

เสียงสะท้อนสุขภาพ
ประสบการณ์จริง

HIA

5 พื้นที่
สุข

๖4353

เสียงสะท้อนสุขภาพ
ประสบการณ์จริง

HIA

5 พื้นที่
มุมมอง

WA 541 ก861ต 2551

BK0000003202

เสียงสะท้อนสุขภาพประสบการณ์จริง H...

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ

ชื่อหนังสือ: เสียงสะท้อนสุขภาพ ประสบการณ์จริง HIA 5พื้นที่ 5มุม

พิมพ์ครั้งแรก: กันยายน 2551

จำนวน: 5,000 เล่ม

ISBN: 978-974-319-777-2

จัดพิมพ์และเผยแพร่โดย: สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)

ชั้น 2 อาคารด้านทิศเหนือสวนสุขภาพ (ถ.สาธิตราษฎร์ 6)

ภายในกระทรวงสาธารณสุข ถ.ติวานนท์ อ.เมือง นนทบุรี 11000

โทรศัพท์ 02-590-2304 โทรสาร 02-590-2311

www.nationalhealth.or.th

บรรณาธิการที่ปรึกษา: นพ.อำพล จินดาวัฒนะ, นพ.วิพุธ พูลเจริญ, ดร.เดชรัต สุขกำเนิด,
สมพร เพ็งคำ, พลินี เสริมสินศิริ

บรรณาธิการ: เพ็ญญา หงษ์ทอง

ผู้เขียน: เกื้อเมธา ฤกษ์พรพิพัฒน์, เบญจา ศิลารักษ์, ภัสนวี ศรีสุวรรณ, อรุณี เอี่ยมศิริโชค,
อวยพร แต่ชูตระกูล

พิสูจน์อักษร: แจ่มนภา

ปกและรูปเล่ม: The Vein

ดำเนินการผลิต: บ.ฟิวชั่น มีเดีย จำกัด

โทรศัพท์ 02-751-6208, 02-840-2633 โทรสาร 02-751-6208

อีเมล: fusion.bangkok@gmail.com

พิมพ์ที่: บ. พรินท์แอนด์มี (ประเทศไทย) จำกัด

โทรศัพท์ 02-736-3913 โทรสาร 02-736-3915

คำนำ

สุขภาพ ในปัจจุบันได้ถูกปรับมุมมองจากเดิมที่ให้ความสนใจแต่เรื่องของการเจ็บป่วย และมุ่งให้ความสำคัญต่อการป้องกันและรักษาโรคด้วยยา วัคซีน เครื่องไม้เครื่องมือ และเทคโนโลยีทางการแพทย์มาสู่สุขภาพในมุมมองใหม่ ตามนิยามที่องค์การอนามัยโลก (World Health Organization: WHO) และนานาชาติทั่วโลกปัจจุบันให้การยอมรับ นั่นคือ สุขภาพ เป็นเรื่องที่เกี่ยวข้องกับทั้งเรื่องของร่างกาย จิตใจ สังคม และปัญญา หรือเรียกสั้นๆ ได้ว่า “สุขภาพะ”

การมีสุขภาพดี (Right to Health) เป็นสิทธิขั้นพื้นฐานตามหลักการสิทธิมนุษยชนสากล ซึ่งในประเทศไทยได้เขียนไว้อย่างชัดเจนใน พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 หลายมาตรา อาทิ บุคคลมีสิทธิดำรงชีวิตในสิ่งแวดล้อมและสภาพแวดล้อมที่เอื้อต่อสุขภาพ สิทธิในการรับรู้ข้อมูลและคำชี้แจงจากหน่วยงานรัฐก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดๆ ที่อาจมีผลกระทบต่อสุขภาพของตนหรือของชุมชน และมีสิทธิแสดงความคิดเห็นในเรื่องดังกล่าว รวมถึงสิทธิในการร้องขอให้มีและเข้าร่วมในการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ

อย่างไรก็ตามแม้ว่าสังคมไทยจะมีกระแสการตื่นตัวเกี่ยวกับ สิทธิและการมีส่วนร่วมในเรื่องต่าง ๆ อยู่มาก แต่นั่นก็ได้หมายความว่า สุขภาพของประชาชนจะได้รับการคุ้มครองเป็นอย่างดีจากภัยคุกคาม โดยเฉพาะผลกระทบจากโครงการพัฒนาต่างๆ และนโยบายสาธารณะที่มักจะทำให้ความสำคัญกับตัวเลขการเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นอันดับแรก ดังจะเห็นได้จากกรณีตัวอย่างที่ปรากฏอยู่ในหนังสือเล่มนี้ไม่ว่าจะเป็นการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่มาบตาพุด โครงการก่อสร้างโรงถลุงเหล็กแบบครบวงจรในพื้นที่ อ.บางสะพาน จ.ประจวบคีรีขันธ์ การใช้สารเคมีทางการเกษตรในปริมาณสูงเพื่อมุ่งเพิ่มผลผลิตทางการเกษตร เป็นต้น

ดังนั้นการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ (Health Impact Assessment: HIA) จึงได้ถูกพัฒนาขึ้นในฐานะเป็นหนึ่งในหลายเครื่องมือที่มีความสำคัญต่อการพัฒนา นโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ ซึ่งถูกออกแบบให้เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของสังคม เพื่อให้ทุกฝ่ายได้ร่วมกันพิจารณาถึงผลกระทบต่อสุขภาพที่อาจจะเกิดขึ้น หรือเกิดขึ้นแล้วกับประชาชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เนื่องมาจากการดำเนินนโยบายการพัฒนา หรือกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง

โดยหวังผลเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจในการเลือกอย่างดีที่สุด สำหรับการสร้างเสริมสุขภาพ และคุ้มครองสุขภาพของทุกคนในสังคม

หนังสือเล่มนี้ได้รวบรวมกรณีตัวอย่างการใช้การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพเพื่อพัฒนาโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ แม้ว่าบางกรณีจะเป็นเพียงการเริ่มต้นหรืออยู่ระหว่างการดำเนินงาน แต่ก็มีน้ำหนักมากพอในการเป็นบทเรียน อันสะท้อนภาพความจริงทุกขภาวะจากการพัฒนาที่ละเลยมิติด้านสุขภาพ ในขณะที่เดียวกันผู้ที่ได้รับผลกระทบก็มีได้หนึ่งเฉยยอมจำนนกับปัญหา หากแต่นำมาสู่การตั้งโจทย์ใหม่เกี่ยวกับทางเลือกการพัฒนาที่จะต้องสมดุล ทั้งเศรษฐกิจ สังคม และสุขภาพ และลงมือแสวงหาคำตอบนั้น โดยการใช้การประเมินผลกระทบด้านสุขภาพเป็นเครื่องมือสำคัญ

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ ขอขอบคุณ ชาวบ้านในฐานะเจ้าของบทเรียน ผู้เขียน ผู้ให้ข้อมูล และผู้มีส่วนร่วมในการจัดทำหนังสือเล่มนี้ทุกท่าน ที่ช่วยกันจับบันทึกบทเรียนสำคัญชิ้นนี้ซึ่งจะเป็นประโยชน์ต่อการพัฒนาประเทศไทยของเราต่อไป

อนึ่ง มีคนเคยบอกว่าการสร้างนโยบายสาธารณะมิได้มีสูตรสำเร็จตายตัว แบบหนึ่งบวกหนึ่งเป็นสองหากเปรียบเทียบเสมือนกระบวนการก่อเกิดความรักของคนสองคนที่เป็นตั้งศิลปะชั้นสูง อาศัยหัวใจเป็นสำคัญ ฉันทใดก็ฉันทนั้น หากจะทำนโยบายสาธารณะ ให้เป็นนโยบายสาธารณะเพื่อสุขภาพ จำเป็นต้องเอาสุขภาพะเป็นที่ตั้ง และใส่ใจในกระบวนการทำนโยบาย โดยเฉพาะหัวใจของความเป็นมนุษย์

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ (สช.)

20 กันยายน 2551

สารบัญ

	หน้า
คำนำ	5
พอกันทีปฏิวัติเขียว บ้านบ่อเงินยุคใหม่จะไร้สารเคมี	9
HIA กับหนทางข้างหน้าของชาวระยอง	27
โรงงานในบ้าน หัตถกรรมบ้านถวาย สุขภาพก่อนเงินที่หลัง	45
ทุ่งกุลาในวันโลกร้อน กับทางรอดสุขภาพ	69
โรงถลุงเหล็กบางสะพาน กับความพยายามสร้าง HIA บนความขัดแย้ง	89
ภาคผนวก	
HIA สิทธิประชาชน ป้องกันผลกระทบสุขภาพ	109

พอกันทีปฎิวัติเขียว บ้านบ่อเงินยุคใหม่จะไร้สารเคมี

โดย ภัสน์วี ศรีสุวรรณ

ภาพโดย ภัสน์วี ศรีสุวรรณ และ เพ็ญภา หงษ์ทอง

ข้าวล้มตอซังหลังการเก็บเกี่ยว 1 วัน

“ปฏิวัติเขียว” จากที่ราบลุ่มภาคกลาง สู่ปทุมธานี และบ้านปอเงิน

คำให้การของชาวบ้านปอเงิน อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานีข้างต้น คือภาพสะท้อนชีวิตของชาวนายุคปัจจุบันในที่ราบลุ่มภาคกลางหรือที่ราบลุ่มเจ้าพระยาที่ครอบคลุมพื้นที่จังหวัดปทุมธานี พระนครศรีอยุธยา สุพรรณบุรี อ่างทอง ซึ่งเป็นพื้นที่ปลูกข้าวหลักที่มีผลผลิตถึงหนึ่งในสามของผลผลิตข้าวทั่วประเทศ

นักประวัติศาสตร์ต่างลงความเห็นตรงกันว่า เหตุที่ที่ราบลุ่มภาคกลางกลายเป็นแหล่งปลูกข้าวที่สำคัญของประเทศ นอกเหนือจากความอุดมสมบูรณ์ของดินดอนสามเหลี่ยมปากแม่น้ำ ก็คือการมาถึงของระบบชลประทานซึ่งเริ่มเมื่อมีการขุดคลองรังสิตและจัดรูปที่ดินตั้งแต่สมัยรัชกาลที่ 5 และนโยบายการปฏิวัติเขียวที่เน้นการผลิตเพื่อส่งออกซึ่งเริ่มต้นขึ้นประมาณปี 2510 สอดคล้องกับผลการศึกษาทั้งในไทยและประเทศปลูกข้าวอื่นๆ ในเอเชียที่ว่า พื้นที่ชลประทานมีอัตราการยอมรับเทคโนโลยีใหม่สูงกว่า นับแต่นั้นมาเครื่องจักรกล ข้าวพันธุ์พัฒนาที่ไม่ไวแสงและตอบสนองปุ๋ยเคมี และสารเคมีเกษตรก็เริ่มแพร่หลายมาเยือนที่ราบภาคกลาง จนสามารถกล่าวได้ว่าภายหลังการปฏิวัติเขียวเมื่อประมาณสี่สิบปีที่แล้ว เทคโนโลยีและสารเคมีเกษตรก็ไม่เคยหายไปจากที่ราบภาคกลาง... มีแต่เพิ่มขึ้นโดยอนุমানเอาจากต้นทุนการผลิตและการนำเข้าสารเคมีเกษตรที่เพิ่มขึ้นทุกๆ ปี

การสำรวจขององค์การอาหารและเกษตรแห่งสหประชาชาติ ครั้งล่าสุดเมื่อประมาณสิบปีที่แล้ว (ปี 2543) พบว่าประเทศไทยนำเข้ายาฆ่าแมลงเป็นอันดับห้า และยาฆ่าหญ้าเป็นอันดับสี่ของโลก ทั้งๆ ที่มีพื้นที่การเกษตรเป็นอันดับที่ 48 ของโลก แลจากสถิติของกรมวิชาการเกษตรพบว่า ในปี 2537-2550 มีการนำเข้าสารกำจัดศัตรูพืชมูลค่าเฉลี่ยปีละ 8,519 ล้านบาท โดยมีมูลค่าการนำเข้าเพิ่มขึ้นทุกปี จากปี 2537 ที่นำเข้าเพียง 3,584 ล้านบาท กลายเป็นเกินหลักหมื่นล้านบาทในปี 2546 ส่วนในปี 2550 มีมูลค่าแตะ 15,000 ล้านบาทเป็นครั้งแรกส่วนการนำเข้าปุ๋ยเคมีระหว่างปี 2543-2550 พบว่ามีมูลค่าเฉลี่ย 28,084 ล้านบาท โดยทยอยเพิ่มขึ้นทุกปี จากหลักหมื่นล้านบาทในปี 2543 เป็นหลักสองหมื่นล้านบาทในปี 2545 และเป็นหลักสามหมื่นล้านบาทในปี 2547 โดยในปี 2550 แตะหลักสี่หมื่นล้านบาทซึ่งพุ่งพรวดจากปี 2549 ถึงกว่าหมื่นล้านบาทเลยทีเดียว นั่นคือจาก 33,554 ล้านบาท กลายเป็น 45,136 ล้านบาทจึงหมายความว่าหากคิดปี 2550 เป็นฐานตั้งต้น ภายได้

สมมติฐานที่อิงกับตัวเลขในอดีตว่า มูลค่าการนำเข้าปุ๋ยเคมีและสารกำจัดศัตรูพืชเพิ่มขึ้นทุกปี แสดงว่าในปีต่อไป ประเทศไทยจะต้องเสียเงินค่านำเข้าอย่างต่ำ ถึง 6 หมื่นล้านบาท!

จากภาพกว้างระดับลุ่มน้ำสู่ระดับจังหวัด จังหวัดปทุมธานีมีความเกี่ยวข้องกับพัฒนาการปลูกข้าวยุคใหม่อย่างมีนัยสำคัญ เช่น เป็นพื้นที่ชลประทานรุ่นบุกเบิกของประเทศ เป็นพื้นที่แรกที่มีการนำเครื่องจักรมาไถนาที่บริเวณคลอง 1 เมื่อปี 2449 เป็นแหล่งพันธุ์ข้าวที่ดีที่สุดของประเทศ โดยในสมัยรัชกาลที่ 5 มีการจัดประกวดพันธุ์ข้าวในปี 2451 และ 2453 ข้าวที่ได้รับรางวัลชนะเลิศทั้งสองครั้งก็คือข้าวจากธัญญบุรี ซึ่งเป็นที่ตั้งของสถานีทดลองข้าวแห่งแรกของประเทศไทยคือสถานีทดลองข้าววังสิต ก่อตั้งขึ้นในปี 2459 และในปัจจุบันปทุมธานียังเป็นที่ตั้งของศูนย์วิจัยข้าวที่ใหญ่ที่สุดของประเทศที่ควบคุมดูแลศูนย์วิจัยข้าว 4 ใน 6 แห่งของประเทศ อันเป็นที่มาของพันธุ์ข้าวที่มีค่านำหน้าว่า "ปทุมธานี"

ย้อยลงสู่ในระดับชุมชน ชาวตำบลบ่อเงิน อำเภอลาดหลุมแก้ว จังหวัดปทุมธานี ก็มีส่วนร่วมกับการประวัติศาสตร์พัฒนาการการทำนาของประเทศไทยมาตั้งแต่ต้นเช่นกัน จากการศึกษาสถานการณ์การทำเกษตรของ อบต. บ่อเงิน ของศูนย์อนามัยที่ 1 ในโครงการนำร่องประเมินผลกระทบสุขภาพ สรุปได้ว่าตำบลที่อยู่ห่างจากจังหวัดปทุมธานีเพียง 14 กิโลเมตรแห่งนี้ ปัจจุบันประชากรกว่า 90 เปอร์เซ็นต์ประกอบอาชีพเกษตรกร ในจำนวนนี้ 70 เปอร์เซ็นต์เป็นชาวนาเต็มตัวและทำนาอย่างเข้มข้น โดยบ้านบ่อเงินเคยเป็นชุมชนทำนาดั้งเดิมที่ปลูกข้าวเพียงปีละหนตามฤดูกาล ท้องทุ่งนาอุดมไปด้วยทุ่งหอยปูปลา การใช้ชีวิตไม่เร่งรีบ ซึ่งเป็นภาพชีวิตที่หาดูได้จากภาพยนตร์คลาสสิกเรื่อง "ขวัญเรียม" หรือ "แผลเก่า" เริ่มก้าวเข้าสู่การทำนาแบบใช้สารเคมีในปี 2516 มีการมาเยือนของข้าวพันธุ์ กข.3 การทำนาปีละ 2 ครั้ง เริ่มมีเจ้าแก๊วร้ายขายปุ๋ยขายยาปล่อยสินเชื่อ นำไปสู่วังวนหนี้สิน จนวันนี้ชาวบ่อเงินต้องซื้อผักปลาจากรถเร่ ไม่สามารถอาบน้ำจากลำคลอง มีอาการเจ็บป่วยจากสารเคมี และมีหนี้สินถวนหน้าทุกครัวเรือน

ทั้งนี้จากการสำรวจในปี 2550 กรมอนามัยพบว่า ชุมชนนี้มีการใช้สารเคมีกำจัดศัตรูพืชในนาข้าวถึง 54 ชนิด เพื่อกำจัดเพลี้ยไฟ หนอนกอข้าว หนอนม้วนใบ เชื้อรา วัชพืช หอยเชอรี่ แมลงวันทอง เพลี้ยกระโดด แมงเต่าดำ ฯลฯ และมีอาการเจ็บป่วยจาก

สารเคมี 36 อาการ กลุ่มอาการที่พบมากที่สุดคือ เวียนหัว มีน หน้ามืด ร้อยละ 42.2 อาการเหงื่อออกมากผิดปกติ ร้อยละ 38.3 อ่อนเพลียผิดปกติร้อยละ 37 และปวดศีรษะ ร้อยละ 36 ในจำนวนนี้มีอาการระดับรุนแรงคือ ลมชัก ช็อก หหมดสติ ไม่รู้สึกตัวร้อยละ 2 และอาการระดับปานกลาง เช่น คลื่นไส้ อาเจียน ซาตามตัว ตาพร่ามัว ท้องเสียร้อยละ 24

เมื่อพิจารณาในแง่เศรษฐกิจ จากการเก็บตัวอย่างชาวนา 300 ครั้วเรือนพบว่า ชาวนากลุ่มตัวอย่างร้อยละ 100 คือทุกคนใช้สารเคมีทำนา โดยในการผลิตข้าวนาปรัง ซึ่งเป็นพืชเศรษฐกิจหลักของชุมชน มีต้นทุนเฉลี่ยไร่ละ 3,245 บาท ในจำนวนนี้เป็นต้นทุนสารเคมีกำจัดศัตรูพืชร้อยละ 28 ปุ๋ยเคมีและฮอร์โมนร้อยละ 25.4 รวมเป็นร้อยละ 53.31 หรือครึ่งหนึ่งของต้นทุนการผลิตทั้งหมด ที่เหลือเป็นค่าจ้างแรงงาน (ไม่รวมค่าแรงเจ้าของนา) ค่าน้ำมันเชื้อเพลิง ค่าปุ๋ยอินทรีย์และค่าเมล็ดพันธุ์ตามลำดับ โดยมีผลตอบแทนสุทธิต่อไร่ 455 บาท และค่าตอบแทนเฉลี่ย 12,599 บาท ต่อครัวเรือนต่อฤดูกาล โดยประมาณครึ่งหนึ่งของกลุ่มตัวอย่าง คือร้อยละ 45.7 มีหนี้สิน ในภาพรวมมีหนี้ครัวเรือนเฉลี่ย 40,840 บาท

กล่าวโดยสรุป วิถีชีวิตของชาวบ่อเงินก็ไม่ต่างไปจากชาวนาภาคกลางที่ทำนาอย่างเข้มข้นทั่วไป แม้จะมีน้ำท่าอุดมสมบูรณ์ มีเงินหมุนเวียนผ่านมือจากการขายข้าวปีละหลายหน ยิ่งข้าวราคาแพงดูเหมือนจะได้เงินเป็นกอบเป็นกำ ทว่าแท้จริงแล้วกลับเหลือรายได้ ที่ไม่ได้หักค่าแรงของตัวเองไม่ถึงสิบเปอร์เซ็นต์ของราคาข้าวทั้งหมด มีหน้าซ้ำยังมี "ของแถม" คือความเจ็บป่วยจากสารเคมี และมีความทุกข์ใจจากหนี้สินกันอย่างถ้วนหน้า

ผู้เขียนเชื่อว่า “คนเมือง” ส่วนใหญ่ก็คงจะมีคำถามไร้เดียงสาที่อยู่ในใจเช่นกัน

แล้วก็ได้คำตอบที่ขยายโลกทัศน์จาก ดวงใจ รุ่งโรจน์เจริญกิจ หรือ “อาจารย์ดวงใจ” ของชาวบ้านบ่อเงิน เธอคือเจ้าหน้าที่ของมูลนิธินโยบายสุขภาพ ที่คลุกคลีกับโครงการนี้ ร่วมกับกรมอนามัยมาตั้งแต่ต้นในฐานะวิทยากรให้ความรู้เรื่อง HIA และขยายบทบาทเป็น ฝ่ายช่วยหาทุนเสริม (อันน้อยนิด) มาจากต่างประเทศ และเป็นผู้ประสานงานกับองค์กร แหล่งความรู้ด้านเกษตรอินทรีย์ เพื่อที่จะทำให้คนบ่อเงินได้รับข้อมูล และเรียนรู้จาก “ของจริง” ให้ได้มากที่สุด

“เรื่องสุขภาพ ไม่ใช่แค่ทางกาย แต่มีเรื่องสุขภาพทางเศรษฐกิจ จิตใจ และปัญญา อยู่ด้วย ไม่ใช่แค่มองว่าไปตรวจเลือดแล้วพบสารเคมีแล้วจะเกิดความเปลี่ยนแปลง เพราะเขารู้อยู่แล้วว่าเป็นสารพิษ คนรู้แต่เพิกเฉย เพราะคิดว่าเป็นเรื่องหลีกเลี่ยงไม่ได้ ยอมเสี่ยง เพื่อให้เศรษฐกิจไปได้ โดยไม่หันไปมองแนวคิดอื่น เพราะไม่มั่นใจ และไม่มีใครในพื้นที่ทำ”

เป็นเช่นนี้เอง... トラบใดที่คนยังคิดว่าสุขภาพเป็นแค่เรื่องทางกาย และไม่สามารถ เชื่อมโยงไปถึงเรื่องที่ใหญ่และลึกซึ้งกว่า ก็ยากที่จะปรับเปลี่ยนพฤติกรรม คำถามจึง ไม่ใช่อยู่แค่ “กลัวตายหรือกลัวอด” แต่อยู่ที่จะหาทางเลือกอย่างไรเพื่อไม่ให้อดและตาย

“กระบวนการ HIA จะกระตุ้นให้เขามองเรื่องสุขภาพองค์รวม กระตุ้นให้นโยบาย เปิดรับ เรามีกระบวนการพาไปดูงาน เจาะลึกเรื่องสุขภาพทางกาย ทำให้เขาเห็นว่าเขามีปัญหา ทางกายหรือไม่ สุขภาพทางสังคม เศรษฐกิจเป็นอย่างไร พาไปศึกษาดูงานที่พื้นที่ชัชวาท สุขพรรณบุรี เขาไปดูงานแล้วก็เห็นว่าเหมือนเขาทำอยู่ เขามีอยู่แล้ว มันเป็นเรื่องเดิม กลับมาก็เริ่มมีไอเดีย มีกระบวนการเปิดพื้นที่ให้คนได้คุยกัน แล้วนำไปสู่แนวคิดปรับเปลี่ยน ทิศทางการพัฒนาว่าจะทำอย่างไรในเรื่องเกษตรอินทรีย์ เลยกออกมาเป็นแผนชุมชน อบต. สันับสนุน เมื่อโยบาย (อบต.) เปิดรับ ทั้ง อบต. วัด โรงเรียนก็เริ่มประสานกัน” ดวงใจ ฉายภาพถึงกระบวนการ HIA ระยะแรกที่ทางทีมงานใช้เวลาทำมาตลอดปี 2550

การสร้างกระบวนการเรียนรู้การประเมินผลกระทบต่อสุขภาพในขั้นแรกของที่นี้ แบ่งออกเป็น 7 ขั้นตอน หรือ 7 เวที ซึ่งเริ่มต้นดำเนินการตั้งแต่เมษายน-ตุลาคม 2550 โดยมี ผู้เข้าร่วมโครงการประมาณ 50 คน ประกอบด้วยตัวแทนชาวบ้าน และอบต.จาก 7 หมู่บ้าน รวมทั้งคณะทำงานจากกรมอนามัย และมูลนิธินโยบายสุขภาพ

บันได 7 ขั้น สู่ HIA ของบ้านบ่อเงิน

ขั้นที่ 1 กระบวนการเรียนรู้เรื่องการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ เป็นการชี้แจงภาพรวมโครงการ และชี้ให้เห็นพิษภัยสารเคมี ทำให้เกษตรกรเห็นภาพในอนาคตว่าปัญหาสุขภาพอาจทำให้ต้องเลิกทำนา หรือสูญเสียที่นาไปในที่สุด

ขั้นที่ 2 กระบวนการเรียนรู้เรื่องผลกระทบต่อความหลากหลายทางชีวภาพ มีกิจกรรมสำรวจเก็บตัวอย่างความหลากหลายทางชีวภาพในบริเวณบ้านเกษตรกร นาข้าว คันนา และในลำคลอง เรียนรู้ประโยชน์ของพืชและสัตว์แต่ละชนิดและสาเหตุที่ทำให้หายไปหรือสูญพันธุ์ เกษตรกรพบว่าสามารถเก็บตัวอย่างสิ่งมีชีวิตบนคันนาได้มากกว่าในนาข้าว ซึ่งอาจเป็นเพราะบนคันนาไม่มีสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ช่วยย้ำผลกระทบของการใช้สารเคมีที่มีอันตรายต่อชีวิตของพืชและสัตว์ รวมทั้งมนุษย์ที่อาศัยอยู่บริเวณดังกล่าว

ขั้นที่ 3 กระบวนการเรียนรู้เรื่องการวิเคราะห์ความเสี่ยงสารเคมีเกษตรและผลกระทบต่อสุขภาพ โดยแบ่งกลุ่มประเมินความเสี่ยงจากการใช้สารเคมีทางการเกษตร โดยใช้วิธีทำ Body Map วิเคราะห์และอภิปรายสถานการณ์ด้านสารเคมีในพื้นที่ชุมชนบ่อเงิน ทำให้ผู้เข้าร่วมได้เรียนรู้จากประสบการณ์จริงว่าสารเคมีทำให้เกิดการเจ็บป่วยแบบใด

ขั้นที่ 4 เปิดเผยข้อมูลผลกระทบด้านสุขภาพ สิ่งแวดล้อม และเศรษฐกิจ สังคมที่ได้จากการศึกษาวิจัยทำให้ได้รับทราบพฤติกรรมการใช้สารเคมีที่ไม่ถูกต้องเช่นขาดการป้องกันและความระมัดระวังในการใช้มือเปล่าผสมสารเคมี ไม่ใส่แว่นตา เครื่องป้องกัน ไม่ทำความสะอาดร่างกายก่อนดื่มน้ำ หรือรับประทานอาหาร ฯลฯ ได้รับรู้ถึงความเปลี่ยนแปลงของดิน น้ำ อากาศเป็นพิษ พืชและสัตว์จึงมีแนวโน้มสูญพันธุ์ รวมทั้งค่าใช้จ่ายที่ตำบลบ่อเงินต้องสูญเสีย ในเรื่องสารเคมีต่อปีเป็นจำนวนมาก

ขั้นที่ 5 การศึกษาดูงานเพื่อสร้างกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนท้องถิ่น มีการดูงาน 2 ครั้ง คือที่ศูนย์การเรียนรู้เครือข่ายเกษตรกรอินทรีย์ อ.บางปลาม้า จ.สุพรรณบุรี เรียนรู้เรื่องของการออมในระดับครัวเรือน วิธีทำรายรับ รายจ่ายในครอบครัว การแลกเปลี่ยน

ความคิดเห็นร่วมกันเรื่องการลงทุน เพิ่มรายได้ คูโรงเรียนเกษตรกร แปลงนาสาธิต การทำปุ๋ยอินทรีย์

ที่ศูนย์การเรียนรู้โรงเรียนเกษตรกรในพระราชดำริ ต.ท่าฉนวน จ.ชัยนาท เรียนรู้ เรื่องศัตรูพืชในธรรมชาติ การสำรวจแมลงในแปลงนา การคำนวณปริมาณแมลงในนาข้าว การปล่อยให้ธรรมชาติควบคุมกันเอง การทำนาโดยไม่ใช้สารเคมี การศึกษาระบบของ ธรรมชาติในนิเวศน์ของนาข้าวการใช้สารทดแทนสารเคมีกำจัดศัตรูพืชเช่นเชื้อราบิวเวอเรีย (ราชว)

ขั้นที่ 6 การประชุมระดมสมองยกร่างแผนชุมชน โดยนำเสนอภาพรวมสถานการณ์ สารเคมีการเกษตรและผลกระทบต่อสุขภาพในชุมชนบ่อเงิน การวิเคราะห์สถานการณ์และ ความเปลี่ยนแปลงด้านเศรษฐกิจ สังคม และสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นกับตำบลบ่อเงินตั้งแต่อดีต จนถึงปัจจุบัน วิเคราะห์แนวโน้มในอนาคต รวมทั้งการวิเคราะห์วิสัยทัศน์ ยุทธศาสตร์การ พัฒนาในพื้นที่ ร่วมกันกำหนดแนวทางการพัฒนามาตรการโครงการต่างๆ เพื่อสนับสนุน ระบบการเกษตรที่เอื้อต่อสุขภาพของชุมชนบ่อเงิน

ขั้นที่ 7 จัดเวทีประชาคมและนำเสนอแผนชุมชนให้อบต. นำเสนอผลการจัดกระบวนการเรียนรู้ เรื่องการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพจากการใช้สารเคมีการเกษตรใน ชุมชนบ่อเงิน แนวทางการพัฒนา และกิจกรรมที่สนับสนุนการพัฒนาระบบการเกษตรที่ เอื้อต่อสุขภาพ แล้วเปิดเวทีรับฟังความคิดเห็น เกิดเป็นมติจากเวทีประชาคมในการกำหนด นโยบายสาธารณะเพื่อส่งเสริมระบบการเกษตรอินทรีย์ ที่เอื้อต่อสุขภาพเพื่อคุณภาพชีวิตที่ ดีของประชาชนในท้องถิ่น

ผู้เข้าร่วมกระบวนการและทีมงานสนับสนุนต่างเห็นตรงกันว่า เครื่องมือหรือกระบวนการเรียนรู้ที่สำคัญนอกเหนือจากข้อมูลที่น่าเชื่อถือและรอบด้านก็คือการศึกษาดูงานอย่างเข้มข้นโดยหลังจากเสร็จสิ้นกระบวนการระยะแรก จึงได้เริ่มกระบวนการระยะสอง ซึ่งเป็นขั้นตอนที่จะนำแผนชุมชนไปสู่ภาคปฏิบัติ ด้วยการนำตัวแทนชาวบ้านประมาณ 50 คน ไปดูงานแบบเข้มข้นและเชิงลึกที่มูลนิธิข้าวขวัญ จังหวัดสุพรรณบุรี ซึ่งเป็นที่ที่ทำให้ชาวบ้านบ่เงิน“เห็นภาพ” “ซึมซับ” และเกิด “แรงบันดาลใจ” มากที่สุด

“เราเลือกข้าวขวัญ เพราะเป็นเรื่องข้าวโดยตรง และตอนนั้นรัฐบาลมีงบประมาณอบรมปราชญ์ชาวบ้าน 75,000 คนทั่วประเทศ ทางศูนย์ข้าวขวัญได้โควต้ามหาหนึ่งพันคน เราไปฝึกอบรมเข้มข้น 5 วัน 4 คน เขาได้เห็นเรียนรู้เรื่องพันธุ์ข้าว ความเป็นไทยของเกษตรกร ทำให้เห็นว่าการเกษตรมีทุกอย่างไว้ ทุกข์กายจากสารเคมีเกษตร ทุกข์จากเศรษฐกิจข้าวแพงแต่ต้นทุนสูงขึ้นตามไปด้วย ไม่รวยตาม ในที่สุดก็กระทบจิตใจ สังคม และปัญญา” อาจารย์ดวงใจเล่า

จะเห็นได้ว่ากระบวนการ HIA มีส่วนสำคัญในการการผลักดันเพื่อให้เกิดนโยบายสาธารณะด้านสุขภาพโดยใช้เวลาประมาณ 6 เดือนเท่านั้น ปัจจุบัน อบต.บ่เงินได้บรรจุแผนชุมชนโดยชุมชนเพื่อชุมชนอยู่ในแผนพัฒนาของ อบต.หมายความว่า ต่อแต่นี้ไป กิจกรรมและโครงการเกี่ยวกับปรับเปลี่ยนแนวคิดและพฤติกรรมเพื่อนำไปสู่การเกษตรเพื่อสุขภาพองค์กรวมจะเกิดขึ้นโดยมีนโยบายรองรับ มีใช้สะปะสะปะและขาดการสนับสนุนทั้งด้านงบประมาณและแรงใจเหมือนที่ผ่านมา

กิจกรรมหลักในแผนชุมชนที่ชาวบ้านบ่เงินต้องขับเคลื่อนให้เกิดขึ้นให้ได้ คือการฝึกอบรมวิทยากรชาวบ้านและยุวเกษตรกรด้านเกษตรอินทรีย์ การจัดตั้งโรงเรียนเกษตรกร การจัดทำแปลงนาสาธิต การฝึกอบรมความรู้เรื่องสารทดแทนสารเคมี การรวมกลุ่มผลิตสารทดแทนสารเคมี การผลิตเมล็ดพันธุ์ข้าวชุมชน การผลิตปุ๋ยอินทรีย์ชีวภาพต้นทุนต่ำ

หนึ่งปีผ่านไป...

เริ่มเห็นแสงสว่างที่ปลายด้า

การดูงานที่มูลนิธิข้าวขวัญ สร้างแรงบันดาลใจให้กับผู้ไปดูงานเป็นอย่างมาก ยิ่งเมื่อแรงบันดาลใจผสมกับความตั้งใจจริงของชาวบ้านและมีฝ่ายสนับสนุนอย่างกรมอนามัย องค์การบริหารส่วนตำบลบ่อเงิน และมูลนิธินโยบายสุขภาพะ ปัจจุบันแผนชุมชนได้ถูกนำไปแปลงเป็นภาคปฏิบัติ เกิดรูปธรรมที่สัมผัสได้และนำภาคภูมิใจ

“ยุวพุทธเกษตร” กับแปลงผักสาธิต

“ตอนแรกแม่ไม่เชื่อแต่พอปุ๋ยยาแพงขึ้นเลยเอาจุลินทรีย์ไปให้แม่ใช้ที่บ้านเพื่อย่อยฟางแม่ยอมใช้ก็ได้ผลดีคะการใช้ปุ๋ยและยาเคมีเป็นอันตรายราคาแพงต้นทุนสูงใช้ปุ๋ยชีวภาพปลอดภัยต่อร่างกาย ลดค่าใช้จ่าย” รัตนารณณ์ โพธิ์แจ่ม เด็กหญิงวัยมัธยมต้นบอกเล่าอย่างคล่องแคล่วและภาคภูมิใจ เธอคือหนึ่งในร้อยของสมาชิกกลุ่มยุวพุทธเกษตรที่เป็นเจ้าของแปลงสาธิตผักอินทรีย์ที่ตั้งอยู่ในเขตวัดบ่อเงิน ซึ่งเป็นสวนสาธิตที่เริ่มต้นขึ้นหลังจากผ่านกระบวนการ HIA และเป็นส่วนหนึ่งของแผนชุมชนที่พวกเขามีส่วนร่วมวางแผนด้วย ปัจจุบันก้าวหน้าถึงขั้นเก็บผักไปขายให้กับสมาชิกในหมู่บ้าน นำรายได้เข้ากลุ่มได้แล้ว

แม้กลุ่มยุวพุทธเกษตรจะเริ่มก่อตั้งแบบล้มลุกคลุกคลานมาตั้งแต่ปี 2544 แต่ดูเหมือนจะเข้มแข็งยิ่งขึ้นเมื่อมีแผนชุมชนสนับสนุน ปัจจุบันนักเรียนในกลุ่มยุวพุทธเกษตรได้เรียนรู้การทำเชื้อราบิวเวอเรีย นำหมักจุลินทรีย์เพื่อกำจัดศัตรูพืชจนสามารถทำใช้เองได้ ซึ่งนอกจากนำไปใช้ในแปลงผักสาธิตของตัวเอง ซึ่งได้ผลถึงขนาดตลอดช่วงฤดูฝนนี้ แม่โรคและแมลงจะซุกซมแต่ไม่เคยต้องใช้สารเคมีเลย แล้วยังนำผลงานกลับไปให้ผู้ปกครองที่ส่วนใหญ่เป็นเกษตรกรทดลองใช้อีกด้วย

อาจารย์ประเทือง หางแก้ว ผู้ก่อตั้งกลุ่มยุวพุทธเกษตรเห็นว่ากลุ่มฯ คือเรื่องมีชื่อ “ขายตรง” อันทรงประสิทธิภาพในการถ่ายทอดความรู้ด้านการเกษตรตามแนวพระราชดำริ และคุณธรรมทางศาสนาแก่เด็ก ซึ่งจะส่งต่อไปถึงผู้ปกครองโดยอัตโนมัติ

“ผมผลักดันแนวคิดนี้ผ่านทางนักเรียนทำให้นักเรียนเห็นผลกระทบทางสุขภาพจากการใช้สารเคมีที่เกิดขึ้นกับพ่อแม่เด็ก ทำให้เด็กเริ่มขอน้ำหมักชีวภาพและเชื้อราบิวเวอเรียกลับไปใช้ที่บ้าน ตอนแรกพ่อแม่ประศดประชันว่าทำเก่งนักก็ไปทำนาเองเลย แต่ตอนหลัง

น้ำมันแพง ปุ๋ยแพง พ่อแม่เด็กก็เริ่มเปลี่ยนแปลงพฤติกรรม ตอนนี้มีเด็กเกือบสิบรายขอน้ำ จุลินทรีย์กลับไปให้พ่อแม่ใช้ที่บ้าน” อาจารย์ประเทืองกล่าว

กลุ่มเกษตรกรขึ้นบานและแปลงนาสาธิต

กลุ่มเกษตรกรขึ้นบานถูกก่อตั้งขึ้นภายหลังกลับจากดูงานที่มูลนิธิข้าวขวัญ โดยมีสมอ ร่วมทรัพย์ เกษตรกรหัวก้าวหน้าเป็นประธานกลุ่ม และยังเป็นหนึ่งในเจ้าของแปลงนาสาธิต ที่มีความก้าวหน้าที่สุดในหมู่บ้านอีกด้วย ทั้งนี้เพราะเขายัง “ใจแข็ง” ไม่ยอมใช้สารเคมีใน แปลงนาสาธิตเลย

“ครั้งนี้ใช้น้ำส้มควันไม้ฉีดพ่น ใช้ฮอร์โมนมะม่วงสุกบำรุง เดียวนี้คนใช้สารเคมีกลัว นามม เพราะลำต้นข้าวแข็งแรง แมลงไม่กิน แต่จะไปกินของคนอื่นที่ใช้ปุ๋ยเคมีที่ใบดกงาม และลำต้นอ่อนแอ”

ก่อนหน้านี้อสมอมักมีอาการแน่นหน้าอกเมื่อฉีดยาเคมี เมื่อลุยหญ้าที่ฉีดยาเคมีก็ จะมีแผลจุดดำ ๆ เกิดขึ้น เขาบอกว่าเดี๋ยวนี้ไม่แน่นหน้าอก แผลจุดดำหายไป และยังลด ต้นทุนได้อีกด้วย วิธีการลดต้นทุนของเขาคือการใช้วัสดุธรรมชาติ เช่น น้ำส้มควันไม้ เชื้อราบิวเวอเรีย สะเดา เป็นต้น

“ตอนนี้เรามีสมาชิกประมาณ 10 คน ได้ทำตามแผนชุมชน 2 อย่างแล้ว คือแปลงสาธิต 3 แปลง และทำหัวเชื้อจุลินทรีย์ ที่อาจารย์ประเทืองไปนำดินมาจาก หัวขาแข้ง แปลงสาธิตมีเกษตรกรร่วม 5 คน ดำเนินการแล้ว 3 คน เมื่อเก็บเกี่ยวเสร็จก็จะ คัดเมล็ดพันธุ์ข้าว ซึ่งเป็นหนึ่งในกิจกรรมแผนชุมชนต่อไป” สมอบอก

สมพิศ เอี่ยมเอิบ เป็นอีกหนึ่งสมาชิกกลุ่มเกษตรกรขึ้นบานและเป็นเจ้าของแปลง นาสาธิต เธอเคยทำนาโดยใช้สารเคมี เคยรับจ้างฉีดยาจนหมดแรงเวียนศีรษะต้องให้น้ำเกลือ เมื่อเจาะเลือดพบสารเคมีเกษตรตกค้างในปริมาณสูง หลังจากเริ่มหันมาปลูกข้าวโดยใช้ สารชีวภาพแทนปุ๋ยและยาเคมีเมื่อ 2 ปีที่แล้ว ผลตรวจเลือดแสดงให้เห็นว่าสารตกค้างใน เลือดมีปริมาณลดน้อยลงทุกปี

เมื่อห้าปีที่แล้วที่นาของสมพิศประสบปัญหา “ดินเสีย” ทำให้ข้าวเป็นโรค มี หนอน เหลี้ยมาเยื่อนอยู่เสมอ เธอจึงเริ่มปรับปรุงดินด้วยการใส่ปุ๋ยหมักตามคำแนะนำของ กรมพัฒนาที่ดิน และได้ทดลองทำนาโดยใช้น้ำชีวภาพแทนปุ๋ยเคมีมากกว่าสองปีแล้ว และ

หลังจากกลับจากมูลนิธิข้าวขวัญ เธอตัดสินใจจะทำนาอินทรีย์เต็มรูปแบบ

"ตอนแรกตั้งใจทำนาอินทรีย์เต็มพื้นที่นา 15 ไร่ แต่เปลี่ยนเป็นแค่ 2 ไร่ ทำนาสองที่เพื่อเปรียบเทียบ ต้นทุนลดลงครึ่งๆ"

สมพิศบอกอย่างเต็มปากเต็มคำด้วยใบหน้าเอิบอิ่มสมนามสุกว่า วิธีการนี้ทำให้เธอได้รับผลตอบแทนเป็นกอบเป็นกำในช่วงข้าวแพงเมื่อฤดูกาลที่ผ่านมา เพราะไม่ต้องเจียดผลตอบแทนไปเป็นค่าปุ๋ยค่ายาเคมี

อย่างไรก็ตามเมื่อเร็ว ๆ นี้เกิดเหตุการณ์ "เพลิงไหม้" เธอจึงจำต้องผิดยาเคมีฆ่าเพลี้ย หากย้อนกลับไปดูอดีตและเพื่อนบ้าน ก็ถือว่าเธอก้าวมาไกลและมีพัฒนาการกว่าเพื่อนบ้าน และไม่ผิดหลักการของกลุ่มเกษตรกรชั้นนำที่มีเป้าหมายเริ่มต้นคือ "ค่อยเป็นค่อยไป"

ในบรรดาเจ้าของแปลงนาอินทรีย์สาธิตบ้านบ่อเงิน ไม่มีใครมีประวัติการใช้สารเคมี โชกโชนเท่า อำพล บันนอร์ อดีตนักร้องเพลงลูกทุ่งที่ผันตัวเองมาเป็นชาวนาเมื่อประมาณสิบปีก่อน ผู้ซึ่งนอกจากจะมีที่นาเคมีเป็นของตัวเอง เขายังมีทีมงานรับจ้างผิดยาไปทั่วหมู่บ้าน เพื่อแลกกับค่าจ้างไร่ละ 40 บาท และปัจจุบันมีอาชีพใหม่คือการรับตัดยอดข้าวที่ดกงามจากการใช้สารเคมีจนกลายเป็นที่อยู่อาศัยของแมลงศัตรูพืช ด้วยอัตราค่าจ้างไร่ละ 100 บาท ทำให้เขามีรายได้วันละนับพันบาท ทั้งค่าผิดยาและค่าตัดยอดข้าวเป็นรายได้ที่หากใช้ภาษานักเศรษฐศาสตร์ก็เรียกได้ว่าเป็น "เงินทุนหมุนเวียน" เพื่อใช้ในชีวิตประจำวัน และนำเงินส่วนที่เหลือไปซื้อปุ๋ยและยาเพื่อใช้ในแปลงนาของตัวเอง

ประสบการณ์จากท้องนาของเพื่อนบ้าน ประกอบเข้ากับสิ่งที่ไปรู้เห็นที่มูลนิธิข้าวขวัญ ทำให้อำพลก็หันมาทำแปลงนาสาธิตบนพื้นที่ 2 ไร่

"ได้ข้าวปทุมเทพมาจากมูลนิธิข้าวขวัญ 6 ตัน เอาไปดำ หนึ่งตันได้ข้าว 27 รวง แต่เพราะที่น่ายังไม่เคยปรับปรุงดินมาก่อน จึงต้องใส่ปุ๋ยยูเรีย 10 กิโลต่อไร่ ผิดยาฆ่าแมลง 3 ถังๆ ละ 90 ซีซี กันเพลี้ย เอาน้ำส้มควันไม้ และฮอร์โมนไข่ช่วย" อำพลบอกอย่างไม่ปิดบัง

จากประวัตินักทำนาเคมีและคนรับจ้างผิดยาซึ่งขัดแย้งกับแนวทางเกษตรอินทรีย์อย่างสิ้นเชิง มีหลายคนหวังว่าหากการทดลองของเขาประสบผลสำเร็จ เขาจะกลายเป็นกำลังสำคัญในการโน้มน้าวเพื่อนบ้านให้หันมา ลด ละ เลิกสารเคมี

ตลอดหนึ่งวันเต็มๆ คณะดูงานเกือบร้อยคนต่าง “ทิ้ง” และ “ชื่นชม” กับแปลงนาข้าว ย่ำตอซังที่กำลังออกรวงสวยงาม โดยไม่ยอกเชื่อว่าข้าวอันอุดมสมบูรณ์เหล่านี้เกิดขึ้นจากวิธีทำให้ซังข้าวล้มหลังเก็บเกี่ยว ปล่อยให้น้ำเข้านา แล้วข้าวจากตอซังเดิมจะงอกงามขึ้นมาใหม่ โดยไม่ต้องหว่านดำใหม่ การทำน้ำส้มควันไม้ด้วยเตาเผาขนาดใหญ่ที่นอกจากจะได้น้ำ ส้มควันไม้ที่มีคุณภาพสูง ยังมีผลพลอยได้คือผลไม้เผาสำหรับวางไว้ในตู้เสื้อผ้าหรือตู้เย็น เพื่อดูดกลิ่นอับชื้น และสปูถ่านไม้เพื่อสุขภาพในบรรจุภัณฑ์สวยงามที่มีคนสั่งซื้อมาจากทั่วประเทศ โรงปุ๋ยหมักอินทรีย์ของชุมชนที่ผลิตทั้งปุ๋ยจุลินทรีย์น้ำและเม็ด การทำเชื้อรา บิวเวอเรียเพื่อกำจัดเพลี้ยกระโดดในนาข้าวของกลุ่มยุวพุทธเกษตร

สิ่งเหล่านี้ทำให้เกิดความหวังว่าเมื่อ “ต้นทุนเดิม” ที่ชาวบ่อเงินมีอยู่แล้วผสมกับการ เรียนรู้ใหม่ที่เกิดจากกระบวนการ HIA จนนำมาสู่การกำหนดแผนชุมชนจะทำให้ชาวบ้านบ่อเงิน ส่วนหนึ่งเปลี่ยนพฤติกรรมอย่างถาวร หันมาดูแลสุขภาพทั้งในเชิงกาย เศรษฐกิจ สังคม และปัญญาได้มากยิ่งขึ้น ซึ่งคนกลุ่มนี้จะเป็นทั้งแม่แบบและแรงบันดาลใจให้กับเพื่อนบ้าน เปลี่ยนแปลงพฤติกรรมมากขึ้น และมากขึ้น

...ขอบคุณ HIA ที่ทำให้ฉันตระหนักว่า หนทางของมนุษย์มิได้จำกัดวงแคบแบบ ชาวคำอยู่แค่ “อด” หรือ “ตาย” หากแต่การเปิดใจเรียนรู้จะทำให้เห็นทางเลือกที่ทั้ง “ไม่อด” และ “ไม่ตาย” รออยู่เบื้องหน้า

เอกสารประกอบการเขียน

1.งานพัฒนาอนามัยสิ่งแวดล้อม ศูนย์อนามัยที่ 1 กรุงเทพฯ. รูปแบบการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพจากการใช้สารเคมีทางการเกษตรในนาข้าว สู่ นโยบายสาธารณะกรณีศึกษา อบต.บ่อเงิน จ.ปทุมธานี, ฐิฎา ไกรวัฒนพงศ์,ชัยโรจน์ ชุมมงคล, พิมพร สมบูรณ์ยศเดช, ฤทัยวัลค์ บึงประเสริฐสุข

2.จากวิทยาการพื้นบ้านสู่วิทยาการแผนใหม่ในการทำนาข้าว: บทสะท้อนการปรับตัวของชาวนาไทยในที่ราบลุ่มภาคกลาง. ผ่องพรรณ ตรียมงคล,ประสงค์ มงคลพิชัย, สันติ ศรีสวนแดง นำเสนอในการประชุมวิชาการมหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ครั้งที่ 40

3.สมาคมผู้ส่งออกข้าวต่างประเทศ. หนังสือครบรอบ 85 ปสมาคมผู้ส่งออกข้าวต่างประเทศ.ข้าวไทยศูนย์กลางพันธุ์ข้าวยุคใหม่. สมหมาย ยาน้อย

HIA กับหนทางข้างหน้า ของข้าวระยอง

โดย เกื้อเมธา ฤกษ์พรพิพัฒน์
ภาพจากหนังสือพิมพ์ The Nation

☐ น้ำในทางน้ำสาธารณะชุมชนโดยรอบเขตอุตสาหกรรมมาบตาพุด กลายเป็นสีสนิม เป็นผลจากสารเคมีที่ถูกปล่อยออกมา

□ นักเคลื่อนไหวจากกรีนพีซในบทของชาวบ้านที่ล้มป่วย ขณะประท้วงการขยายตัวของมาบตาพุด

“ปี” นี้ที่ปักกิ่ง ประเทศจีน เขามีการจุดไฟโอลิมปิก แต่ที่ระยองของเรามีการจุดไฟพาราลิมปิกมาหลายสิบปีแล้ว” เป็นคำกล่าวของ นางอารมณี สดมณี ชาวบ้านชุมชนมาบข่า ตำบลมาบข่า อำเภอนิคมน้ำเค็มพัฒนา จังหวัดระยอง เปลวเพลิงเด่นโหวจากปลายปล่องของโรงแยกก๊าซธรรมชาติ คือความโชติช่วงชัชวาลย์ในสายตาของรัฐบาลและนักลงทุนภาคอุตสาหกรรม ทว่ากลับเป็นสัญลักษณ์แห่งวิบากกรรมอันยาวนานของชาวระยอง

เมื่อถามว่าไฟพาราลิมปิกมาเกี่ยวข้องกับจังหวัดชายทะเลแห่งนี้ นางอารมณีตอบอย่างติดตลก แต่แฝงด้วยความรังเกียจว่า “เพราะไฟพาราโอลิมปิกที่ปล่องโรงแยกก๊าซของระยองมันทำให้คนที่นี่เจ็บป่วย เป็นมะเร็ง พิกัด หรือบางคนก็ถึงกับสูญเสียชีวิต” เป็นที่ทราบกันดีว่า มาบตาพุดและพื้นที่ข้างเคียงในจังหวัดระยองเป็นศูนย์กลางของอุตสาหกรรมปิโตรเคมี แม้ในแต่ละปีจะสร้างรายได้ให้กับประเทศอย่างมากมาย รวมถึงการเติบโตของภาคอุตสาหกรรม แต่ในด้านลบ ก็ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของคนที่อยู่ที่นี่ ดังจะเห็นได้จากตัวเลขผู้ป่วยด้วยโรกระบบทางเดินหายใจและโรคมะเร็งที่มีสถิติพุ่งพรวด

ปัจจุบันปัญหามลพิษและสุขภาพของชาวระยองยังคงไม่ได้รับการแก้ไข เปลวไฟที่ปลายปล่องโรงแยกก๊าซธรรมชาติหลายต่อหลายโรงยังคงลุกโชน แต่สิ่งที่สำคัญมากไปกว่านั้น คือประเทศไทยยังคงมีนโยบายขยายอุตสาหกรรมปิโตรเคมีเพิ่มเติมในพื้นที่ ขณะที่ประชาชนที่นั่นแทบไม่มีโอกาสได้กำหนดทิศทางการพัฒนาของตนเองเลย ดังนั้นเมื่อพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550 มีผลบังคับใช้ ซึ่งเปิดโอกาสให้ประชาชนสามารถร้องขอให้มีการประเมินผลกระทบทางสุขภาพได้ สิ่งนี้จึงไม่ใช่เป็นเพียงช่องทางให้ชาวบ้านในพื้นที่ได้บอกล่าวับปัญหาภัยกับสังคม แต่ยังเป็นเครื่องมือที่จะช่วยให้สังคมและหน่วยงานที่เกี่ยวข้องได้ทบทวนการพัฒนาของจังหวัดระยองนี้ด้วย

เคราะห์ร้าย เจ็บป่วยเป็นโรคมะเร็ง ซึ่งสูงวิจารณ์ก็เป็นหนึ่งในผู้เคราะห์ร้ายเหล่านี้

สูงวิจารณ์เล่าว่า ตนได้รับการตรวจพบว่าเป็นโรคมะเร็งที่ชั่วปอดเมื่อปลายปีที่ผ่านมามา ทำให้ต้องแบกรับค่าใช้จ่ายจำนวนมากเพื่อรักษาความเจ็บป่วยที่ตนเชื่อว่าเกิดจากการปล่อยมลพิษของโรงงานอุตสาหกรรมมาอย่างยาวนาน

“ถึงแม้จะใช้บัตรทอง ทำให้ค่ารักษาพยาบาลอาจไม่เป็นปัญหามาก แต่ค่าเดินทาง ค่ากินเป็นปัญหาใหญ่ ที่ผ่านมามาประมาณ 8-9 เดือน ใช้เงินไปถึงเกือบ 2 แสนบาท โดยตอนแรกเดินทางไปขอรับการรักษาที่โรงพยาบาลศิริราชที่กรุงเทพฯ ซึ่งทางโรงพยาบาลศิริราชก็ส่งตัวให้ไปทำเคมีที่โรงพยาบาลในจังหวัดจันทบุรี หลังจากนั้นก็ต้องไปฉายแสงที่ศูนย์มะเร็งในจังหวัดชลบุรีอยู่อีกเดือนครึ่ง”

แม้ที่ผ่านมามา กรมอนามัย กระทรวงสาธารณสุข จะยอมรับว่า การพัฒนาอุตสาหกรรมที่จังหวัดระยองมีผลกระทบต่อสุขภาพของประชาชนจริง ทั้งโรคเกี่ยวกับทางเดินหายใจ และโรคมะเร็ง แต่ก็ปฏิเสธที่จะชี้ชัดว่าเกิดจากการพัฒนาอุตสาหกรรมโดยตรง เนื่องจากปัจจัยกำเนิดโรคมียังได้หลากหลายประการ กระนั้นก็ตาม หากพลิกแพ้มประวัติผู้ป่วยจะพบว่าโรกระบบทางเดินหายใจเป็นกลุ่มโรคที่ประชาชนชาวจังหวัดระยองเข้ารับบริการสูงเป็นอันดับหนึ่ง โดยในปี 2549 มีตัวเลขผู้ป่วยนอกที่เข้ารับการรักษาพยาบาลมากถึงกว่า 67,000 ราย ซึ่งสูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศที่มีประมาณ 45,000 ราย

ขณะที่การเจ็บป่วยด้วยโรคมะเร็ง จากการศึกษาสถานการณ์อุบัติใหม่ของโรคมะเร็งในปี 2544 - 2546 ของ ดร. เพชรรินทร์ ศรีวัฒนกุล สถาบันมะเร็งแห่งชาติ ระบุว่าคนระยองเป็นมะเร็งปอดและมะเร็งตับสูงสุด ใน 9 จังหวัดที่ทำการศึกษ (ระยอง เชียงใหม่ ลำปาง นครพนม ขอนแก่น อุตรดิตถ์ กรุงเทพฯ ประจวบคีรีขันธ์ และสงขลา) โดยพบว่าประชาชนที่อาศัยอยู่ในเขตตัวเมืองระยองเป็นมะเร็งปอดมากที่สุด รองลงมาเป็นมะเร็งตับ มะเร็งหลอดอาหาร และมะเร็งเม็ดเลือดขาว โดยรวมมีค่าอุบัติการณ์ของมะเร็งเพิ่มขึ้น 1-2 เท่า

ข้อค้นพบของ ดร. เพชรรินทร์ สอดคล้องกับผลการสำรวจสารอินทรีย์ระเหยง่ายของกรมควบคุมมลพิษเมื่อปี 2548 ซึ่งมีการเก็บตัวอย่างอากาศในพื้นที่มาบตาพุด พบว่ามีสารอินทรีย์ระเหยง่ายกว่า 40 ชนิดที่กระจายทั่วไปในบรรยากาศ โดยเป็นสารก่อมะเร็ง 20 ชนิด ในจำนวนนี้ พบว่ามีหลายชนิดเกินระดับการเฝ้าระวังขององค์การพิทักษ์สิ่งแวดล้อมแห่งสหรัฐอเมริกา (U.S. EPA) อาทิ อะโคลีน พบสูงกว่าระดับการเฝ้าระวังถึง 693 เท่า,

ไตรคอลลอโรเอทีลีน พบสูงกว่าระดับการเผ่าะวัง 498 เท่า, เอทีลีน ไคคอลลอไรด์ พบสูงกว่าระดับการเผ่าะวัง 256 เท่า, คลอโรฟอร์ม พบสูงกว่าระดับการเผ่าะวัง 238 เท่า, ไวนิลคอลลอไรด์ พบสูงกว่าระดับการเผ่าะวัง 45 เท่า และเบนซิน พบสูงกว่าระดับการเผ่าะวัง 31 เท่า

ชะตากรรมคนระยองในวันนี้กำลังอยู่ในสภาพอยู่ร้อนนอนทุกข์ แล้วอะไรจะเกิดขึ้นเมื่อคลื่นการลงทุนของอุตสาหกรรมกำลังจะถาโถมคนระยองอีกระลอกหนึ่ง

HIA ทางออกในการพัฒนา

ท่ามกลางสถานการณ์ปัญหามลพิษที่รุมเร้าชาวระยองมายาวนาน โดยที่ไม่ได้รับการจัดให้หมดไป ในอีกด้านหนึ่ง รัฐบาลยังคงเดินหน้าอุตสาหกรรมด้วยการอนุมัติแผนพัฒนาอุตสาหกรรมปิโตรเคมีระยะที่ 3 (พ.ศ. 2547 - 2561) โดยจะมีการลงทุนครบวงจรตั้งแต่อุตสาหกรรมขั้นต้น ขั้นกลาง และขั้นปลาย กำหนดเป้าหมายไว้ทั้งหมด 56 โครงการ ซึ่งในช่วงปี 2548- 2550 มีข้อมูลการพัฒนาโรงงานปิโตรเคมีแล้ว 33 โครงการ โดยได้รับการอนุมัติรายงานวิเคราะห์ผลกระทบสิ่งแวดล้อมแล้ว 20 โครงการ และอยู่ในระหว่างการพิจารณาอีก 13 โครงการ นอกจากนี้ยังมีโรงไฟฟ้าขนาดใหญ่ที่ใช้ถ่านหิน 1 โครงการ และใช้ก๊าซธรรมชาติอีก 1 โครงการ (ข้อมูล ณ เดือนกรกฎาคม 2551)

จากการคาดการณ์ของสถาบันปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย ระบุว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมปิโตรเคมีระยะที่ 3 จะทำให้ปริมาณมลพิษต่างๆ เพิ่มขึ้นจากสภาพทุกวันนี้ที่เป็นอยู่ โดยก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์จะเพิ่มขึ้นร้อยละ 2.9 ก๊าซไนโตรเจนไดออกไซด์จะเพิ่มขึ้นร้อยละ 49.3 ปริมาณน้ำทิ้งจะเพิ่มขึ้นร้อยละ 134.3 กากของแข็งจะเพิ่มขึ้นร้อยละ 188 และกากของแข็งอันตรายจะเพิ่มขึ้นถึงร้อยละ 202.7 ซึ่งแน่นอนว่าการประเมินนี้ไม่นับรวมสารอินทรีย์ระเหยง่ายทั้งหลายที่เป็นสารก่อมะเร็งและกำลังเป็นปัญหาใหญ่ของชาวระยองอยู่ในปัจจุบัน (ดูตารางที่ 1)

ตารางที่ 1

ปริมาณการปล่อยมลพิษจากการขยายอุตสาหกรรมปิโตรเคมีระยะที่ 3

มลสารและของเสียในขั้นที่บำบัดแล้ว	พ.ศ. 2545	พ.ศ. 2561	เพิ่มขึ้นร้อยละ:
ซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (ตัน/ปี)	17,284	17,782	2.9
ไนโตรเจนไดออกไซด์ (ตัน/ปี)	22,785	34,022	49.3
ปริมาณน้ำทิ้ง (ล้าน ลบ.ม./ปี)	17.50	41.00	134.3
กากของแข็ง (ตัน/ปี)	20,000	57,600	188
กากของแข็งอันตราย (ตัน/ปี)	15,000	45,400	202.7

ที่มา: สถาบันปิโตรเลียมแห่งประเทศไทย, 2548. รายงานฉบับสมบูรณ์แผนแม่บทปิโตรเคมีระยะที่ 3 เล่มที่ 1

ความที่ปัญหาเก่ายังไม่ได้รับการแก้ไข แต่กลับมีการเพิ่มเติมแหล่งก่อมลพิษมากขึ้นอีก สิ่งนี้ยิ่งทวีความกังวลใจต่อผลกระทบทางสุขภาพให้กับชาวระยอง ขณะที่การรुकคิบของอุตสาหกรรมเข้าไปในหลายพื้นที่ ก็ได้รับการต่อต้านจากชาวบ้าน เช่นที่อำเภอปลวกแดง และบ้านฉาง ชาวบ้านมาตาพุดจำนวนหนึ่ง ในนามเครือข่ายประชาชนภาคตะวันออก จึงยื่นหนังสือต่อสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ เมื่อวันที่ 9 เมษายน 2550 เพื่อขอใช้สิทธิตามพระราชบัญญัติสุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550 ให้มีการประเมินผลกระทบทางสุขภาพจากนโยบายการพัฒนาอุตสาหกรรมในพื้นที่จังหวัดระยอง และจัดสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็นขึ้นเพื่อร่วมกำหนดนโยบายสาธารณะในการพัฒนาพื้นที่ หลังจากที่ถูกกฎหมายฉบับดังกล่าวมีผลบังคับใช้เมื่อ 19 มีนาคม 2550

นายสุทธิ อัชฌาศัย ผู้ประสานงานเครือข่ายประชาชนภาคตะวันออก กล่าวถึงเหตุผลในการประเดิมขอใช้สิทธินี้แทบจะทันควันว่า ที่ผ่านมามีโรงงานอุตสาหกรรมขนาดใหญ่เพิ่มขึ้นจำนวนมาก และกำลังจะมีการขยายเพิ่มเติมอีก ซึ่งส่งผลกระทบต่อสุขภาพ ขณะที่มาตรการต่างๆ ของหน่วยงานรัฐที่มีอยู่ทุกวันนี้ ก็มุ่งไปในเรื่องเทคนิค หาทางป้องกันมลพิษแก้ไขปัญหาล้างแวลดล้อม แต่ปัญหามาตาพุดทุกวันนี้มันไปไกลกว่าปัญหาล้างแวลดล้อมแล้ว เพราะเป็นปัญหาล้างแวลดล้อมที่กระทบต่อสุขภาพ ส่วนสาธารณสุขในระดับจังหวัดก็ไม่มีขีดความสามารถเพียงพอในการรับมือกับปัญหา เนื่องจากขาดแคลนแพทย์ผู้เชี่ยวชาญเฉพาะทาง องค์ความรู้ และเครื่องมือเครื่องมือที่เกี่ยวข้องกับงานอนามัยล้างแวลดล้อม โดยแพทย์ที่มีอยู่ส่วนใหญ่เป็นเพียงแพทย์ที่รักษาโรคทั่วไป

ด้านสำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ สมพร เพ็งคำ ผู้ซึ่งรับผิดชอบในการประสานงานกับผู้ที่มาขอใช้สิทธิ วิเคราะห์ปัญหาที่มาตาพุดและการพัฒนาอุตสาหกรรม

ในจังหวัดระยองว่า ปัญหานี้มีอยู่ด้วยกันในหลายระดับ ตั้งแต่ระดับเล็กๆ อย่างการควบคุม แต่ละโรงงานไม่ให้ปล่อยสารอินทรีย์ระเหยง่าย หรือประเด็นที่กว้างขึ้นคือปฏิเสธิโตรเคมี เฟส 3 แต่สุดท้ายก็เห็นร่วมกันว่า การแก้ไขปัญหามองที่มาบตาพุดอย่างเดียวไม่ได้ เพราะในความเป็นจริงคืออุตสาหกรรมกำลังขยายทั่วไปทั้งระยอง ดังนั้นโจทย์จึงต้องตั้งต้น กับคำถามที่ว่า จังหวัดระยองควรจะไปทิศทางใด

“ปัญหามาบตาพุดเป็นเรื่องใหญ่ พื้นที่มันซอกเข้าไปหมด และชุมชนก็แตกออกเป็นเสี่ยงๆ มันเหมือนกับมีหินก้อนใหญ่ทับหน้าอยู่ จนหญ้าไม่มีโอกาสได้สังเคราะห์แสง สิ่งทีกระบวนกรสมัชชาสุขภาพพยายามทำ คือการยกหินออก เพื่อให้หญ้าได้สัมผัสกับแสงบ้าง นั่นคือสนับสนุนให้เกิดการรวมตัว การพูดคุย และการใช้ข้อมูลความจริง บรรเทาความขัดแย้งระหว่างกัน ให้มีโอกาสนในการทบทวนและกำหนดทิศทางกรพัฒนา จังหวัดระยองร่วมกัน”

ทั้งนี้ สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติได้เลือกมูลนิธินโยบายสุขภาวะ เป็นหน่วยงานความรู้กลางที่จะประสานให้เกิดกระบวนการดังกล่าว โดยมีการออกแบบ กระบวนการในการจัดสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็นเป็น 3 ช่วง ได้แก่ ช่วงที่ 1 เป็นการทบทวนปมปริศนาของการพัฒนาที่ระยอง ว่าการพัฒนาอุตสาหกรรมทำให้คนระยองมี ความเป็นอยู่ที่ดีขึ้นจริงหรือเปล่า และมีผลกระทบต่อสุขภาพอย่างไร ช่วงที่ 2 เป็นการ แสวงหาทางเลือกในการพัฒนาระยอง และ ช่วงที่ 3 เป็นการหาคำตอบว่าแล้วระยอง ควรพัฒนาไปในทิศทางใด ซึ่งการจัดสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็นทั้งสามช่วงนี้ ถือเป็น เครื่องมือสำคัญที่ใช้ในการประเมินผลกระทบทางสุขภาพ

นายศุภกิจ นันทะวรการ นักวิชาการจากมูลนิธินโยบายสุขภาวะ ชี้ให้เห็นถึงการ ประเมินผลกระทบทางสุขภาพในครั้งนี้นี้ว่าแตกต่างจากงานศึกษาและวิจัยต่างๆ ที่แล้วมาคือ ที่ผ่านมานงานศึกษาและวิจัยต่างๆ มักมุ่งไปที่ผลกระทบจากมลพิษอุตสาหกรรม โดยเฉพาะ อย่างยิ่งมลพิษทางอากาศ แต่ไม่ค่อยให้ความสนใจกับผลกระทบในแง่มุมมองของสังคม อุตสาหกรรม และเมื่อปัญหาไม่ถูกพูดถึง ปัญหาจึงไม่ค่อยถูกจัดการ สุดท้ายจึงกลายเป็น ปัญหาใหญ่ที่มีความสลับซับซ้อน

“การพัฒนาอุตสาหกรรมทำให้มีแรงงานอพยพเข้าไปจำนวนมากการที่ชุมชนเล็กๆ แล้วมีคนเข้ามาขนาดนั้น ขณะที่ไม่มีการจัดการ ทำให้เกิดอะไรบ้าง เกิดแหล่งมั่วสุ่ม

ผับ บาร์ โสเภณีเต็มไปหมด เหล้า ยาเสพติด อาชญากรรม ตอนนี้อยู่ที่ปลวกแดงกำลังพัฒนาอุตสาหกรรม สังคมก็กำลังจะเลอะตามมาตามตาพูด ชุมชนขาดความเข้มแข็ง กลายเป็นชุมชนที่ไม่มีราก ปัญหาเยาวชนของที่นี่เป็นเรื่องที่น่าหวาดวิตกมาก เพราะมีเด็กอายุ 14 ปี ตั้งท้อง เด็ก 19 ปีมาทำคลอด อัตราสูงกว่าค่าเฉลี่ยของประเทศเป็นสิบๆ เท่า เรียกว่าตัวชีวิตที่แย่ เด็กกระยองจะมีค่าสูง ส่วนตัวชีวิตที่ดีๆ ก็จะมีค่าต่ำ” (ดูตารางที่ 2)

ตารางที่ 2

สถานการณ์ปัญหาเยาวชนในจังหวัดระยองระหว่างปี 2547-2548 และปี 2548-2549				
สภาวะปัญหา	จำนวนต่อประชากร 1 แสนคน			
	ปี 2547-2548		ปี 2548-2549	
	ค่าเฉลี่ยจังหวัดระยอง	ค่าเฉลี่ยประเทศ	ค่าเฉลี่ยจังหวัดระยอง	ค่าเฉลี่ยประเทศ
เด็กพยายามฆ่าตัวตาย/ ฆ่าตัวตายสำเร็จ	79.54/1.66	29.73/3.69	299.61/5.09	33.98/3.52
เด็กอายุ 19 ปีและต่ำกว่า ที่มาทำคลอด	769.13	391.16	4,743.70	902.43
เด็กขอรับการบำบัด ยาเสพติด	802.71	73.45	43.14	48.80
เด็กที่ถูกส่งเข้าสถานพินิจ	119.33	54.81	55.98	53.72

ที่มา: สำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ, 2548 และ 2549

นอกจากนี้ ปัญหาการแย่งชิงน้ำและความเสื่อมโทรมลงของทรัพยากรธรรมชาติ ก็เป็นอีกหนึ่งประเด็นปัญหาที่ถูกมองข้าม เช่น ปัญหาทรัพยากรชายฝั่งและประมงถูกทำลายปัญหาการกัดเซาะชายฝั่ง การลดลงในทรัพยากรป่าไม้เป็นต้นรวมทั้งส่งผลกระทบต่อการประกอบอาชีพดั้งเดิมของท้องถิ่น

จากการศึกษาในครั้งนี้พบว่า พื้นที่ป่าชายเลนของจังหวัดระยองมีอัตราลดลงถึงร้อยละ 70 เมื่อเทียบกับปี 2518 ซึ่งสาเหตุสำคัญประการหนึ่ง มาจากการบุกรุกเพื่อก่อตั้งชุมชนและสร้างโรงงานอุตสาหกรรม ยิ่งไปกว่านั้นยังพบว่า การถมทะเลเพื่อเป็นพื้นที่นิคมอุตสาหกรรมและก่อสร้างท่าเทียบเรือน้ำลึก ยังทำให้ชายฝั่งหายไป 35-60 เมตร จนปัจจุบันแทบไม่เหลือสภาพชายหาดให้เห็น ส่วนทางด้านทรัพยากรป่าไม้ พบว่าจังหวัดระยองเหลือพื้นที่ป่าไม่ถึงร้อยละ 10 ของพื้นที่จังหวัด โดยเป็นจังหวัดที่เหลือพื้นที่ป่า

น้อยที่สุดเมื่อเทียบกับจังหวัดอื่นๆ ในภาคตะวันออกเฉียง

ขณะเดียวกันอาชีพหลายอาชีพของชาวระยองก็ต้องล่มสลายไป เนื่องจากการสูญเสียฐานทรัพยากร เช่นการหาหอยเสียบ ซึ่งในอดีตเคยมีการเก็บกันบริเวณแหลมเจริญ ก้นอ่าว โดยชาวบ้านเก็บดองและขายได้วันละ 200 -300 บาท หรืออาชีพเก็บเกาวัลย์ หนุ่ยนางที่มักขึ้นตามป่าละเมาะ ซึ่งชาวบ้านนำมาร้อยแข่งปลาทุ ปัจจุบันก็ไม่หลงเหลือให้คนรุ่นหลังได้เห็นอีกแล้ว นอกจากนี้ อาชีพประมงริมฝั่งทะเลตั้งแต่กรอกยายชาไปจนถึง บ้านล่าง จากเดิมที่ชาวบ้านเคยมีรายได้สูงถึง 1,000-4,000 บาทต่อวัน ปัจจุบันก็หาได้เพียงไม่กี่ร้อยบาท ซ้ำร้ายชายหาดสวยๆ ที่เคยเป็นแหล่งท่องเที่ยวสร้างรายได้ให้กับชาวบ้าน หลายแห่งก็ถูกทำลายหดหายไปเกือบหมดสิ้น

แม้ที่ผ่านมา ชาวระยอง โดยเฉพาะชาวมาบตาพุต ปลวกแดง บ้านฉาง จะพยายามลุกขึ้นต่อสู้กับปัญหามลพิษอุตสาหกรรม และปัญหาสิ่งแวดล้อมอื่นๆ มาโดยตลอด ก็ตาม แต่ก็ไม้อาจหลุดพ้นจากวังวนนี้ได้ เพราะในช่วงเวลาเดียวกัน การพัฒนาอุตสาหกรรม ที่ก่อให้เกิดมลพิษยังคงขยายฐานการผลิตเพิ่มมากขึ้นอย่างไม่มีแนวโน้มว่าจะลดลง

ศุภกิจมองว่า การที่ชาวระยองจะหลุดออกจากวังวนนี้ได้ จำเป็นที่จะต้องสร้างทางเลือกในการพัฒนาของตนขึ้นมาให้ได้ เพื่อเปรียบเทียบให้เห็นถึงผลดีผลเสียเมื่อเปรียบเทียบกับแนวทางการพัฒนาที่เป็นอยู่ และใช้เป็นเป้าหมายในการขับเคลื่อนสังคมต่อไป

"ระยองเป็นพื้นที่ที่ชาวบ้านไม่เคยถูกเตรียมตัวมาก่อนเลย และการเข้ามาของอุตสาหกรรมมีแต่พูดในด้านดี ว่าเศรษฐกิจจะดี พื้นที่จะดี เมื่อทุกอย่างดีหมด ชีวิตก็จะดี แต่พอทำจริงๆ มันไม่เป็นอย่างนั้น ขณะที่ไม่มีกระบวนการช่วยชาวบ้านเลย ชุมชนและสังคมจะเป็นอย่างไรเมื่อมีคนจากข้างนอกเข้ามาเท่าตัว บางคนฉวยโอกาสได้ เช่นค้าที่ดิน สร้างหอพัก ก็ได้ไป แต่ส่วนอื่นๆ ของสังคมต้องรับกรรม พอเจอมลพิษ เขาก็ลุกขึ้นมาสู้ สู้ไปเรื่อยๆ ในวังวนของการส่งเสริมอุตสาหกรรม เราจึงต้องชวนชาวบ้านมามองให้พ้นจากปัจจุบัน ชวนมาร่วมกันตอบโจทย์อนาคต เพราะถ้าเราขลุกอยู่กับสถานการณ์ปัญหาในปัจจุบัน แค่การไปประท้วง จัดเวที ก็ไม่มีกำลังไปทำอะไรอย่างอื่นแล้ว"

ทางสองแพร่งของการพัฒนา

บนเวทีสัมมนาสุขภาพเฉพาะประเด็นที่จัดขึ้น ณ สถาบันวิจัยจุฬาภรณ์ เมื่อวันที่ 30 มิถุนายน 2551 มูลนิธินโยบายสุขภาพได้รายงานถึงผลการสุ่มสำรวจชาวระยอง จำนวน 2,000 คน พบว่าร้อยละ 90 ประารถนาวิถีชีวิตแบบเศรษฐกิจพอเพียง โดยมีองค์ประกอบ อาทิ เป็นจังหวัดที่ปลอดจากมลพิษอุตสาหกรรม ทำเกษตรโดยไม่เน้นการใช้เทคโนโลยีสมัยใหม่ พัฒนาท่องเที่ยวเชิงอนุรักษ์ เป็นชุมชนที่ยังไปมาหาสู่ระหว่างเพื่อน รวมถึงการฟื้นฟูวัฒนธรรมท้องถิ่น

สิ่งที่ชาวระยองส่วนใหญ่ปรารถนาจะเป็น ดูเหมือนว่าจะสวนทางอย่างสิ้นเชิงกับนโยบายการพัฒนาของภาครัฐที่บังคับให้ระยองเป็น ท่ามกลางการเข้ามาแสวงหากำไรของภาคอุตสาหกรรม อนาคตของจังหวัดระยองจึงเสมือนยืนอยู่บนทางสองแพร่ง ที่ทางเลือกหนึ่ง อ้างถึงรายได้ของประเทศหลักแสนล้าน กับอีกทางเลือกหนึ่งที่หมายถึงสุขภาพอันดี และความอยู่เย็นเป็นสุขของชาวระยอง

แน่นอนว่าทางเลือกที่มีรายได้หลักแสนล้านจูงใจ คือการพัฒนาระยองตามแนวทางของแผนพัฒนาของภาครัฐ ซึ่งให้ความสำคัญกับแผนแม่บทอุตสาหกรรมปิโตรเคมีระยะที่ 3 ซึ่งจะมี quarry ขยายโรงงานปิโตรเคมีที่มีอยู่เดิมและสร้างโรงงานใหม่ รวมถึงสร้างโรงไฟฟ้าขนาดใหญ่เพื่อป้อนพลังงานให้กับภาคอุตสาหกรรม ส่วนทางเลือกที่จะฟื้นฟูสุขภาพประชาชน คือการพัฒนาตามวิสัยการพัฒนาของชาวระยอง โดยหยุดขยายโรงงานปิโตรเคมีและโรงไฟฟ้าขนาดใหญ่ ควบคุมและลดมลพิษอย่างจริงจัง และป้องกันและบรรเทาอุบัติเหตุภัย แล้วหันมาพัฒนาฐานเศรษฐกิจชุมชนด้วยการสนับสนุนการผลิตที่พึ่งพาวัตถุดิบและตลาดภายใน การพัฒนาเครือข่ายเกษตรอินทรีย์ และธุรกิจท่องเที่ยวบนฐานของการเกษตร

เมื่อมีการประเมินผลกระทบทางสุขภาพทางเลือกทั้งสองนี้ ผลพบว่าหากพัฒนา ระยองไปในแนวทางของภาครัฐในปัจจุบัน จะยิ่งสร้างผลกระทบทางลบต่อสุขภาพชาว ระยองให้รุนแรงมากขึ้น เนื่องจากจะทำให้เกิดการปล่อยมลพิษอย่างต่อเนื่อง ทำให้เกิด ความเสี่ยงที่จะเกิดอุบัติเหตุ เกิดการแย่งชิงทรัพยากร การมีปัญหาสังคมเรื้อรัง และความ เหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจจะขยายตัวเพิ่มขึ้น ซึ่งที่ผ่านมา ภาครัฐเองก็มีการลงทุนทางด้าน สังคมและเศรษฐกิจน้อยมาก และเป็นปัญหาใหญ่ที่ถูกมองข้าม

ศุภกิจจะพบว่า ฝ่ายที่ต้องการพัฒนาอุตสาหกรรมมักมีการอ้างเสมอว่าเป็นอุตสาหกรรม

แสนล้าน มีการจ้างงานมากมาย แต่ในความเป็นจริง อุตสาหกรรมปิโตรเคมีที่ระยองมีการนำเข้าปัจจัยการผลิตมากถึง 40 – 50 เปอร์เซ็นต์ นั้นหมายถึงว่าอุตสาหกรรมแสนล้าน อาจจะได้จริงๆ แต่ห้าหมื่นล้าน ในขณะที่เรื่องการจ้างงาน พบว่าอุตสาหกรรมปิโตรเคมี มีสัดส่วนการจ้างงานน้อยกว่าอุตสาหกรรมประเภทอื่นๆ เช่น อุตสาหกรรมเกษตร อุตสาหกรรมเฟอร์นิเจอร์ ส่วนเรื่องการจัดเก็บภาษี พบว่าทางจังหวัดระยองสามารถจัดเก็บภาษีทางตรงได้น้อยมาก โดยเงินได้นิติบุคคลเก็บได้เพียง 1.06 เปอร์เซ็นต์ของผลิตภัณฑ์มวลรวมในจังหวัดเท่านั้น แม้ว่าจังหวัดระยองจะมีบริษัทอุตสาหกรรมขนาดใหญ่มากมายก็ตาม สาเหตุเนื่องมาจากมีการยกเว้นภาษีให้กับบริษัทที่เข้ามาลงทุนในช่วงแรก อีกทั้งบริษัทประมาณ 80 เปอร์เซ็นต์จดทะเบียนที่กรุงเทพฯ ในทางตรงกันข้าม การลงทุนทางด้านสังคมของภาครัฐ ไม่ว่าจะเป็นด้านการศึกษา สุขภาพสวัสดิการสังคม และกิจกรรมวัฒนธรรมและนันทนาการ พบว่ามีสัดส่วนการลงทุนเพียง 1 เปอร์เซ็นต์ของผลิตภัณฑ์มวลรวมทั้งหมดภายในจังหวัดเท่านั้น

แล้วถึงแม้ว่าปัจจุบัน จังหวัดระยองจะเป็นจังหวัดที่มีผลิตภัณฑ์มวลรวมต่อหัวสูงที่สุดในประเทศก็ตาม แต่เชื่อว่าชาวระยองจะกินดีอยู่ดีที่แซงหน้าจังหวัดอื่นแต่อย่างใด

จากรายงานของโครงการพัฒนาแห่งสหประชาชาติ หรือ UNDP ที่ชื่อ Thailand Human Development Report ซึ่งเผยแพร่เมื่อปี 2550 โดยหากเปรียบเทียบจังหวัดระยองกับจังหวัดนครปฐม จะพบว่า ในขณะที่จังหวัดระยองมีผลิตภัณฑ์มวลรวมต่อหัวมากกว่าจังหวัดนครปฐมเกือบ 6 เท่า แต่ระยองกลับมีครัวเรือนที่มีหนี้สิน มีสัดส่วนคนจน และมีอัตราการว่างงานมากกว่าจังหวัดนครปฐมเสียอีก (ดูตารางที่ 3)

ดวรทงที่ 3

ต้วชวีจิดการพัฒนบทกัสำกัถกยของระยอง นครปุฐน และค้ำวเลี้ยของปะรทท

ต้วชวีจิด	ระยอง	นครปุฐน	ทังปะรทท
ผลลคกัณท้มวตรวมต้อท้วปี 2547 (บทท/คนปี)	691,093	121,381	101,304
รายได้ต้อคร้วเรอีน (บทท/เคอีน)	21,083	20,478	14,778
คร้วเรอีนท้มีหน้สน (ร้อยลละ)	66.0	65.2	66.4
ลคกัส่วนคนจน (ร้อยลละ)	5.60	2.36	11.25
อค์ดวการว้างจน (ร้อยลละ)	1.8	0.5	1.3
อค์ดวคร้วเรอีนท้ได้รับผลทระทจกมลพิษ (ร้อยลละ)	8.2	4.2	4.7

ท้มา: UNDP, 2007. Thailand Human Development Report

ศกุกจชวีจว่า การเดอินหน้าพัฒนออกุตสาทรรมจิงเป็นกัยคुकคกมต้อสังคมมกกว้ำ แล้วการกระจยรายได้กัเลอลง หกมองนงแ่งควเลี้ยง ระบบเศรชฐกจระยองมคควเลี้ยงมก เพราะบัจจบันช้ันอยู่กับออกุตสาทรรมขนาดนอญอย่างเดยว ถ้าออกุตสาทรรมน้มีบ้ญท เศรชฐกจของระยองกัจะล่มหมด เพราะม่มีเศรชฐกจสาขาอ้ันรองรับ

ขณะท้ทงเลอิกตามแนวทงวลยัท้ศนัการพัฒนท้มาจากเลี้ยงของชวระยอง ผลการปะระเมินพบว้ำ ให้ผลทระทททงบวคต้อสุภทพมกกว้ำแนวทงแรกออย่างช้ดเจน เนื่องจกการหยุดชยยออกุตสาทรรมบิโตรเคมีและโรงไฟฟ้ำ สามารถลคคปัญหการแย่งชิง ทรัพยากรและลิ่งแวดล้อมได้ ขณะท้การอนุรักษัทรัพยากรธรรมาชดลิ่งเสริมเกชทรอินทรีย และการทอ่งเที้ยวเชิงอนุรักษั จะมีส่วนท้ำให้เศรชฐกจจทรนรกมคควเลี้ยงมกช้ัน เกิดการกระจยรายได้ รวมถ็งสยไยของครอบคร้วและชุมชนจะค้อยง ฟ้ันคีน บ้ญท ลิ่งคมกัจะทุเลาเบาบางลง

อย่างร้กัคดี ศกุกจม่ลีมท้จะย้าวว่า เวลาท้ชวบ้านพูดว้ำหยุดออกุตสาทรรม เขาม่ได้ หมยถ็งหยุดออกุตสาทรรมทุกปะรทท เขาบอกค้หยุดบิโตรเคมีแสนล้าน และโรงไฟฟ้ำ ขนาดนอญ แต่ถ้ำเป็นออกุตสาทรรมขนาดเลอิกท้ช้ว้ดลุดบิในทอ่งถึนชวบ้านกัยีนคดีต้อรับ

ทางข้างหน้ายังมีหวัง

ศุภกิจวิเคราะหว่า ถึงแม้ในการจัดกระบวนการสมัชชาสุขภาพเฉพาะประเด็น และการประเมินผลกระทบสุขภาพจะสังเคราะห์แนวทางการพัฒนาระยะของออกเป็น 2 ทางเลือก แต่ในความเป็นจริง การพัฒนาระยะของคงไม่เป็นไปในทางเลือกใดทางเลือกหนึ่งอย่างแน่นอน หากแต่น่าจะเกิดจากการผสมผสานระหว่างทางเลือกทั้งสอง

"เพราะรัฐบาลก็ต้องการผลักดันปีโตรเคมีเฟส 3 ตามแผน ส่วนประชาชนก็ต้องการผลักดันทางเลือกในการพัฒนาของตน ประเด็นสำคัญคือชาวบ้านจะอยู่ร่วมกับอุตสาหกรรมอย่างไรมากกว่า"

ในรายงานประเมินผลกระทบทางสุขภาพได้เสนอหนทางออกการพัฒนาระยะของไว้ว่า จำเป็นที่จะต้องสร้างสมดุลของการพัฒนา โดยการฟื้นฟูเศรษฐกิจสามขา นั่นคือ

ขาที่หนึ่ง การปรับโครงสร้างการลงทุนด้านอุตสาหกรรม จากอุตสาหกรรมที่พึ่งพาการนำเข้าปัจจัยการผลิตเป็นอุตสาหกรรมที่พึ่งพิงฐานทรัพยากรในประเทศ จากอุตสาหกรรมที่ใช้เงินทุนสูงมาเป็นอุตสาหกรรมที่เพิ่มการจ้างงานที่ใช้ทักษะฝีมือ และจากอุตสาหกรรมที่ใช้ทรัพยากรมากมาเป็นอุตสาหกรรมที่ใช้เทคโนโลยีสะอาด

ขาที่สอง การสร้างความเข้มแข็งของภาคเกษตร ซึ่งถือเป็นภารกิจที่เร่งด่วน โดยเน้นการผลิตที่ปลอดภัย หลากหลาย และพึ่งตนเองได้

ขาที่สาม การสร้างผู้ประกอบการที่ดีในชุมชน ซึ่งแน่นอนว่าย่อมต้องคำนึงผลประโยชน์ร่วมกันมากกว่าผลประโยชน์เฉพาะตัว

นอกจากการสร้างความเข้มแข็งให้กับเศรษฐกิจฐานรากแล้ว ควรมุ่งเน้นการลงทุนทางด้านสังคมด้วย ทั้งในส่วนของการสร้างความเข้มแข็งให้กับสถาบันครอบครัว ชุมชน และการพัฒนาคุณภาพของมนุษย์ รวมไปถึงมีการรักษาและฟื้นฟูฐานทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมของท้องถิ่น

ศุภกิจกล่าวว่า ก่อนอื่นการขยายอุตสาหกรรมปิโตรเคมีในพื้นที่ที่ต้องหยุด แล้วหันไปพัฒนาอุตสาหกรรมแบบอื่น บวกกับการพัฒนาแบบอื่น เช่น เกษตร ประมง การท่องเที่ยว ซึ่งเป็นทางเลือกที่ดีต่อสุขภาพมากกว่า ส่วนอุตสาหกรรมปิโตรเคมีที่มีอยู่แล้วก็ต้องมาสร้างภูมิคุ้มกันให้กับชาวบ้านว่าจะมีวิธีการเฝ้าระวังตัวเองให้มากขึ้นได้อย่างไร จะสามารถเข้าถึงข้อมูลได้อย่างไร มีช่องทางในการต่อรองหรือเสนอความคิดเห็นได้อย่างไร

และจะหนุนเสริมการเรียนรู้อย่างต่อเนื่องให้กับชาวบ้านได้อย่างไร

ปัจจุบัน รายงานการประเมินผลกระทบทางสุขภาพฉบับนี้ ได้รับความเห็นชอบจากคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติแล้ว และอยู่ในระหว่างการเสนอเข้าคณะรัฐมนตรีเพื่อพิจารณาต่อไปตามขั้นตอนของกฎหมายต่อไป อย่างไรก็ตามก็ดี ศกภกิจมองว่า ต่อให้คณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติและคณะรัฐมนตรีเห็นชอบกับแนวทางการพัฒนาในรายงานการศึกษาทั้งหมด รัฐบาลและหน่วยงานภาครัฐก็อาจแก้ไขปัญหาเมืองระยองได้เพียงบางส่วน แต่สิ่งที่สำคัญกว่า คือคนระยองต้องลุกขึ้นมาช่วยแก้ไขปัญห และลงมือพัฒนาตามทางเลือกที่ได้สร้างวิสัยทัศน์

“ทางออกคือต้องมีคนทำงานที่ระยอง ไม่ใช่मतคคณะรัฐมนตรี ไม่ใช่मतคคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ เพราะการแก้ปัญหและการผลักดันทางเลือกการพัฒนา ส่วนสำคัญคือการทำงานจริงที่ระยอง” ศกภกิจให้ความเห็นทิ้งท้าย

เอกสารประกอบการเขียน

เกษฯ น้มระหงษ, (2550). “ม๑บต๑พุด: ลมท๑ยจ๑เศรชฐก๑จ-มลพ๑ชของช๑วบ๑น”, เม๑อปล๑จ๑ก๑นต๑ว 7 ชมรมน๑กช๑วส๑งแ๑ดล๑อม

เก๑อเมธ๑ ฤ๑ษ๑พรพ๑พัฒน์ และส๑พ๑ต๑ร๑ ศรีบ๑จ๑น๑ม, (2549). “ม๑บต๑พุดส๑ล๑ก๑มลพ๑ช๑ด๑ส๑ท๑กรม๑ย๑ด๑ได้ ช๑มช๑น๑ย๑ม๑ได้”, น๑ด๑ยส๑ร๑ล๑ก๑ส๑เช๑ย๑ว ๑บ๑บ๑ที่ 6 ม๑กร๑ค๑ม -๑ม๑ภ๑พ๑น๑ธ 2549

ม๑ล๑น๑ธ๑น๑โย๑บ๑ย๑ส๑ข๑ภ๑ว๑ะ, (2551). เช๑อ๑ฟ๑แ๑ง๑ค๑ว๑ม๑ห๑ง (๑ก๑สร๑ม๑ต๑พ๑ม๑ท)

ม๑ล๑น๑ธ๑น๑โย๑บ๑ย๑ส๑ข๑ภ๑ว๑ะ, (2551). ๑น๑ค๑ต๑ระ๑ย๑ง: เส๑น๑ท๑ง๑ส๑ง๑ค๑ม๑ส๑ข๑ภ๑

ส๑พ๑ร๑ณ๑ี ส๑ฤ๑ง๑ช๑ร, (2551). เส๑ย๑ง๑ส๑ท๑น๑จ๑ก๑ช๑ว๑ระ๑ย๑ง, ๑ก๑สร๑ปร๑ก๑บ๑น๑สม๑ช๑ข๑ส๑ข๑ภ๑ว๑ะ๑ร๑ะ๑เด๑น “ช๑อ๑เส๑น๑แ๑น๑เช๑ง๑น๑โย๑บ๑ย๑น๑การ๑ก๑บ๑ญ๑ห๑ค๑ล๑ก๑ร๑ท๑บ๑ท๑ง๑ส๑ข๑ภ๑ว๑จ๑ก๑ด๑ส๑ท๑กร๑ม๑น๑พ๑น๑ที่๑ม๑บ๑ต๑พุด ๑ง๑ห๑ด๑ระ๑ย๑ง” โดย๑ม๑ล๑น๑ธ๑น๑โย๑บ๑ย๑ส๑ข๑ภ๑ว๑ะ ๑ร๑วม๑ก๑บ๑ส๑น๑ก๑ง๑น๑ค๑ณ๑ก๑ร๑ม๑การ๑ส๑ข๑ภ๑ว๑ะ๑ร๑ะ๑เด๑น

รอรงานในบ้าน
หัตถกรรมบ้านถววย
สุขภาพก่อน มินทีหลั้

เรื่องและภาพโดย เมญจา ศิลารักษ์

□ เมืองหลังความมั่งงามของตุ๊กตาไม้เหล่านี้คือสุขภาพของชาวบ้านถววย ที่สร้างสรรคตุ๊กตาเหล่านี้ขึ้นมา

□ สาวๆ บ้านถวายเป็นต้องใช้ชีวิตอยู่กับสีและทินเนอร์ทุกวัน

“บ้านถวายเป็นหนึ่งโปรแกรมยอดฮิตของนักท่องเที่ยว ใครที่เดินทางมาเชียงใหม่อยากช้อปปิ้งพร้อมกับชมขั้นตอนการผลิตไม้แกะสลัก ต้องมาที่นี่...

สำหรับนักท่องเที่ยว การซื้อสินค้าที่ได้ชมขั้นตอนการผลิตสินค้าไปด้วยนับเป็นความแปลกใหม่ สำหรับชาวบ้านถวายเชื่อว่าการทำเช่นนี้เป็นการเพิ่มมูลค่าสินค้าของตนเองขึ้นมา อีกทั้งยังไม่ต้องออกไปทำงานไกลนอกหมู่บ้าน

กว่ายี่สิบปีมาแล้วที่หมู่บ้านชนบทเล็กๆ ชายขอบเมืองเชียงใหม่ เช่น บ้านถวาย บ้านต้นแก้ว และอีกหลายหมู่บ้านใน ต.ขุนคอง อ.หางดง จ.เชียงใหม่ได้กลายสภาพจากหมู่บ้านเกษตรกรรมเป็นโรงงานผลิตไม้แกะสลัก ที่ทำครบวงจรทั้งการผลิต จำหน่าย และขายส่ง ชาวบ้านได้เปลี่ยนอาชีพตัวเองจากเกษตรกรเป็นแรงงานในบ้านของตนเองเพิ่มมากขึ้นเรื่อยๆ

โรงงานในบ้านขยายตัวอย่างต่อเนื่องนับจากปี 2526 เรื่อยมา ภายหลังจากที่ชาวบ้านเริ่มรับงานจากในเมืองกลับมาทำที่หมู่บ้านแทนการเดินทางออกไปทำงานในเมือง จนถึงปัจจุบันจากเดิมที่มีเพียงไม่กี่ครอบครัว ก็พบว่า ชาวบ้านโดยเฉพาะบ้านถวายเกือบทั้งหมู่บ้านยึดอาชีพหัตถกรรมไม้แกะสลัก หลายครอบครัวถึงขั้นหันมาทำอาชีพนี้ เนื่องจากรายได้เป็นกอบเป็นกำกว่าการทำนา ทำสวน สามารถมีรายได้ส่งลูกเรียนหนังสือได้ ขนาดของโรงงานเล็กบ้างใหญ่บ้างตามขนาดของครอบครัว ขึ้นอยู่กับแรงงานในครอบครัวว่ามีสมาชิกมากน้อยเพียงใด บางครัวเรือน แม้ไม่ทำโรงงาน แต่ก็รับงานมาทำที่บ้านมาจากเพื่อนบ้านอีกทอดหนึ่ง ทำงานตามออเดอร์ที่มีสภาพไม่ต่างจากอยู่ในโรงงานอุตสาหกรรม จะต่างตรงที่ได้ทำอยู่กับบ้านเท่านั้นเอง

บ้านถวายในฐานะหมู่บ้านโอท็อปแห่งแรก และยังได้รับการพัฒนาให้เป็นศูนย์กลางหัตถกรรมและแหล่งท่องเที่ยวในภาคเหนือ ภาพที่ปรากฏต่อสายตาคนภายนอกเป็นหมู่บ้าน

สงบ สวยงาม เพราะเป็นแหล่งรวมศิลปะ หัตถกรรมอันงดงาม ภาพชาวบ้านทำงานแกะไม้ ทำสี เดินเส้นตกแต่งลวดลายงานไม้ อาจทำให้นักท่องเที่ยวรู้สึกชื่นชมไปกับความงามเหล่านั้น แต่เบื้องหลังความงดงามเหล่านั้นกลับซ่อนความเจ็บป่วย ความเหน็ดเหนื่อย และความเครียดที่ต้องเร่งงานให้เสร็จทันเวลาไว้อย่างมิดชิด เพราะนักท่องเที่ยวจะถูกต้อนรับอย่างดีด้วยรอยยิ้ม และการเชิญชวนให้ซื้อสินค้าอันงดงามวิจิตรนั้น สินค้าที่นักท่องเที่ยวซื้อไปในราคาไม่แพงเมื่อเทียบกับราคาที่กรุงเทพฯ หรือไนท์บาร์ซาร์ ใน จ.เชียงใหม่ ล้วนยังไม่รวมต้นทุนสุขภาพ สิ่งแวดล้อมที่ชุมชนเป็นผู้แบกรับ

จากหมู่บ้านเกษตรกรรมถึงโรงงานในบ้าน

ในตำบลขุนคอง อ.หางดง ซึ่งประกอบด้วย 9 หมู่บ้าน ได้แก่บ้านต้นแก้ว บ้านถวาย บ้านหนองไขง บ้านสารภี บ้านขุนคอง บ้านกาด บ้านท่าขุนคอง บ้านท่ามะโก๋ และบ้านพะไหม่นั้น บ้านถวาย บ้านต้นแก้ว และบ้านกาดถือว่าเป็นหมู่บ้านที่ชาวบ้านเปลี่ยนอาชีพทำไม้แกะสลักอย่างเป็นล่ำเป็นสัน เดิมก็เหมือนหมู่บ้านชนบทโดยทั่วๆ ไป ชาวบ้านมีอาชีพหลักคือเกษตรกรรม แต่เนื่องจากหมู่บ้านมีที่นาไม่มากนัก บางบ้านก็มีที่ดินไม่พอเลี้ยงครอบครัว ประกอบกับการทำนาไม่ได้ผลในบางปี เนื่องจากน้ำน้อย และมีการใช้สารเคมีอย่างต่อเนื่องจนทำให้ต้นทุนการทำนาก็สูงขึ้นไปเรื่อยๆ ทำให้รายได้ไม่พอกับรายจ่าย

เกือบ 40 ปีมาแล้วชาวบ้านต้องออกไปหางานทำนอกหมู่บ้าน เริ่มแรกผู้ชายออกไปทำงานแกะสลักที่ถนนวิบูลย์ ในอำเภอเมือง เชียงใหม่ก่อน ต่อมาเมื่อสินค้าหัตถกรรมเริ่มมีการพัฒนามากขึ้น ผู้หญิงก็เริ่มออกไปทำงานตามไปด้วย ผู้หญิงจะเน้นที่การทำงานประณีต เช่น งานลงสี เดินเส้น แต่งลาย และติดกระจกไม้ที่แกะสลักเรียบร้อยแล้ว เพิ่มความสวยงามให้สินค้าขึ้นม่ออีกชั้นหนึ่ง จากที่ทำเป็นอาชีพเสริม ก็กลายเป็นอาชีพหลักของคนทั้งหมู่บ้าน

ปัจจุบันในตำบลขุนคอง เฉพาะบ้านถวาย ชาวบ้านหันมาทำอาชีพหัตถกรรม

ไม้แกะสลักเกือบทั้งชุมชน จำนวนกว่า 200 ครั้วเรือน สภาพของโรงงานจะเป็นโรงงานขนาดเล็กที่มีแรงงานจำนวนไม่กี่คน อย่างมากที่สุดไม่เกิน 10 คน งานหัตถกรรมที่เป็นเอกลักษณ์โดดเด่นของที่นี่คือ งานแกะสลัก เป็นการทำภาพปูน ภาพลายวัสดุอุปกรณ์ในการตกแต่งบ้านเรือนให้วิจิตร การผลิตแบ่งเป็นงานย่อยๆ ตั้งแต่งานแกะสลัก งานอบไม้ งานเผา งานทาสี ดัดกระຈก ลงรักปิดทอง งานเลียนแบบของเก่า และงานขัดเงา

ปี 2531 สุวรรณ โปธิ กำหนดตำบลขุนคองในขณะนั้น มีความคิดว่าถ้าชาวบ้านทำไม้แกะสลัก และขายเองเลยที่นี่ จะสามารถดึงดูดนักท่องเที่ยวให้มาเที่ยวบ้านถวายเป็นเพราะมีจุดเด่นต่างจากการขายสินค้าที่ระลึกทั่วๆ ไป จึงเริ่มมีการสนับสนุนลูกบ้านด้วยการทำร้านค้าจำหน่ายที่บ้านถวาย โดยดึงบจาก อบต. มาสร้างร้านค้า ปรับถนนเข้าหมู่บ้าน และสร้างศาลากลางคลองชลประทาน ทำสะพานเชื่อมต่อ ทำให้ที่นี่เป็นแหล่งท่องเที่ยวอีกแห่งหนึ่งของจังหวัดเชียงใหม่ นอกเหนือจากไนท์บาร์ซาร์ ดอยสุเทพ และทิวทัศน์ธรรมชาติอันสวยงาม

ทุกๆ เช้า หลังเสร็จภาระกิจจากงานบ้าน พี่รัชนี้ เมืองแก้ว สาวชาวบ้านถวายวัยกว่า 50 ปี จะเดินทางมาที่ร้านค้าใกล้บ้านที่อยู่ตามแนวสองฝั่งคลองชลประทาน เพื่อมาเปิดร้านขายสินค้าหัตถกรรมไม้แกะสลักของเธอที่ดำเนินกิจการมาได้กว่า 15 ปีแล้ว ระหว่างที่รอลูกค้ามาเลือกชม และซื้องานศิลปะของเธอ เธอก็จะเอาหุ่นไม้แกะสลัก ทั้งตุ๊กตาสิงห์ ตุ๊กตาดอกบัวที่แกะสลักและขัดเรียบร้อยแล้ว มาทาสี เดินเส้น แต่งลายที่ศาลากลางคลอง ซึ่งชาวบ้านร่วมกันสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นจุดสาธิตงานหัตถกรรมให้นักท่องเที่ยว และลูกค้าที่ต้องการมาซื้อสินค้าจากบ้านถวายไปขายต่ออีกทอดหนึ่ง

งานของเธอไม่มีวันหยุด แต่ดูเหมือนเธอจะไม่เหนื่อยล้า หน้าตายังคงยิ้มแย้มแจ่มใสยามที่มีลูกค้ามานั่งพูดคุยด้วย ฉะนั้นไปถึงบ้านถวายตอนบ่ายแก่ๆ เห็นเธอนั่งอยู่กลางศาลากลางคลองพร้อมกับหลานสาวอีกคนที่มาช่วยงานในวันหยุด ขณะที่เธอนั่งคุยกับฉันทองมืออันเปลือยเปล่าของเธอก็ไม่หยุด หรือละเลิกการทำงาน ยังคงจุ่มสีสารพัดสีลงบนตุ๊กตาสิงห์ ไม้แกะสลักอย่างตั้งใจ ฉับ...ฉับ....เธอปาดแปรงทาสีลงบนตัวสิงห์อย่างมั่นใจ ไม่ต่างจากศิลปินใหญ่ ด้วยว่าเธอทำอย่างนี้ทุกวันเกือบ 35 ปีแล้ว

“พี่ไม่เหม็นสีเธอ” ฉันทามขึ้น

“ชินแล้ว อีกอย่างทำได้ มันเป็นอาชีพของเรา ถ้าเราไม่ทำก็ไม่มีเงินส่งลูกเรียน พี่ชนิตอบ เธอบอกว่าตอนนี้เธอก็เริ่มจะใส่ผ้าปิดจมูกบ้างบางครั้ง แต่ยังไม่ใส่ตลอดเวลา เนื่องจากบางครั้งก็ร้อนและอับเกินไป เพราะหลังจากที่ฟังรายการจากสถานีวิทยุชุมชนขุนคอง ทำให้เธอทราบถึงอันตรายของสารเคมีที่เธอสูดดมอยู่ทุกวัน โดยเฉพาะในชั้นตอนที่รู้สึก ว่าอันตรายมาก เช่น ตอนทาทินเนอร์ และสีน้ำมัน

พี่ชนิเล่าต่อว่าตอนที่ลูกเรียนหนังสือ เธอยังต้องทำงานหนักกว่านี้หลายเท่าตัว บางวันเลยเถิดไปจนถึงเที่ยงคืน เพราะต้องการเงินเพื่อส่งลูกเรียนหลังจากลูกเรียนจบก็สบายขึ้นมาบ้าง แต่ก็ยังคงทำงานเช้าจรดเย็นอยู่เช่นเดิม

ฉันทนึ่งดูพี่ชนิทำแล้วก็อดทึ่งไม่ได้ ดูกตาสีงห์ที่มีการตกแต่งลวดลายให้วิจิตรงดงามตามเอกลักษณ์ของคนบ้านถวายนั้นแต่ละตัวก็จะเสร็จพร้อมขายได้ ต้องทำงานหลายขั้นตอนทีเดียว เริ่มตั้งแต่ขัดให้เรียบ ทาสีรองพื้น (สีน้ำ) ทาสีน้ำมัน แต่งเส้น แต่งลาย ทาสีน้ำมันอีกทีเพื่อให้เส้นแน่นไม่หลุด แห้งแล้วก็ทาสีทอง ทาดำ และขัดน้ำ เพื่อให้เหมือนแก้ว

ในขั้นตอนการผลิตเหล่านี้ เจ้าหน้าที่สถานีอนามัยชุมชนคงมีความเห็นว่าขั้นตอนที่ชาวบ้านต้องเสี่ยงภัยมากที่สุดคือการใช้ทินเนอร์ สีน้ำมัน เมธิลแอลกอฮอล์ และแล็กเกอร์ เพราะสามารถดูดซึมเข้าสู่ร่างกายโดยผ่านระบบหายใจ นอกจากนี้ช่วงลงรักปิดทอง อย่างทองคำเปลวซึ่งชาวบ้านต้องสัมผัสเป็นประจำนั้นมีส่วนตะกั่วผสมอยู่ สารเคมีบางชนิดที่ใช้ในงานไม้ เช่น ฟอรั่มัลดีไฮด์ อาจทำให้ผู้หญิงมีความผิดปกติในเรื่องประจำเดือนและมีลูกยากด้วย

ฉันทบอกลาและขอบคุณพี่ชนิที่เสียสละเวลาอันเร่งรีบให้สัมภาษณ์ พร้อมกับซื้อสินค้าหัตถกรรมของชาวบ้านสองฝั่งคลอง โดยไม่แค้นแต่จะคิดต่อรองราคาอีก เมื่อเห็นเบื้องหลังความเหนื่อยยากของงานศิลปะที่ไม่เหมือนงานศิลปะของศิลปินใหญ่ ที่เพียงแค่ว่าปาดปลายพู่กันไปมาก็ได้ราคาสูงลิ่ว ดันทุนที่ชาวบ้านยังไม่เคยคิดรวมกับราคาสินค้า ปัญหาผลกระทบต่อสุขภาพที่เกิดจากการทำงาน ความเจ็บป่วยระยะยาวล้วนเป็นสิ่งที่มองไม่เห็นในปัจจุบัน และไม่อาจตีมูลค่าออกมาได้

ภาพเจ็บป่วยที่มองไม่เห็น

สภาพการทำงานที่ต้องทำซ้ำๆ และเร่งรีบกับการผลิตชิ้นงานให้เสร็จ ทำให้ชาวบ้านทำงานราวกับเครื่องจักร แม้ว่าจะเป็นงานที่ไม่ต้องเข้าไปอยู่ในโรงงานขนาดใหญ่ ออกไปทำงานไกลบ้าน ดูเหมือนเป็นอาชีพอิสระ เป็นนายตัวเอง จะเริ่มงาน หยุดงานเมื่อไหร่ก็ได้ แต่ความเป็นจริง ชาวบ้านก็ต้องเร่งงานอยู่ดี มีหน้าซ้ายยังต้องเคร่งครัดกับตัวเองมากยิ่งขึ้น การไปรับจ้างรายวันเสียอีก เพราะกว่าจะได้ชิ้นงานแต่ละชิ้นเพื่อส่งต่อไปยังผู้สั่งซื้อสินค้า ที่นำไปขายต่อก็ได้ค่าแรงต่อชิ้นงานไม่สูงเลย เช่นการทำสติ๊กเกอร์ตัวหนึ่ง ถ้าขนาด 10 นิ้ว จะขายได้ตัวละ 250 บาท ถ้าขนาด 8 นิ้ว จะขายได้ตัวละ 200 บาท ถ้าพีรชนี้ทำงานตั้งแต่เช้าจรดเย็นโดยไม่หยุดพัก 4 วัน จะได้สติ๊กเกอร์แค่ 10 ตัว รายได้เฉลี่ยเมื่อหักต้นทุน เช่นพวกสี ทินเนอร์ กระจกแตงลาย พีรชนี้จะมีรายได้เพียงเดือนละ 5,000-6,000 บาท เท่านั้นเอง ฉะนั้นถ้าทำมาก ก็จะได้เงินมาก พีรชนี้เล่าว่า ถ้ามีออเดอร์เธอต้องทำงานติดกันถึงเที่ยงคืนเลยทีเดียว เท่ากับว่าแทบไม่มีเวลาหยุดพัก แม้กระทั่งดูละครทีวีที่เธอชอบ

ข้อมูลจากงานวิจัย "สภาพการทำงานและปัญหาสุขภาพของผู้ทำงานไม้แกะสลัก" โดย สุธันหา ยิ้มแย้ม คณะพยาบาลศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และเบญจมา จิรภัทรพิมล คณะสังคมศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ซึ่งได้รับทุนสนับสนุนจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ระบุว่าชาวบ้านต้องทำงานอย่างหนักกว่าจะได้เงินในแต่ละเดือน มีทั้งที่รับจ้างเป็นรายวัน ซึ่งจะได้ค่าแรงเฉลี่ยวันละ 200-300 บาท ในช่วงเศรษฐกิจดีอาจจะได้ถึงวันละ 500 บาท เช่น กรณีผู้ใหญ่บ้านคนหนึ่งต้องทำงานตั้งแต่ 05.00-24.00 น. หรือบางทีก็เลยเถิดไปถึงตีหนึ่ง ปัจจุบันต้องเลิกทำเพราะมีปัญหาเป็นโรคจิตสติดวงทวาร นั่งแกะสลักนานไม่ได้ แต่บางส่วนก็รับเหมาช่วงมาทำที่บ้าน มีรายได้เฉลี่ยเดือนละ 4,000-5,000 บาทต่อเดือน แต่ต้องทำงานมากกว่าวันละ 8 ชั่วโมง และมีวันหยุดเพียงเดือนละ 2-3 วันเท่านั้น บางครั้งก็ต้องทำงานดาวน์ เพราะถ้าส่งงานไม่ทันก็จะถูกปรับอีกวันละ 50 บาท เป็นต้น

สิ่งที่เราจะได้เห็นโดยทั่วไปเมื่อเข้าไปในบ้านถวายเป็นช่วง 4-5 ปีก่อนคือ ภาพของชาวบ้านที่ง่วนอยู่กับชิ้นงานเกือบจะตลอดเวลา มีเวลาหยุดพักเพียงชั่วเวลากินข้าวเท่านั้น

บางครั้งรีบกินข้าว มือที่เลอะเปื้อนสีก็หยิบอะไรต่อมิอะไรเข้าปากอย่างรวดเร็วจนขาดความระมัดระวัง อย่างพีรชนีนั่น เธอเล่าว่า การทำงานที่ต้องแข่งกับการผลิตชิ้นงานให้ทันกับออเดอร์ทองลูกค้า ทำให้เธอไม่ได้ทำอาหารกินเองแล้ว เธอจะซื้อข้าวถุงที่ตลาดมารับประทานแทน

บางบ้านที่ไม่มีร้านค้า นั่งทำงานอยู่ในบ้าน สภาพในบ้านที่ดัดแปลงมาเป็นโรงงาน ก็ได้ถูกออกแบบสำหรับรองรับการผลิตงานหัตถกรรมเหล่านี้ ดั้งนั้นกลิ่นสี และฝุ่นจากการแกะสลักจึงปะปนคลเคลุ้งอยู่ในบริเวณที่อยู่อาศัยนั่นเอง เนื่องจากชาวบ้านไม่มีทุนรอนมากพอที่จะลงทุนสร้างโรงงานให้ได้มาตรฐาน บางบ้านที่มีการขยายกิจการ มีออเดอร์ทองลูกค้าเยอะขึ้น ก็จะมีดีห็น้อยคือมีการแยกโรงงานออกจากบ้านพักอาศัย

ภาวะความเจ็บป่วยผู้หญิง ผู้ชาย เด็ก และคนแก่ จะแตกต่างกันไปขึ้นอยู่กับสภาพการทำงาน ผู้หญิงส่วนใหญ่ก็จะเป็นแบบพีรชนีนีคือต้องอยู่กับงานลงสี เดินเส้น ตัดกระดาษ ความเสี่ยงต่อสุขภาพก็จะเป็นเรื่องของภูมิแพ้ค่อนข้างมาก เพราะมือต้องสัมผัสกับสีโดยตรง และต้องสูดเอากลิ่นสีและทินเนอร์ ทำให้มีผลต่อระบบทางเดินหายใจ ส่วนงานผู้ชายจะเป็นงานแกะและขัดหุ่นไม้แกะสลัก ก็จะเผชิญกับฝุ่น เสี่ยงต่อการเป็นโรคปอดและระบบทางเดินหายใจ และจะมีโรคที่เกิดจากการนั่งแกะสลักนานๆ คือโรคกรดสีดวงทวาร กระเพาะปัสสาวะอักเสบ ปวดหลังปวดเอว เป็นต้น และอีกชั้นตอนหนึ่งที่ผู้ชายทำกันมากคือการทาสีทินเนอร์กับเฟอร์นิเจอร์ต่างๆ ทินเนอร์ถ้าใช้มากๆ ก็อาจจะถึงขั้นเสพติดสารโดยไม่รู้ตัว งานของคนแก่ก็จะเป็นงานตัดกระดาษเป็นชิ้นเล็กๆ สารปรอทที่ฉาบกระดาษด้านหลังจะเป็นอันตรายอย่างยิ่ง และยังทำให้แสงสะท้อนเข้าตาด้วย ก็จะมีผลต่อสายตาของชาวบ้าน

"ชาวบ้านมาหาหมอเป็นโรคภูมิแพ้กันมาก ก็เป็นการดูแลรักษาตัวเองตามอาการ" สานิตย์ ชัยชมภู หัวหน้าสถานีอนามัยชุมชนคงกล่าว

สานิตย์เล่าว่าอาการเจ็บป่วยของชาวบ้านโดยทั่วๆ ไปไม่ได้มีมีอาการรุนแรงรักษาไปตามอาการ เช่น เป็นภูมิแพ้ เป็นหวัด เป็นต้น บางรายที่เป็นหนักๆ เช่นว่าเป็นมะเร็งเสียชีวิตนั้น ก็จะไม่สามารถสรุปได้ว่าเป็นโรคที่เกิดจากการทำงาน

ในงานวิจัยของ สุสัณหา และเบ็ญจา ระบุถึงความเสี่ยงภัยจากการทำงานไม้แกะสลักว่ามีทั้งที่เกิดจากกระบวนการผลิต เช่น ฝุ่น คิวน์ ความร้อน แสง กลิ่นและขยะ ขณะเดียวกันก็เกิดจากการได้รับอันตรายจากเครื่องจักรและอุปกรณ์ จากการทำงาน เช่น ลื่น เลื้อย

เหล็ก และตะปูพบว่า มีชาวบ้านจำนวนไม่น้อยที่ประสบอุบัติเหตุจนนิ้วขาดบ้าง โคนหุ่นไม้แกะสลักล้มทับร่างกายบ้าง เป็นต้น

ไม่เฉพาะแต่ผู้ทำงานไม้สลักเท่านั้นที่ได้รับผลกระทบจากการทำงาน คนในครอบครัว คนในชุมชนที่ไม่ได้ทำงานก็ได้รับผลกระทบด้วย อ.สุสันหาเล่าว่า บ้านที่เลี้ยงเด็กก่อนจำเป็นต้องผลักเด็กออกจากครอบครัวไปอยู่สถานรับเลี้ยงเด็ก เพราะถ้าอยู่ในบ้าน ในสภาพแวดล้อมที่มีแต่ฝุ่นและกลิ่นสี เด็กก็จะแพ้ง่ายมาก

"งานที่ชาวบ้านทำเป็นงานหนัก ไม่ใช่ในแง่ของงาน แต่เป็นงานหนักในแง่ของผลกระทบทางด้านสุขภาพ เพราะเขาจะต้องเผชิญอยู่กับสภาพแวดล้อมพวกกลิ่นสี สารเคมีเป็นเวลานาน ซึ่งเมื่อสะสมเป็นเวลานานๆ ก็จะทำให้เกิดโรคสารพัด และยังมีผลต่อสภาพแวดล้อมในชุมชนที่เปลี่ยนไป เช่น บางบ้านมีเตาเผาเพื่อทำให้เนื้อไม้แห้ง ทำให้อากาศเปลี่ยนแปลงผู้หญิงบางคนทำงานสีเวลามือเลอะสีโดยเฉพาะสีน้ำมัน น้ำสบู่ล้างก็ไม่ทันใจ ต้องใช้เบนซินล้าง มันก็กัดมือ เป็นต้น" อ. สุสันหา กล่าว

ภายหลังจากที่สังเกตเห็นว่าสภาพการทำงานของชาวบ้าน ประกอบกับการละเลยในเรื่องการดูแล ป้องกันในด้านสุขภาพ อ.สุสันหา จึงเกิดความคิดว่าน่าจะลองชวนชาวบ้านมาทำโครงการวิจัย ทั้งนี้มีเป้าหมายเพื่อให้ชาวบ้านเห็นปัญหาของตัวเอง โดยสอดแทรกวิธีการมองเรื่องสุขภาพเข้าไปในชุมชน

ย้อนวัยชีวิต สุขภาพมาก่อน เงินทีหลัง

สมพล มะจันทร์ แพทย์ประจำตำบลของสถานีอนามัยขุนคง วัยกว่า 50 ปีที่เดิมเคยมีอาชีพทำไม้แกะสลักเล่าให้ฟังว่าอาชีพทำไม้แกะสลักทำให้เขาต้องเจ็บป่วยหนักด้วยโรคหอบหืด อยู่นานเกือบ 20 ปี

"เวลาอาการหอบหืดกำเริบจะแน่นหน้าอก หายใจไม่ออก ยิ่งเวลาฝนตกอากาศชื้น อาการหอบหืดยิ่งกำเริบ" สมพลเล่าถึงอาการเจ็บป่วยของตนเองที่เกิดจากการสั่งสมมานาน

ว่าโรคหอบหืดเริ่มแสดงอาการชัดเจน ประมาณปี 2530 ตอนนั้นเขามีอายุประมาณ 29 ปี ทำอาชีพแกะสลักไม้มาแล้วประมาณ 10 กว่าปี หลังจากนั้นเขาก็ต้องเดินทางไปมา โรงพยาบาลมหาราช (โรงพยาบาลสวนดอก) จ.เชียงใหม่ เกือบทุกอาทิตย์เพื่อรับการรักษา เสียค่าใช้จ่ายทั้งค่ายา ค่ารักษาพยาบาล และค่าเดินทางโดยเฉลี่ยอาทิตย์ละ 400-500 บาท ตกเดือนละ 1,500-2,000 บาท ช่วงเจ็บป่วยแรกๆ ก็ยังคงทำงานอาชีพไม้แกะสลักอย่างต่อเนื่อง จนกระทั่งมีทีมพยาบาลของอาจารย์สุสัดหมายมาทำวิจัยในหมู่บ้าน เขาและคนในชุมชนก็เริ่มต้นตัวมากขึ้นว่าการหาเงินที่มากขึ้นไม่ได้ทำให้คุณภาพชีวิตดีขึ้นเลย

“การทำงานวิจัยของเรา ใช้ หลักการการมีส่วนร่วมของชุมชนตั้งแต่การมองปัญหา เมื่อชาวบ้านรู้ปัญหาของเขาเอง เขาจะเกิดการเปลี่ยนแปลงและตระหนักว่าต้องดูแลสุขภาพของตนเอง” อ.สุสัดหา หัวหน้าโครงการวิจัย “การพัฒนาศักยภาพการดูแลตนเองของแรงงานนอกระบบ งานไม้แกะสลัก ในเรื่องในสภาพการทำงานและสุขภาพ” เล่าให้ฟัง

หัวใจสำคัญของโครงการวิจัยได้รับทุนสนับสนุนการทำงานวิจัยจากสำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) คือ การนำแนวคิดด้านสุขภาพเข้าไปในชุมชน นั่นคือให้ชาวบ้านเกิดการวิเคราะห์ปัญหา ผลกระทบสุขภาพของตนเองมากกว่าที่จะมีความคิดแต่เพียงการหารายได้เพียงด้านเดียว เดิมก่อนหน้าที่จะมีโครงการวิจัย วิธีคิดของชาวบ้านที่มีอาชีพไม้แกะสลัก การหารายได้เนื่องจากแรงบีบรัดทางเศรษฐกิจที่จะต้องส่งลูกเรียน ใช้หนี้สินบ้าง ดังนั้นอ.สุสัดหา ยอมรับว่าไม่ใช่เรื่องง่ายนักที่จะปรับเปลี่ยนทัศนคติของคนที่หายใจเข้าออกเป็นการหาเงินอยู่กับการเร่งผลิตชิ้นงานในแต่ละวัน จนแทบไม่มีเวลาแม้แต่จะไปวัด อันเป็นแหล่งที่จะกลม่อเกลาลจิตใจให้ชาวบ้านกลับมาอยู่กับตัวเอง และมีชีวิตที่สมณะ พอเพียงมากขึ้น หรือพักผ่อนรื่นรมย์บ้าง

ชาวบ้านตำบลขุนคองก็ไม่ต่างจากคนในเมือง และชาวบ้านอื่นทั่วไปที่ถูกกระหน่ำจากการเร่งพัฒนาเศรษฐกิจ ในช่วงที่เศรษฐกิจบูม 10 กว่าปีก่อน อาชีพหัตถกรรมไม้แกะสลักสามารถทำให้ชาวบ้านมีเงินทองใช้ ไครยยัน คนนั้นก็ได้เงิน ยิ่งทำให้ชาวบ้านแทบจะไม่ได้คิด หรือห่วงใยกับสุขภาพของตนเอง เจ็บป่วยเล็กน้อย ก็หายากิน รักษาไปตามอาการ ไม่แม้แต่จะคิดถึงว่าสิ่งที่ทำซ้ำๆ อยู่ทุกวัน จะกลายเป็นปัญหาสุขภาพระยะยาว

และเงินที่หามาได้ในช่วงวัยหนุ่มจะกลายเป็นเงินที่ต้องจ่ายในอนาคต และบางทีอาจจะต้องจ่ายมากกว่าที่หามาได้เสียด้วยซ้ำ

“เราไม่ได้มองแต่ปัญหา แต่เราต้องมองว่าชาวบ้านเขามีศักยภาพด้วย ต้องเอาทุกภาคส่วนเข้ามามีส่วนร่วม แล้วปล่อยให้ชาวบ้านคิดเองให้ได้ เมื่อเขาเห็นปัญหาด้วยตัวเอง เขาจะปรับเปลี่ยน” อ.สุสันหาเล่าต่อ

กระบวนการทำงานวิจัยจึงเริ่มต้นด้วยการให้ชาวบ้านเป็นนักวิจัยกันเอง คือไปติดตามผลกระทบสุขภาพ โดยใช้เยาวชน เป็นคนเข้าไปเก็บข้อมูลถามพ่อแม่ของเขาเอง เพราะถ้าจะเริ่มจากผู้ใหญ่นั้นค่อนข้างยากเนื่องจากทุกลมหายใจเข้าออกคือ “ชิ้นงาน” กระบวนการทำงานวิจัยจะทำให้ชุมชนเรียนรู้ปัญหาสุขภาพของตนเอง เห็นว่าอะไรเป็นปัญหา และเริ่มสนใจที่จะแก้ปัญหสุขภาพ

สมผลแล้วว่า เขาใช้ตัวเขาเองเป็นบทเรียนให้แก่คนอื่นๆ ในชุมชน เพราะจริงๆ แล้วสิ่งที่เห็นได้ชัดเจนคือ ค่าใช้จ่ายสุขภาพที่เกิดขึ้น เมื่อเทียบกับรายได้ที่หามาได้ในแต่ละเดือนนั้นไม่คุ้มกันเลย เช่นตัวเขาเอง ช่วงที่ทำงานหนักมากๆ มีรายได้ประมาณเดือนละ 6,000-7,000 บาท แต่ต้องแลกกับความเจ็บป่วยที่เรื้อรัง และค่าใช้จ่ายเพื่อดูแลสุขภาพของตนเองปีหนึ่งไม่ต่ำกว่า 20,000 บาท

“พอได้เข้าร่วมกระบวนการกับโครงการวิจัย ทำให้ผมเห็นความสำคัญที่จะป้องกันตัวเองมากขึ้น เริ่มจากการมีผ้าปิดจมูกเวลาที่ต้องแกะสลัก และหาผ้ามากันฝุ่นไม่ให้พัดไปในบริเวณตัวบ้าน เวลาที่ลมพัดมา และตอนที่ฝนตก อากาศชื้นก็พยายามหลีกเลี่ยงไม่ทำงานแกะสลัก เพราะผมจะแพ้ง่ายมาก เวลาที่หอบหืดขึ้นต้องรีบกินยาโดยทันที”

ปัจจุบันสมผลมีอาการดีขึ้น และกลายเป็นวิทยากรประจำตำบลที่คอยตระเวนไปตามชุมชนเพื่อบอกเล่าประสบการณ์ของตนเองกับคนอื่นๆ ในชุมชน และการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการทำงาน การหาเครื่องช่วยป้องกันก็ทำให้โรคหอบหืดของสมผลดีขึ้นอย่างเห็นได้ชัด และค่าใช้จ่ายก็ลดลง ปัจจุบันเขาแทบไม่ต้องกินยาดังกล่าวแล้ว ยกเว้นเวลาที่อากาศชื้นมากๆ เท่านั้น และยังคงทำอาชีพไม้แกะสลักควบคู่กับการเป็นแพทย์ประจำตำบลจนคงไปด้วย

เมื่อโครงการวิจัยเสร็จสิ้นในระยะที่ 1 (ปี 2547) ชาวบ้านเห็นพ้องต้องกันในการตั้ง "คณะกรรมการดูแลสุขภาพตนเองของพนักงานไม้แกะสลัก" ที่ประกอบด้วยตัวแทนจากทุกกลุ่มในชุมชน ทั้งผู้นำชุมชน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน อาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน (อสม.) เจ้าหน้าที่สถานีอนามัย ครู เยาวชน และวิทย์ชุมชนขึ้นมาทำหน้าที่ในการติดตามผลกระทบสุขภาพ และรณรงค์ให้กลุ่มแรงงานมีความตื่นตัวต่อการดูแลสุขภาพตนเอง

"สิ่งที่ได้จากการทำงานวิจัยแรกคือ เขาเริ่มเห็นปัญหา เห็นแนวทางที่จะแก้ปัญหาผลกระทบสุขภาพ ซึ่งไม่ใช่ต่อตัวเองเท่านั้น แต่ยังคำนึงไปถึงคนที่อยู่ในชุมชน และไม่ได้ประกอบอาชีพนี้ด้วย" อ.สุสัณหา เล่า

แม้ว่าในช่วงวิจัยระยะแรก ชาวบ้านที่มีอาชีพไม้แกะสลักยังไม่ตื่นตัวทั้งหมด แต่ในส่วนของผู้นำชุมชนก็เริ่มตื่นตัวแล้ว ดังนั้นโครงการจึงมีการขยายต่อโดยในปีที่ 2 เน้นที่การรณรงค์ให้คนทั้งชุมชนร่วมปรับเปลี่ยนพฤติกรรมอย่างจริงจัง

เปลี่ยนความคิดจากผู้นำ

การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของคนในชุมชน โดยเฉพาะในชุมชนภาคเหนือ นั้น ชาวบ้านส่วนใหญ่จะเชื่อผู้นำชุมชนค่อนข้างมาก ดังนั้นคณะวิจัยพยายามดึงผู้นำชุมชน เช่น กำนัน ผู้ใหญ่บ้านเข้ามามีส่วนร่วมด้วย ผู้ใหญ่บ้านของแต่ละหมู่บ้านซึ่งมีทั้งหมด 9 หมู่บ้านในตำบลขุนคอง และกำนันตำบลขุนคองเข้าร่วมกระบวนการ และแลกเปลี่ยนความรู้ระหว่างกัน

"การใช้วิธีให้ผู้ใหญ่บ้าน กำนันเข้าร่วมโครงการ เพราะลูกบ้านจะเชื่อ ผู้ใหญ่บ้าน และกำนันจะต้องทำเป็นตัวอย่างให้ลูกบ้านเห็นก่อน ชาวบ้านจะเริ่มทำตามเอง" ทองคำ ทอนทะษร กำนันต.ขุนคอง คนปัจจุบันให้ความเห็นกรณีที่มีการดึงผู้นำชุมชนทั้ง 9 หมู่บ้านในตำบลขุนคองมาร่วมโครงการ ไม่จำเพาะแต่บ้านถวาย บ้านตันแก้ว

“ถ้าให้นักวิชาการไปพูด ชาวบ้านก็ไม่เชื่อ” อ. สุธัสณา เล่าถึงความคิดที่ดึงผู้นำชุมชนเข้าร่วมการทำงานวิจัย หลังจากที่แกนนำรับรู้ถึงอันตราย ขั้นตอนการผลิตที่ส่งผลกระทบต่อสุขภาพ ก็จะมีการนำข้อมูลนี้คืนกลับไปสู่ชุมชน ระหว่างนั้นทางโครงการก็มีการพัฒนาคู่มือการรณรงค์ไปพร้อมๆ กันด้วย คู่มือไหนที่ทดลองใช้แล้วไม่น่าสนใจ ก็จะมีการปรับแก้ไปพร้อมๆ กับชาวบ้าน

สุวรรณ ปรี อติตกำหนดตำบลขุนคองที่เข้าร่วมโครงการตั้งแต่เริ่มต้นแล้วว่า “ช่วงแรกๆ ชาวบ้านทำงานก็ไม่ชอบใส่เครื่องป้องกันตนเอง ไม่ใส่หน้ากาก ไม่ใส่ถุงมือ ส่วนขยะ เช่น กระป๋องสีก็ทิ้งกันไปเรื่อย เพราะยังไม่ตระหนักถึงพิษภัยของสารเคมี และอันตรายที่พวกเขาจะได้รับในระยะยาว”

แต่ผู้นำชุมชนที่เข้าร่วมโครงการจะสามารถเข้าไปคุยกับลูกบ้านของตนเองได้ เมื่อเขาเริ่มตระหนักถึงอันตรายจากการที่ไม่ป้องกันตนเองจากสารเคมี โดยเฉพาะพวกทินเนอร์ แอลกอฮอล์ และฝุ่นที่เกิดจากการขัดไม้แกะสลัก เขาก็จะโน้มน้าวใจลูกบ้านให้ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมได้ ระยะหลังประมาณกลางปี 2548 เป็นต้นมา ชาวบ้านเริ่มใส่หน้ากาก ถุงมือ ส่วนขยะจำพวกกระป๋องสี กระป๋องทินเนอร์ ก็ติดต่อบริษัทจากภายนอกให้มารับซื้อ

สุวรรณเล่าว่าในตอนนั้นผู้ใหญ่บ้านจะร่วมกับเจ้าหน้าที่สถานีอนามัย ไปเยี่ยมเยียนลูกบ้านทุกๆ สัปดาห์ โดยแต่ละครั้งของการเยี่ยมเยียนก็จะเป็นการรณรงค์ให้ความรู้ถึงพิษภัยอันตราย ความเจ็บป่วยที่จะเกิดขึ้นจากการทำงาน มีการประชาสัมพันธ์ให้ลูกบ้านเห็นถึงอันตรายที่มองไม่เห็น

ชาวบ้านเริ่มจะอยากรู้มากขึ้นว่าในแต่ละขั้นตอนการผลิตไม้แกะสลัก อะไรบ้างที่เป็นอันตราย มีผลกระทบต่อสุขภาพอย่างไร ตอนนั้นทางโครงการจากคณะพยาบาลมหาวิทยาลัยเชียงใหม่ ก็จะมาช่วยผู้นำพัฒนาคู่มือสำหรับนำไปใช้ในการรณรงค์พูดคุยกับชาวบ้าน คู่มือดังกล่าวจะทำร่วมกับอาสาสมัครสาธารณสุขประจำหมู่บ้าน เมื่อผู้ใหญ่บ้านแต่ละบ้านเอาไปใช้ แล้วรู้สึกไม่สอดคล้องกับชุมชนก็จะมาเสนอให้ปรับเปลี่ยนได้ โดยเฉพาะภาษาที่เป็นวิชาการ

สุวรรณเล่าต่อว่าการปรับเปลี่ยนของชาวบ้านนั้นเป็นลักษณะค่อยๆ เปลี่ยน และสิ่งที่จะทำให้ชาวบ้านเกิดความตื่นตัวมากที่สุดคือ “ต้องเห็นตัวอย่าง และกระทบความรู้สึกแรงๆ เช่น มีกรณีประสบอุบัติเหตุหรือเสียชีวิตจากการทำงาน” ดังนั้นชาวบ้านจึงมีการแลกเปลี่ยน

กับที่มวิจัยที่จะนำกรณีศึกษาของคนที่ได้รับผลกระทบสุขภาพจากการทำงาน เช่นกรณีผู้ที่ได้รับอุบัติเหตุจากการทำงานจนนิ้วขาด ผู้ใหญ่บ้านซึ่งป่วยเป็นโรคริดสีดวงทวารไม่สามารถนั่งทำงานได้ เป็นต้น

กิจกรรมรณรงค์นั้น อ.สุสัณหา เล่าว่าเป็นสีลันที่ชาวบ้านจะร่วมกันคิดค้นและออกแบบเองให้เหมาะกับท้องถิ่นของตนเอง เช่นว่าชาวบ้านส่วนใหญ่จะให้ความเคารพและศรัทธาพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ดังนั้นในช่วง 60 ปีครองราชย์ ชาวบ้านก็คิดออกแบบจัดงานใหญ่เพื่อรณรงค์ประเด็นสุขภาพของแรงงานขึ้นมากในชุมชน จัดงานในชื่อว่า "เกิดให้ในหลวง ห่วงใยสุขภาพ" ซึ่งในงานนั้นได้ผลดีและเป็นการเปลี่ยนบ้านถวายไปเป็นภาพลักษณ์อีกแบบหนึ่ง จากที่ทุกปีเคยจัดงานส่งเสริมการซื้อขายสินค้า ส่งเสริมการท่องเที่ยวก็กลายเป็นงานรณรงค์เพื่อให้ชาวบ้านหันมาใส่ใจสุขภาพแทน ซึ่งมีมติใหม่ที่สะท้อนให้เห็นถึงการปรับเปลี่ยนมุมมองความคิดของชาวบ้านโดยแท้

โรงเรียน - อบต. - สถานีอนามัย - ผู้ประกอบการช่วยหนุน

ความต่อเนื่องของการขยายความคิดเรื่องสุขภาพ และนำเรื่องการประเมินผลกระทบสุขภาพเข้ามาใช้ในชุมชนอย่างต่อเนื่อง แกนกลางที่จะทำให้มติดังกล่าวเคลื่อนไปอย่างต่อเนื่องอยู่ที่หน่วยงานสำคัญที่อยู่ในท้องถิ่น เช่น โรงเรียน อบต. สถานีอนามัย และที่ขาดไม่ได้คือ ผู้ประกอบการ (หมายถึงเจ้าของโรงงาน) ทั้งหลายต้องให้ความร่วมมือด้วย

"เราเน้นให้เด็กเข้ามามีส่วนร่วมในกิจกรรมการดูแลสุขภาพ เข้าร่วมอบรมความรู้เกี่ยวกับโรคที่จะเกิดขึ้นจากการทำงานไม้แคะสลัก เมื่อเด็กๆ รับทราบผลกระทบ เด็กๆ จะเป็นตัวสื่อสารไปถึงพ่อแม่ ญาติพี่น้องของตนเองอีกทอดหนึ่ง เมื่อเด็กๆ พูด ผู้ใหญ่จะเปลี่ยน" วัชรินทร์ บุญเรือง ผู้อำนวยการโรงเรียนบ้านต้นแก้วที่เข้าร่วมเป็นหนึ่งในคณะกรรมการสุขภาพของชาวตำบลขุนคอง เล่าถึงการที่โรงเรียนเข้ามามีส่วนร่วมดังกล่าว

ปัจจุบันโรงเรียนบ้านต้นแก้วจะมีการจัดการเรียนการสอนอย่างต่อเนื่องในโรคภัย และพิษภัยสารเคมีที่เกิดจากการทำงานไม้แกะสลัก และยังมีส่วนร่วมในการรณรงค์ให้ข่าวสารไปถึงชุมชน เช่นการจัดบอร์ดนิทรรศการในบริเวณสนามกีฬาของโรงเรียน ซึ่งก็คือสนามกีฬาของคนในชุมชนด้วยชาวบ้านจะเข้ามาเล่นกีฬาในสนามนี้อยู่แล้วการทำงานอย่างต่อเนื่อง ทำให้ได้ความรู้ความเข้าใจมากขึ้น

ในส่วนของสถานีนอนามัยขุนคอง เจ้าหน้าที่สถานีนอนามัยจะร่วมกับผู้ใหญ่บ้านเดินสายไปเยี่ยมลูกบ้าน และสถานประกอบการขนาดเล็ก ด้วยการตรวจสุขภาพ พร้อมกับแลกเปลี่ยนเกี่ยวกับการป้องกันตนเองจากการทำงาน เช่น ท่านั่ง ท่ายืนที่ถูกวิธีในการทำงานไม้แกะสลัก การสวมหน้ากาก ถุงมือ ใส่เสื้อแขนยาวในขั้นตอนการผลิตที่ต้องใช้สารเคมี เช่นสีทินเนอร์ แล็กเกอร์ และแอลกอฮอล์

“จากการที่เราไปคุยกับชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง ช่วงปีที่ 2 ของการรณรงค์ให้ความรู้ชาวบ้านเริ่มปรับเปลี่ยนพฤติกรรม เมื่อก่อนเขาก็จะบ่นว่าใส่ผ้าปิดจมูกแล้วร้อนทำงานไม่สะดวก หรือบางส่วนใส่ผ้าปิดจมูกเหมือนกันแต่ใส่ไม่ถูกวิธี เช่น ตอนทำงานเขาก็จะสวมผ้าปิดจมูก แต่พอพักเที่ยงถอดผ้าปิดจมูกเพื่อกินข้าว กลับแขวนไว้ในบริเวณที่มีฝุ่นมาจับได้ง่าย กลับมาทำงานอีกทีก็เอาผ้าที่เต็มไปด้วยฝุ่นมาปิดจมูกอีก ก็เท่ากับว่าไม่ได้ป้องกันอะไรเลย บางรายก็อ้างว่าถ้าใส่ถุงมือทำงานสี จะทำไม่สะดวกเพราะเป็นงานละเอียด ต่อมาชาวบ้านก็เริ่มตระหนักมากขึ้นว่าขั้นตอนที่เป็นอันตราย เขาจะใส่เครื่องป้องกันเป็นระยะๆ”

เจ้าหน้าที่สถานีนอนามัยขุนคองเล่าให้ฟังถึงกระบวนการปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของชาวบ้านภายหลังจากที่ใช้กระบวนการประเมินผลกระทบสุขภาพเข้าไปในชุมชน

ทุกๆ วันงานหลักของสถานีนอนามัย เปรียบเสมือนคนที่ต้องเฝ้าระวังปัญหาผลกระทบสุขภาพของคนในชุมชน ซึ่งเธอบอกว่าแม้จะมีการรักษาตามอาการ แต่ทางสถานีนอนามัยก็พยายามทำสถิติความเจ็บป่วยของคนในชุมชนอย่างต่อเนื่อง และเธอยังเห็นว่าถ้าชาวบ้านไม่ปรับเปลี่ยนพฤติกรรม ในระยะยาวคงไม่พินต้องจ่ายเงินเพื่อดูแลสุขภาพตนเองอย่างหนัก

บทบาทที่สำคัญอีกส่วนหนึ่ง และยังสามารถนำงบประมาณมาใช้ได้ คือ อบต.สุวรรณเล่าว่าภายหลังจากการรณรงค์และจัดทำแผนการดูแลสุขภาพของตำบลขุนคองแล้วชาวบ้านก็พยายามเขียนโครงการของบ อบต.มาจัดการเรื่องขยะ หลังจากนั้นเมื่อ

อบต. ชุมชนเห็นความสำคัญก็นำเรื่องสุขภาพไปบรรจุไว้ในแผนของ อบต. อีกด้วย จากเดิมที่ อบต. เคยนำงบประมาณไปใช้ในแง่ของการพัฒนาทางเศรษฐกิจเพียงด้านเดียว หรือไปใช้สิ่งปลูกสร้างโดยไม่จำเป็น

วิทยุชุมชน สื่อสารเพื่อสุขภาพ

ระหว่างการทำงานไม้แกะสลัก ชาวบ้านส่วนใหญ่จะต้องใช้สมาธิจดจ่ออยู่กับงาน จากงานศึกษาวิจัยของคณะวิจัยพบว่าชาวบ้านที่ทำงานส่วนใหญ่ต้องใช้เวลาโดยเฉลี่ยวันละไม่ต่ำกว่าวันละ 8 -10 ชั่วโมง การใช้สมาธิ ต้องเพ่งสายตากับชิ้นงาน ทำให้สื่อทีวี แม้จะทรงพลังสำหรับชาวบ้านโดยทั่วไป แต่กลับไม่ใช่สื่อที่เหมาะสมกับชาวบ้านกลุ่มนี้ สื่อที่ชาวบ้านนิยมกลับเป็นเสียงตามสายจากหอกระจายข่าว และวิทยุ

“เราผลิตวีซีดีขึ้นมาเหมือนกัน แต่ชาวบ้านเขาจะไม่มีเวลาดูเลย เพราะเสร็จจากภาระกิจงาน เขาก็อยากจะนอนพักผ่อนแล้ว วีซีดีเราจะใช้ตามเวทีประชุมสัมมนา และที่ได้ผลดีคือนำไปเปิดในสถานีนอนามัย ระหว่างที่ชาวบ้านเขามารอเพื่อตรวจรักษา” อ.สุทัศน์หาวิเคราะห์ให้ฟัง

ผู้ใหญ่บ้าน กำนันจึงมักใช้หอกระจายข่าวของหมู่บ้านในการรณรงค์ให้ความรู้ด้านสุขภาพกับชุมชน แต่อย่างไรก็ตามการใช้หอกระจายข่าวตลอดเวลา นั้นไม่ได้ เพราะเสียงจะรบกวนชุมชนและนักท่องเที่ยวที่มาเยือนมาก จนกระทั่งชุมชนในตำบลขุนคอง ร่วมกับเจ้าอาวาสวัดเขาค้าง ตำบลขุนคองก่อตั้ง “สถานีวิทยุชุมชนคนหางดง” ขึ้นมาในปี 2548 คลื่นความถี่ 90.5 MHz และมีการจัดตั้งอาสาสมัครจัดรายการวิทยุชุมชน สื่อวิทยุชุมชน จึงกลายเป็นที่นิยมของผู้ทำงานไม้แกะสลักอย่างมาก

สถานีวิทยุชุมชนคนหางดง ก่อตั้งด้วยเงินทอดผ้าป่าเพียง 30,000 บาท ตอนเริ่มก่อตั้งมาจากชาวบ้านในตำบลขุนคอง ไม่เฉพาะแต่ชาวบ้านที่มีอาชีพแกะสลักไม้เท่านั้น ความจริงกลุ่มชาวบ้านที่ตื่นตัวและก่อตั้งสถานีวิทยุชุมชนดังกล่าวเป็นกลุ่มชาวบ้านที่อยู่ในเครือข่ายการจัดการน้ำ และการจัดการขยะในเขตอำเภอหางดงทั้งอำเภอ มีคณะกรรมการ

บริหารสถานีวิทยชุมชนที่ประกอบด้วยหลายภาคส่วน เช่น เจ้าอาวาสวัดเดชดำรง กรรมการหมู่บ้าน ผู้ใหญ่บ้าน กำนัน เช่น อดีตกำนันสุวรรณ โปธิ ซึ่งเป็นคณะกรรมการส่งเสริมการดูแลสุขภาพตนเองของผู้ทำงานไม้แกะสลัก ก็เข้าร่วมเป็นคณะกรรมการของสถานีวิทยชุมชนด้วย มีผลทำให้มีการสอดแทรกเนื้อหาเกี่ยวกับการรณรงค์ด้านสุขภาพเข้าไปในวิทยุชุมชน และยังมีภารกิจดีเจวิทยุชุมชนไปร่วมฝึกอบรบความรู้เกี่ยวกับสุขภาพของคนทำงานให้มาช่วยเผยแพร่ต่ออีกทอดหนึ่ง

“เราส่งเยาวชนจากโรงเรียนบ้านต้นแก้ว เข้าไปร่วมอบรมเป็นนักจัดรายการวิทยุชุมชนร่วมกับสถานี จนกระทั่งเกิดดีเจขึ้นมาวิทยุชุมชนจะเข้ามาช่วยรณรงค์เรื่องสุขภาพของผู้ใช้แรงงานได้มาก” กำนันทองคำพูดถึงความสำคัญของวิทยุชุมชน

ช่วงแรกๆ ทางโครงการวิจัยจัดทำซีดีเสียงให้ความรู้ด้านสุขภาพกับชุมชน ส่งผ่านสถานีวิทยชุมชนคนทางดง ต่อมาก็เริ่มมีการพลิกแพลง คิดค้นการสื่อสารที่เข้าถึงชาวบ้านมากขึ้น โดยการเชิญศิลปินพื้นบ้านมาคิดค้นละครวิทยุขึ้นมา

“ได้ผลดีมาก เพราะชาวบ้านส่วนใหญ่จะไม่ชอบอะไรที่เป็นวิชาการ” อ.สุสัณหาช่วยเสริม

ปัจจุบันชาวบ้านยังคงใช้สถานีวิทยชุมชนอย่างต่อเนื่องในการสื่อสารด้านสุขภาพให้แก่ผู้ใช้แรงงานอย่างต่อเนื่อง โดยโรงเรียนก็จะเข้ามาช่วยเสริม ฝึกดีเจรุ่นใหม่ๆ ไปให้สถานีวิทยชุมชนไม่ขาด การเข้าไปจัดรายการจะมีการนำข้อมูล ความรู้เกี่ยวกับสุขภาพไปเผยแพร่ให้ชาวบ้านอย่างต่อเนื่อง

อ.สุสัณหา มีความเห็นตอบทบทาวิทยุชุมชนว่า “สิ่งที่เราคาดหวังคือ เมื่อชาวบ้านรับรู้ข้อมูลข่าวสาร ตอกย้ำอย่างต่อเนื่อง เขาจะปรับเปลี่ยนพฤติกรรม”

อย่างไรก็ตาม สถานีวิทยชุมชนก็เผชิญกับโจทย์ที่ท้าทายหลายเรื่อง เนื่องจากกฎหมายยังไม่รับรอง ขณะเดียวกัน เสออากาศของสถานีก็ต่ำกว่าเสออากาศของสถานีหลักของภาครัฐและเอกชนอย่างมาก มีผลทำให้เกิดคลื่นแทรกอยู่เป็นประจำ

โจทย์ท้าทาย

"ตอนนี้ไม่ได้แกะสลักแล้ว เพราะทำไม่ไหว อายุมากขึ้นสายตาก็ไม่ดี นั่งนานๆ ก็ปวดหลัง ปวดเอวไปหมด จะอาศัยคนหนุ่ม อย่างลูกหลาน ก็ไปเรียนหนังสือในเมืองหมด เขาทำงานได้เงินเดือนสูงๆ ไม่ต้องทำงานหนักสบายกว่า จึงไม่มีใครสืบทอดวิชา ก็เปลี่ยนไปรับซื้อหุ่นไม้แกะสลักจากแถวลำพูนบ้าง ลำปางบ้าง เราก็แค่จ้างคนในบ้านมาทาสี ทำชิ้นตอนอื่นๆ ต่อ" วิเชียร ญาติจอมอินทร์ ผู้ใหญ่บ้านบ้านถวายเป็นคนปัจจุบันเล่าให้ฟังถึงสถานการณ์ที่เริ่มเปลี่ยนไปของคนบ้านถวายเป็น

เมื่อเริ่มหาคคนทำแกะสลักยากมากขึ้น รวมไปถึงคนที่รับจ้างทาสี ลงรัก ปิดทอง ก็จะมีแต่คนที่มีอายุในวัยกลางคนเป็นส่วนใหญ่ คืออายุระหว่าง 30-55 ปี ส่วนคนรุ่นใหม่ที่จะมาสืบทอดอาชีพของพ่อแม่เป็นไปได้น้อย เนื่องจากชาวบ้านนิยมส่งลูกหลานเรียนหนังสือสูงๆ จึงพบว่าชาวบ้านถวายเป็นจำนวนไม่น้อยที่เริ่มเปลี่ยนบทบาทจากผลิตเอง จำหน่ายและขายส่งเอง กลายเป็นผู้ประกอบการมากขึ้น คือเป็นคนหาออเดอร์สินค้า และกระจายงานเป็นส่วนๆ ให้กับแรงงาน ซึ่งส่วนใหญ่มักจะไปรับแรงงานข้ามชาติมาทำงาน ที่คนบ้านถวายเป็นไม่ทำกันแล้ว แนวโน้มของการขยายตัวของแรงงานก็เพิ่มขึ้นเรื่อยๆ

โจทย์ใหม่ที่ท้าทายชุมชนบ้านถวายเป็น และคณะกรรมการฯ คือ การทำงานรณรงค์ เรื่องสุขภาพกับคนงานข้ามชาติ จุดยืนที่เปลี่ยนไปจากการเป็นผู้ผลิตมาสู่การเป็นผู้ประกอบการ การผลักดันให้เกิดสถานประกอบการตัวอย่างที่คำนึงถึงสุขภาพของผู้ใช้แรงงานที่ไม่ใช่คนในครอบครัวเดียวกัน จึงเป็นแนวคิดที่เริ่มพูดคุยกันมากขึ้นในหมู่คณะกรรมการฯ

อย่างไรก็ตาม เริ่มมีแนวคิดจะทำสถานประกอบการต้นแบบ ซึ่งอ.สุทัศน์หายอมรับว่ายากมาก ยังทำได้แค่แนวคิด เพราะการลงทุนทำสถานประกอบการให้ปลอดภัย มีสภาพแวดล้อมที่ดีในการทำงานต้องใช้เงินลงทุนค่อนข้างสูงสำหรับชาวบ้าน เช่น มีสถานประกอบการแห่งหนึ่งคิดถึงการแก้ปัญหาเรื่องฝุ่นจากการแกะสลักไม้ด้วยการคิดจะสร้างโรงเรือนอีกโรงสำหรับเป็นที่เก็บฝุ่นโดยเฉพาะ เมื่อฝุ่นจากการแกะสลักไม้ฟุ้ง เขาก็จะใช้น้ำพ่น และใช้พัดลมขนาดใหญ่เป่าให้ฝุ่นไปอยู่อีกโรงหนึ่ง เมื่อต้องลงทุนสูง โครงการดังกล่าวก็ยังคงชะลอออกไปก่อน เป็นต้น แต่สิ่งที่สถานประกอบการเริ่มได้เลยคือ การกระตุ้นให้คนงานใส่เครื่องมือป้องกันเวลาทำงาน เช่น ผ้าปิดจมูก สวมถุงมือ ใส่เสื้อแขนยาว การทำท่าทางให้ถูกวิธี

นอกเหนือจากเรื่องคนงานข้ามชาติที่ขยายตัวมากขึ้นแล้ว ปัญหาใหม่ๆ ที่ชุมชนต้องลุกขึ้นมาจัดการในด้านสิ่งแวดล้อม และสุขภาพคือปัญหาโรงงานขนาดใหญ่ที่เป็นของนายทุนจากภายนอกที่มาตั้งอยู่รอบๆ ชุมชน โดยโรงงานเหล่านี้จะมารวบรวมสินค้าของชาวบ้านไปอีกทอดหนึ่ง เพื่อส่งไปขายยังต่างประเทศ ส่วนใหญ่โรงงานจะเน้นการทำเฟอร์นิเจอร์ชิ้นใหญ่ ส่วนงานแกะสลักก็จะมารับซื้อจากชาวบ้าน ซึ่งขั้นตอนของการทำเฟอร์นิเจอร์ไม้ก็มีการพัฒนาเทคนิคใหม่ๆ เข้ามามากขึ้น มีการใช้สารเคมีชนิดใหม่ เช่น การใช้สารเคมีเพื่อฟอกไม้ให้ขาว "เวลาเขาทำสี เขาจะเทน้ำชะล้างสีลงในน้ำแม่ตาข้างที่ไหลผ่านหมู่บ้าน อันตรายมาก เรามองดูอยู่และเห็นว่าน้ำเริ่มเสีย" สุวรรณ เผยถึงอันตรายต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมของชุมชนที่กำลังคืบคลานเข้ามา ซึ่งเขาเชื่อว่าจะเป็นปัญหาใหญ่ในอนาคต

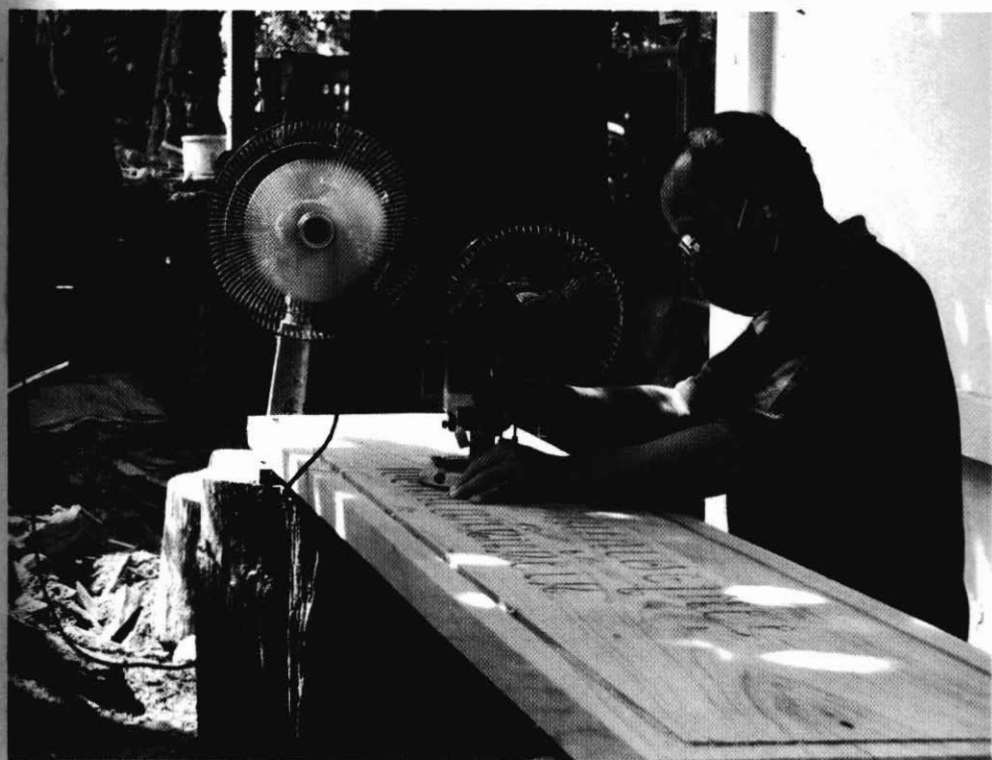
ฉันทเดินทางออกจากบ้านถวาย พร้อมกับผ่านโรงงานขนาดใหญ่ที่ตั้งเรียงรายอยู่รอบชุมชน สภาพของโรงงานของไม้ต่างจากสภาพของโรงงานอุตสาหกรรมจำนวนมากที่ตั้งโอบล้อมชุมชนชนบทในภาคเหนือ โรงงานที่มีความสัมพันธ์กับชุมชนเพียงแค่ "การซื้อขายสินค้า" แต่ความสัมพันธ์เชื่อมโยงกับชุมชนในมิติอื่นๆ แทบจะไม่มีเลย ความยากลำบากในการตั้งโรงงานที่เป็นคนจากภายนอกเข้ามามีส่วนร่วมกับชุมชน ให้เห็นถึงปัญหาผลกระทบด้านสุขภาพ และสิ่งแวดล้อมจึงนับเป็นโจทย์ท้าทายชุมชนเช่นกัน.

เอกสารประกอบการเขียน

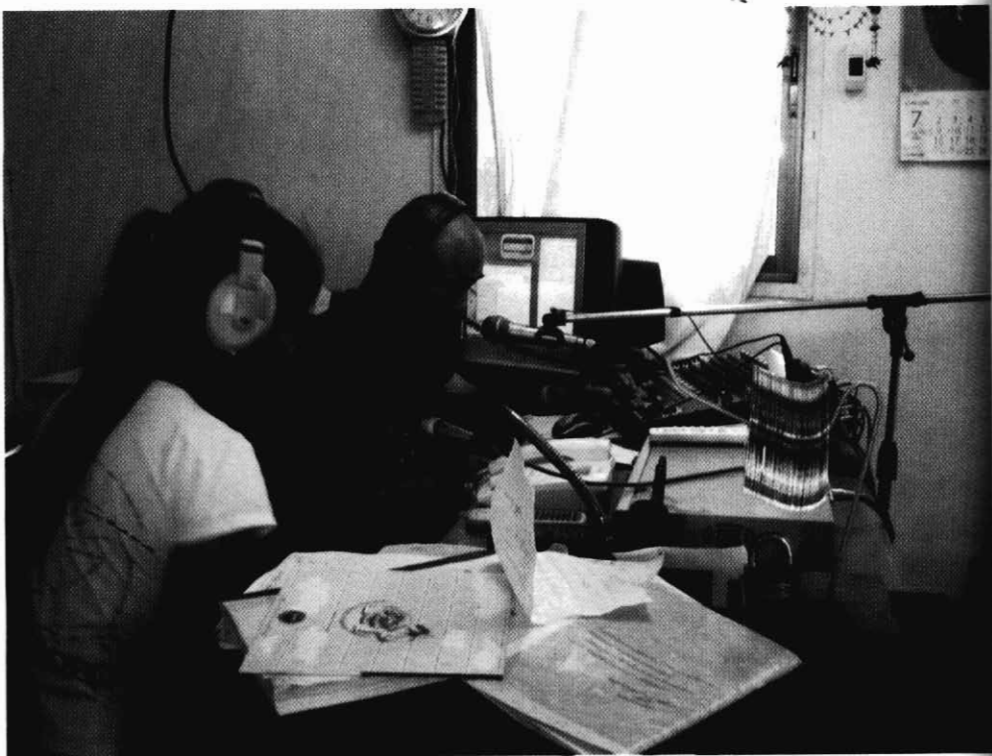
1.งานวิจัย “การพัฒนาศักยภาพ การดูแลสุขภาพตนเองของแรงงานนอกระบบ : งานไม้แกะสลักระยะที่ 1” โดย สุสัณหา ยิ้มแย้ม และคณะ/สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) ,มีนาคม 2547

2.งานวิจัย “การพัฒนาศักยภาพการดูแลสุขภาพตนเองของผู้ทำงานไม้แกะสลักระยะที่ 2 การมีส่วนร่วมชุมชน” โดย สุสัณหา ยิ้มแย้ม และคณะ/สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.) และสำนักงานกองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ (สสส.) , ธันวาคม 2549

3.สภาพการทำงานและปัญหาสุขภาพของผู้ทำงานไม้แกะสลัก,สุสัณหา ยิ้มแย้ม และ เบ็ญจา จริภัทรพิมล,วารสารสภาการพยาบาล ปีที่ 22 ฉบับที่ 4 ,ตุลาคม-ธันวาคม 2550

❑ ผ้าปิดจมูกอาจจะทำงานให้ไม่ถนัดนัก แต่ก็ใช่อุปกรณ์ป้องกันฝุ่นที่ได้ผลดี

□ วิทยุชุมชนแหล่งสาระด้านสุขภาพของชาวบ้านถวย

ทุ่กฤลาในว้ันโลกร้อน กั้บทาวรอดสุ่กภาพ

โดย อรุณี เอี่ยมศิริโชค
ภาพโดย กลุ่มนิเวศวัฒนธรรม

สักที่คนที่จะรู้ว่า ความหอม อ่อนนุ่ม และรสชาติแสนอร่อยของข้าวหอมมะลิ ข้าวหอมไทยที่ครองความนิยมจนกลายเป็นข้าวส่งออกที่มีชื่อเสียงโด่งดังไปทั่วโลก และมีฐานกำลังการผลิตสำคัญอยู่ที่ทุ่งกุลาร้องไห้ กำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงครั้งใหญ่

ทุ่งกุลาร้องไห้ครอบคลุมพื้นที่ในภาคอีสานตะวันออกเฉียงเหนือ 5 จังหวัด ได้แก่ ร้อยเอ็ด มหาสารคาม สุรินทร์ ยโสธร และศรีสะเกษ ในจำนวนพื้นที่ทั้งหมด ไร่ละ 60 ปลูกข้าวหอมมะลิ หรือข้าวขาวดอกมะลิ 105 ขนาดใหญ่ที่สุดในโลก ถึง 1,276,000 ไร่ แต่ปัจจุบันชุมชนชาวนาแห่งนี้กำลังตกอยู่ในพื้นที่เสี่ยงทั้งภัยแล้ง และอุทกภัย อันเนื่องมาจากภาวะโลกร้อน (Global Warming) ปรากฏการณ์หนึ่งของการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ (Climate Change)

โลกร้อนมาเยือนทุ่งกุลาร้องไห้

ดร.วิเชียร เกิดสุข สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่นและคณะ ศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศที่มีต่อวิถีชีวิตชาวนาทุ่งกุลาร้องไห้ พบว่า ปริมาณน้ำฝนในรอบ 10 ปี นับตั้งแต่ปี พ.ศ.2537 – 2547 จากสถานีตรวจอากาศของกรมอุตุนิยมวิทยาที่อยู่ใกล้เคียงทุ่งกุลาร้องไห้ของทุกสถานีมีปริมาณต่ำกว่าค่าเฉลี่ยที่ผ่านมา บางพื้นที่ไม่มีฝนเลย ขณะเดียวกันความเสี่ยงของการเกิดน้ำท่วมยังเพิ่มสูงขึ้น และความยาวนานของการเกิดน้ำท่วมในทุ่งกุลาร้องไห้มีค่าเฉลี่ยยาวนานกว่าเดิม คือ จากที่เคยท่วมไม่เกิน 1 สัปดาห์ ก็สามารถระบายน้ำออกได้หมด แต่ช่วงหลังน้ำขังยาวนานเฉลี่ยถึง 1 เดือน

ความแปรปรวนของภูมิอากาศที่มีมากขึ้นในทุ่งกุลาร้องไห้ ทำให้พื้นที่ดังกล่าวมีพื้นที่เสี่ยงภัยอยู่ 3 ระดับ คือ เสี่ยงภัยปานกลาง เสี่ยงภัยแล้งน้อย และเสี่ยงภัยน้อยมาก พื้นที่เสี่ยงภัยแล้งปานกลางจะอยู่ทางตะวันตกของพื้นที่ในเขตจังหวัดร้อยเอ็ด มหาสารคาม

พื้นที่เสี่ยงภัยแล้งน้อยจะอยู่ในเขตจังหวัดสุรินทร์ ยโสธร ศรีสะเกษ และอำเภอโพธิ์ทราย จังหวัดร้อยเอ็ด สำหรับพื้นที่เสี่ยงภัยน้อยมากจะอยู่ใกล้แม่น้ำ ลำห้วย ส่วนพื้นที่เสี่ยง อุทกภัยจากการศึกษาโดยใช้ข้อมูลภาพถ่ายดาวเทียมย้อนหลัง 3 ปี (พ.ศ.2544 - 2546) ชี้ให้เห็นว่า พื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ที่เกิดน้ำท่วมซ้ำซากจะอยู่บริเวณใกล้แม่น้ำ และในพื้นที่เดียวกันมักจะประสบภัยพิบัติทั้งน้ำท่วมและฝนแล้ง เพียงแต่ระดับความรุนแรงของการเกิด ภัยพิบัติจะแตกต่างกันขึ้นกับสภาพภูมิประเทศของแต่ละพื้นที่และแต่ละปี

ผลของการศึกษา พบอีกว่า พื้นที่ที่เกิดภัยพิบัติทั้งน้ำท่วมและภัยแล้งมักทับซ้อน กันอยู่ ไม่สามารถแยกพื้นที่น้ำท่วมและภัยแล้งได้ชัดเจนว่า พื้นที่ที่เกิดน้ำท่วมแล้วจะไม่ เกิดภัยแล้ง หรือพื้นที่ที่เกิดภัยแล้งแล้วจะไม่เกิดน้ำท่วม ร้อยละ 56.37 ของเกษตรกร ทั้งหมดจึงมักจะประสบภัยพิบัติทั้งน้ำท่วมและภัยแล้ง ที่เหลือประสบภัยพิบัติอย่างใดอย่าง หนึ่ง โดยเทียบจากภัยพิบัติในรอบ 10 ปีที่ผ่านมา

ขณะที่ศุภกร ชินวรรณ ผู้ประสานงานเครือข่ายงานวิเคราะห์วิจัยและฝึกอบรมการ เปลี่ยนแปลงของโลกแห่งภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ (START) จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย กล่าวถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นจากสภาพอากาศที่เปลี่ยนแปลงต่อประเทศไทย โดยศูนย์ ดำเนินการศึกษาในพื้นที่เขตลุ่มน้ำโขงตอนล่างจากการจำลองสภาพภูมิอากาศโดยใช้แบบ จำลองทางคณิตศาสตร์ซึ่งพัฒนาโดยศูนย์วิจัยทางด้านบรรยากาศวิทยาประเทศออสเตรเลีย พบว่า สภาพภูมิอากาศภายใต้สถานการณ์ที่ระดับก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในบรรยากาศ เพิ่มขึ้นเป็น 540 ส่วนในล้านส่วน ภาคเหนือตอนบนโดยเฉพาะอย่างยิ่งฝั่งตะวันตกมี แนวโน้มที่ฝนจะลดลง ส่วนภาคอีสานมีแนวโน้มที่ฝนจะมากขึ้นบ้างเล็กน้อยในตอนล่าง ของภาคและมากขึ้นเกือบทุกพื้นที่ในภาคอีสานในช่วงปลายศตวรรษ เมื่อระดับก๊าซคาร์บอน ไดออกไซด์เพิ่มสูงขึ้นแตะที่ระดับ 720 ส่วนในล้านส่วน (ppm) ผลการศึกษาขั้นตอน ของศูนย์ ยังพบว่า สภาพภูมิอากาศของประเทศไทย ภายใต้สถานการณ์จำลองในอนาคต จะไม่ร้อนหรือเย็นไปกว่าเดิมมากนัก หากแต่ฤดูร้อนและภาวะแห้งแล้งจะยาวนานกว่าเดิม

“ในปลายศตวรรษนี้ ภาคอีสานจะมีระยะเวลาของฤดูฝนเท่าเดิม แต่ปริมาณน้ำฝน เพิ่มขึ้น ซึ่งอาจส่งผลให้เกิดปัญหาน้ำท่วมในเขตลุ่มน้ำชีครอบคลุมพื้นที่ 10 จังหวัด ได้แก่ ชัยภูมิ นครราชสีมา ขอนแก่น เลย อุดรธานี หนองบัวลำภู มหาสารคาม ร้อยเอ็ด กาฬสินธุ์ สกลนคร ยโสธร และอุบลราชธานี โดยมีพื้นที่พืชไร่ 23.5 เปอร์เซ็นต์ ป่าไม้

22.2 เปอร์เซนต์ ที่ลุ่มและทุ่งหญ้าธรรมชาติ 2.7 เปอร์เซนต์ พืชสวนและไม้ยืนต้น 0.2 เปอร์เซนต์ ส่วนลุ่มน้ำมูลครอบคลุมพื้นที่ 10 จังหวัด ได้แก่ นครราชสีมา บุรีรัมย์ สุรินทร์ ขอนแก่น มหาสารคาม ร้อยเอ็ด ศรีสะเกษ อุบลราชธานี ยโสธร และอำนาจเจริญ คาดว่า จะประสบปัญหาอุทกภัยรุนแรงขึ้นกว่าเดิมเช่นเดียวกัน โดยส่วนใหญ่เป็นพื้นที่นาข้าว คิด เป็น 53.7 เปอร์เซนต์ และพื้นที่ป่าไม้ 17.7 เปอร์เซนต์” ศุภกรกล่าวไว้ในหนังสือปลาจะกิน ทาว เล่ม6

สำหรับการคำนวณผลผลิตของพืชต่างๆ ในสภาพภูมิอากาศที่แตกต่างกันภายใต้ สถานการณ์จำลองของศูนย์ฯ ได้ข้อสรุปขั้นต้นด้วยว่า ผลผลิตข้าวในพื้นที่ต่างๆ โดยภาพ รวมของประเทศน่าจะเพิ่มสูงขึ้น เช่น ข้าวหอมมะลิ 105 ในทุ่งกุลาร้องไห้ การเปลี่ยนแปลง ภูมิอากาศมีผลกระทบทางบวก ซึ่งทำให้ผลผลิตข้าวขาวดอกมะลิ 105 ในพื้นที่จะเพิ่มขึ้น เนื่องจากปริมาณก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในบรรยากาศสูงขึ้น 1.5 – 2.0 เท่า ของปัจจุบัน จะทำให้พืชปรุงอาหารได้ดีขึ้น แม้อุณหภูมิอากาศโดยเฉลี่ยจะสูงขึ้น แต่ปริมาณน้ำฝนก็จะ เพิ่มขึ้นเช่นเดียวกัน ทำให้ไม่กระทบต่อการเจริญเติบโตและการสังเคราะห์แสงของข้าว และ ข้าวไม่ขาดน้ำตลอดช่วงฤดูการเพาะปลูกภายใต้เงื่อนไขของการปลูกข้าวนาหว่านวันที่ 1 มิถุนายน ขณะเดียวกันก็ไม่ถึงขั้นเกิดน้ำท่วมขังจนทำให้ข้าวเสียหาย และภายใต้ สถานการณ์จำลองดังกล่าว แม้ผลผลิตรายปีที่เพิ่มขึ้นบ้างจากสภาพภูมิอากาศ แต่อาจไม่คุ้มเสียจากภัยธรรมชาติที่เพิ่มสูงขึ้น

ดินแดนข้าวหอมมะลิกำลังจะเปลี่ยนโฉมหน้า

การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในบริเวณทุ่งกุลาร้องไห้ จึงส่งผลกระทบต่อรายได้หลักของเกษตรกรคือ การปลูกข้าวหอมมะลิในทุ่งกุลาร้องไห้ต้องลดลง จากผลการศึกษา ของ ดร.วิเชียรและคณะพบว่า เมื่อเทียบจากค่าเฉลี่ยของการถือครองที่นาประมาณครอบครัวละ 33 ไร่ จะเห็นว่า ปีไหนที่สภาพอากาศปกติ ชาวนาจะได้ผลผลิตข้าวเปลือกประมาณ 9 ตัน หรือผลผลิตต่อพื้นที่เฉลี่ยจะได้ประมาณ 280 กิโลกรัมต่อไร่ และมีรายได้จากการขายข้าว ประมาณปีละ 7 หมื่นกว่าบาท แต่ในปีที่มีสภาพอากาศแปรปรวน ผลผลิตข้าวลดลงเหลือ ประมาณ 5 ตันต่อครัวเรือน หรือเหลือเพียง 167 กิโลกรัมต่อไร่ รายได้ลดลงเหลือประมาณ 4 หมื่นกว่าบาท เท่ากับเกษตรกรต้องสูญเสียรายได้เกือบครึ่งต่อครัวเรือน

ดร.วิเชียรกล่าวว่า รายงานการศึกษา ทำให้เชื่อว่า โฉมหน้าของทุ่งกุลาร้องไห้ในอนาคต จะเปลี่ยนแปลงไปอย่างแน่นอน สิ่งที่เปลี่ยนแปลงไปแล้ว คือ พื้นที่ปลูกข้าวลดลง เนื่องจากได้รับผลกระทบจากภัยแล้งและน้ำท่วม ทำให้เกษตรกรต้องปรับตัว ซึ่งมีตัวอย่างให้เห็นแล้ว เช่น พื้นที่น้ำท่วมขังมากเกษตรกรหันมาปลูกต้นยูคาลิปตัส ส่วนพื้นที่ดอนแล้งมากก็ปลูกพืชไร่ เช่น มันสำปะหลัง อ้อย ถั่วลิสง และข้าวโพดในบางพื้นที่

"ทุ่งกุลาร้องไห้ เปลี่ยนแน่ ประกอบกับมีการแข่งขันในเรื่องของการผลิตแก๊สโซฮอล์ ทำให้พืชไร่พวกนี้เป็นที่ต้องการของตลาดมากขึ้น แม้ราคาข้าวจะสูงขึ้น แต่ในเรื่องของความมั่นคงก็เป็นเรื่องที่เสี่ยงมากขึ้น เกษตรกรต้องแนใจในการปลูกพืชที่ให้ผลผลิตแน่นอน เพราะข้าวผลผลิตลดลงครึ่งหนึ่ง พอมาปลูกยูคาลิปตัส ปัจจุบันตันละ 1,200 บาท เขาปลูกตามหัวไร่ปลายนานา ตัดแป็บเดียวได้เงินเป็นหมื่น ส่วนยูคาลิปตัส ปลูกแล้วจะดีหรือไม่ดี ให้เกษตรกรตัดสินใจ เพราะทุ่งกุลาร้องไห้ พื้นที่บางส่วนน้ำเยอะอยู่แล้ว" ดร.วิเชียรกล่าว

ถึงแม้ระบบการผลิตข้าวหอมมะลิจะมีแนวโน้มลดลงก็ตาม แต่ดร.วิเชียรก็ยังเชื่อว่า เกษตรกรจะยังคงปลูกข้าวหอมมะลิต่อไป เนื่องจากเป็นพันธุ์ข้าวที่มีราคาต่อหน่วยสูงกว่าข้าวพันธุ์อื่น ประกอบกับข้าวหอมมะลิได้รับการบรรจุอยู่ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ฉบับที่ 10 (พ.ศ.2550 - 2554) เพียงแต่หน่วยงานที่เกี่ยวข้องต้องเข้าไปบทบาทในการปรับปรุงพันธุ์ข้าว ปัจจุบันศูนย์พันธุวิศวกรรมและเทคโนโลยีชีวภาพ (ไบโอเทค) มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ และกรมข้าว กำลังร่วมมือกันวิจัยและทดลองปรับปรุงพันธุ์ข้าวหอมมะลิสำหรับทนแล้ง ทนน้ำ และทนน้ำขังนาน

งานาเครียดหนี้สินพอกพูน

“เครียดเพราะลงทุนไปเยอะ กลัวไม่ได้ผลผลิต” บุญยืน นาคแสง ผู้ใหญ่บ้านตาหยวก ต.ทุ่งหลวง อ.สุวรรณภูมิ จ.ร้อยเอ็ด สะท้อนปัญหาสุขภาพทางใจ ที่เกิดขึ้นกับเขา ตั้งแต่เกิดปัญหาฝนแล้งติดต่อกัน 3 ปี ถึงแม้ช่วง 2—3 เดือนที่ผ่านมา จะมีเจ้าหน้าที่จากสำนักงานปฏิรูปที่ดินเพื่อเกษตรกรรม (ส.ป.ก.) และจากกรมพัฒนาที่ดิน เข้ามาขุดลอกคลองลำพลับพลา แต่ก็ไม่มีผลเพราะไม่มีน้ำให้กักเก็บ

ผู้ใหญ่บุญยืน บอกว่า บ้านตาหยวกฝนแล้งติดต่อกันมานานถึง 3 ปีแล้ว จนชาวบ้านไม่สามารถผลิตข้าวหอมมะลิส่งขายได้ สำหรับสภาพน้ำฝนในช่วงของปีนี้ เพิ่งตกขาวเพียงครั้งเดียวเมื่อประมาณเดือนพฤษภาคมที่ผ่านมา ปริมาณน้ำฝนที่ได้แค่เพียงพอให้ชาวบ้านได้หว่านตมปลูกข้าว เพราะหลังจากนั้นฝนก็ทิ้งช่วงมาจนถึงทุกวันนี้

“ผมติดต่อกับภาครัฐให้มาช่วย ทำยังไงที่จะดึงน้ำมาได้ เพราะหมู่บ้านเราอาชีพหลักคือทำนา ถ้ามีน้ำเกษตรกรก็คงจะไม่ติดหนี้ติดสิน พื้นที่นั้นผมอยู่มานาน ภาครัฐไม่สนใจไปเรียกร้องกับเกษตรอำเภอ ก็บอกว่า ยื่นเรื่องไปจังหวัดแล้ว ถามจังหวัดๆ ก็บอกว่าเหมือนกัน ไปทางกรมแล้ว เรื่องก็เงียบ ก็มีคนของรัฐมาบอกว่า จะสร้างฝายให้สูงขึ้นเพื่อขุดลอกให้เป็นที่ยกเก็บน้ำ ผันน้ำขึ้นทุ่ง เขาก็เข้ามาวัด 2 ปีแล้ว แต่ก็เงียบหายไปฝ่ายผู้แทนฯ เลือกตั้งที่เขาบอกว่าจะช่วย จะดึงแม่น้ำโขง ซี มูล เอาโครงการเก่าๆ มาทำ แต่พอเขาได้เป็นผู้แทนฯ เรื่องก็เงียบ ไม่สนใจหรอก นโยบายก็เหมือนเดิม ก็แกลงไปสุดท้ายก็เหมือนเดิม ใครเป็นก็เหมือนเดิม” ผู้ใหญ่บุญยืนเล่าถึงบทบาทในการทำหน้าที่ผู้ใหญ่บ้านตลอดระยะเวลาเกือบ 5 ปี และกำลังจะหมดวาระลงในปีนี้ด้วยวัย 46 ปี

ทุกวันนี้ บ้านตาหยวก ต.ทุ่งหลวง อ.สุวรรณภูมิ ยังต้องพึ่งพาอาศัยน้ำในลำพลับพลา ซึ่งตั้งอยู่ทางตอนกลางของทุ่งกุลาร้องไห้ สำหรับปลูกข้าวปีละ 1 ครั้ง แต่ด้วยสภาพฝนที่แล้งติดต่อกัน 3 ปี ทำให้ลำพลับพลาเหือดแห้งไม่มีน้ำไว้หล่อเลี้ยงไร่นาของเกษตรกรเหมือนแต่ก่อน

“ถ้าปีนี้แล้งอีก ไม่รู้จะได้กลับบ้านหรือเปล่า คงจะต้องออกจากบ้านไปทำอะไรสักอย่าง เพื่อหาเงินเลี้ยงลูก 4 คน ที่กำลังใช้เงิน เมื่อก่อนบ้านทุ่งกุลาฯ ไม่เคยแล้ง ไม่เคยอดอดมสมบูรณ์จริงๆ ไปดำนายู่ทุ่งเป็นครั้งเดือน ไม่เคยซื้อของกินเลย มีปลาทุกชนิดได้กิน แต่ทุกวันนี้เปลี่ยนแปลงหมด ต้องซื้อกิน” เจียมจิตร แสงสะคุ ลูกบ้านพุดเสริม

สภาพของอากาศที่เปลี่ยนแปลงไป ทำให้เจียมจิตร ติดหนึ่กับส.ป.ก.ต่อเนื่องมา 3 ปีแล้ว เธอมีความเชื่อว่า หากสภาพดินฟ้าอากาศของเดือน 9 และเดือน 10 ที่จะมาถึงในอีก 1-2 เดือนข้างหน้ายังเป็นเหมือนเช่นทุกวันนี้ คงหนีไม่พ้นที่เธอจะไม่มีโอกาสได้ขุดใช้พื้นที่มีอยู่ราว 3 แส่นบาท ยิ่งถ้าปีนี้ไม่ได้ข้าว เธอและทุกคนในหมู่บ้านคงต้องหมดตัวแน่นอน

สุภาวดี พูนสุข เพื่อนบ้านอีกคนเล่าว่า ถ้าสภาพอากาศดี ฝนดี ก็พอที่จะทำให้เธอและชาวบ้านตาหยวกทุกคนล้มตาอ้าปากได้ แต่เพราะฝนที่ตกไม่ถูกต้องตามฤดูกาลจนแล้งติดต่อกันหลายปีเช่นนี้ ทำให้เธอต้องไปกู้หนี้ยืมสินรวมเป็นเงินกว่า 3 แส่นบาท

“อย่างผมทุกวันนี้มีหนี้ 3 แส่นกว่า เป็นหนี้กันเกือบทุกหลังคาเรือน ส่วนใหญ่กู้กับธนาคารเพื่อการเกษตรและสหกรณ์การเกษตร (ธกส.) กับสหกรณ์กองทุนหมู่บ้านกลุ่มอมมทรัพย์ และร้านค้าชุมชน โดยเฉพาะ 2-3 ปีมานี้ ชาวบ้านเกือบทุกหลังคาเรือนมากู้เงินจากร้านค้าชุมชน และกองทุนหมู่บ้านซึ่งมีเงินอยู่ 2 ล้านบาทมากขึ้น” ผู้ใหญ่บุญยืนเล่าถึงสภาพหนี้ที่ทั้งเขาและลูกบ้านที่มีอยู่ด้วยกันประมาณ 158 ครัวเรือน ต่างก็ตกอยู่ในชะตากรรมเดียวกัน

3 ปีมาแล้ว บ้านตาหยวกไม่สามารถผลิตข้าวหอมมะลิส่งขายต่างประเทศได้ มีหน้าซ้าใครจะเชื่อว่า แหล่งผลิตข้าวหอมมะลิส่งออกแห่งนี้ ยังต้องสั่งซื้อข้าวจากจังหวัดอุบลราชธานี เพื่อนำมาแจกจ่ายให้กับสมาชิกในหมู่บ้าน

“ผลิตไม่ได้เลย ข้าวปลูกก็ยังไม่พอ ต้องซื้อข้าวกิน เมื่อวานคณะกรรมการเอสเอ็มแอลของหมู่บ้าน ต้องไปเบิกเงินมาซื้อข้าวจำนวน 107 กระสอบๆ ละ 1,400 บาท สำหรับแจกให้กับครัวเรือนๆ ละ 50 กิโลกรัม บางครัวเรือนก็ไม่รับเพราะพอมีข้าว ใครที่ไม่มีก็ให้มาลงทะเบียนรับไป ผมถือว่าแย่นะ”

ห่างจากบ้านตาหยวกออกไปประมาณ 30 กว่ากิโลเมตร เข้าสู่เขต จ.สุรินทร์ ที่บ้านยางบ่อภิรมย์ ต.นาหนองไผ่ อ.ชุมพลบุรี จ.สุรินทร์ กลับต้องเผชิญทั้งสภาพของพื้นที่ที่ทั้งแล้งและน้ำท่วมอย่างไม่น่าเชื่อ

บ้านยางบ่อภิรมย์ ต.นาหนองไผ่ มีทั้งพื้นที่สมบูรณ์ซึ่งอยู่ติดคลองจำนวน 5 พันไร่ พื้นที่แล้งกลางทุ่ง น้ำไม่สามารถเข้าถึงจำนวน 5 หมื่นกว่าไร่ และพื้นที่น้ำท่วมอีก 5 พันไร่

“บ้านยางบ่อภิรมย์ มีทั้งนาในที่ลุ่มซึ่งเป็นจุดที่ได้รับน้ำจากคลองอย่างอุดมสมบูรณ์ และทุ่งดอกรั๊กหรือนากลางทุ่งซึ่งประสบภัยแล้งเกือบทุกครัวเรือนๆ ละ 5 ไร่ 10 ไร่ และ

20 ไร่ รวมทั้งโซนน้ำท่วมซึ่งมีพื้นที่ติดกับแม่น้ำสายหลักสภาพหน้าฝนถ้ามีพายุมาก น้ำมูลซึ่งมีดินน้ำอยู่ที่โคราชจะทะลักลงมาท่วม พื้นที่น้ำท่วมบางเจ้าก็คนละ 10 -20 ไร่ โซนนี้หน้าจะท่วมทุกปี อย่างปีก่อนเจอพายุข้างสาร แต่ตอนนี้พื้นที่น้ำท่วมส่วนใหญ่ชาวบ้านหันมาปลูกต้นยูคาลิปตัสกันมาก เพราะปลูกข้าวน้ำก็ท่วมเสียหาย แต่ถ้ายูคาฯ ไม่ว่าน้ำจะแล้งหรือท่วมต้นยูคาฯ ก็อยู่ได้" ผู้ใหญ่ยอน สุระถาวร ผู้ใหญ่บ้าน ม.8 บ้านยางบ่อภิรมย์ เล่าถึงสภาพพื้นที่เดียวกัน แต่ได้รับผลกระทบทางธรรมชาติที่แตกต่างกัน

ถึงแม้บ้านยางบ่อภิรมย์จะมีทั้งพื้นที่แล้ง พื้นที่น้ำท่วม และพื้นที่ลุ่ม แต่ชาวบ้านที่นี่ยังถือว่าโชคดีกว่าเกษตรกรที่บ้านดาหายวก เนื่องจากชาวบ้านกระจายการถือครองที่ดิน ครอบคลุมนไปทั่วทั้ง 3 พื้นที่ หากปีไหนน้ำท่วมหรือภัยแล้งมาเยือน ก็ยังพอมีรายได้จากการปลูกข้าวหอมมะลิที่ปลูกในเขตพื้นที่ลุ่มซึ่งติดคลอง

ขณะที่งานวิจัยของดร.อุไรวรรณ อินทร์ม่วง และคณะ จากคณะสาธารณสุข มหาวิทยาลัยขอนแก่น กรณีศึกษาโครงการโขง ชี มูล ซึ่งเป็นโครงการฯ ที่ส่งผลกระทบ และสร้างปัญหาให้กับระบบนิเวศน์ในทุ่งกุลารุท โขงกว้าง ได้สรุปผลของการศึกษาที่เชื่อมโยงกับเรื่องของคุณภาพเกษตรกร รวมทั้งข้อเสนอแนะในการพัฒนาทางเลือกเชิงนโยบายที่เอื้อต่อสุขภาพดีและยั่งยืนในอนาคตเอาไว้ด้วย

" ผลกระทบต่อสุขภาพของเกษตรกร คือ การเพิ่มขึ้นของดินเค็ม การเสียสมดุลของระบบนิเวศน์แม่น้ำ สภาพน้ำท่วมที่ทำกิน ทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงต่อสิ่งแวดล้อม และฐานทรัพยากรธรรมชาติที่เคยเป็นแหล่งอาหาร สร้างรายได้ และเป็นสิ่งกำหนดวิถีชีวิตและวัฒนธรรมของชาวอีสาน การเข้ามาของโครงการฯ ในพื้นที่ ยังทำให้ความคิดของชาวบ้านแบ่งออกเป็น 2 ฝ่าย ทั้งฝ่ายที่เห็นด้วยและฝ่ายที่ไม่เห็นด้วยกับโครงการฯ ส่งผลกระทบทำให้เกิดความขัดแย้งขึ้นในชุมชน สิ่งเหล่านี้เชื่อมโยงไปสู่ความอยู่ดี มีสุข หรือสุขภาวะของชาวบ้าน" งานวิจัยของดร.อุไรวรรณและคณะระบุ

แม้กระทั่งงานวิจัยผลกระทบของการก่อสร้างเขื่อนราษีไศล ตัวก่อการที่ทำให้ระบบนิเวศน์ในทุ่งกุลารุท ถูกทำลายลง ภายใต้โครงการโขง ชี มูล ของสถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ยังพบว่า หลังการสร้างเขื่อนชาวบ้านเกิดเจ็บป่วยด้วยโรคที่ไม่เคยเป็นมาก่อน

"หลังการสร้างเขื่อนชาวบ้านร้อยละ 19 เกิดเจ็บป่วยด้วยโรคที่ไม่เคยเป็นมาก่อน

ในจำนวนนี้ โรคที่พบมากที่สุด คือ โรคผิวหนังผื่นคัน ซึ่งพบมากถึงร้อยละ 40 นอกนั้นก็มโรคท้องร่วง ตาแดง หวัดเรื้อรัง ภูมิแพ้ และพยาธิต่างๆ รวมทั้งอาการป่วยจากการรับประทานปลาปักเป้า ทั้งนี้ในอดีตชาวบ้านรับประทานแล้วไม่เคยมีอาการแพ้พิษ ส่วนโรคที่มาพร้อมกับโรคอื่นๆ คือ โรคเครียด วิดกกังวล ซึ่งเกิดจากการสูญเสียที่ทำกินอย่างไม่เป็นธรรมเมื่อมีการรวมกลุ่มเพื่อผลักดันให้เกิดการแก้ไขปัญหาก็ต้องพบกับความยากลำบาก เพราะต้องต่อสู้ยึดเยื้อเผชิญหน้ากับรัฐอย่างตึงเครียด อีกทั้งถือเป็นกิจกรรมที่ต้องลงทุนลงแรงพอสมควร มีบางครอบครัวถึงขั้นนำโฉนดที่ดินไปจำนองเพื่อนำเงินมาใช้ในการต่อสู้ หลายคนเกิดอาการเครียดถึงขนาดไปหาหมอ และมีไม่น้อยกว่า 10 ชีวิตที่เสียชีวิต ขณะร่วมการชุมนุม [คัดค้านโครงการ] งานวิจัยระบุ

นโยบายรัฐสวนทางกับความเป็นจริง

ทุ่งกุลารุ เคยเป็นดินแดนแห้งแล้งกันดารที่สุดของประเทศไทย และได้รับการพัฒนาอย่างต่อเนื่อง ตั้งแต่แผนแม่บทโครงการทุ่งกุลารุองให้ ดำเนินการระหว่างช่วงปี พ.ศ.2524 - 2534 จากความเห็นชอบของรัฐบาลในสมัยนั้น โดยรับการสนับสนุนงบประมาณจากต่างประเทศ แผนฯ ดังกล่าวมุ่งเน้นการปรับโครงสร้างพื้นฐานต่างๆ มาถึงช่วงปี พ.ศ.2535 - 2539 โครงการฯ ยังคงดำเนินการอย่างต่อเนื่องจนเสร็จ สู่ปี พ.ศ. 2540 รัฐบาลสมัยนั้นมีมติคณะรัฐมนตรีให้จัดทำโครงการเร่งรัดการผลิตข้าวหอมมะลิในภาคอีสานเป็นระยะเวลา 5 ปี (2540 - 2544) ควบคู่ไปกับการอนุมัติโครงการพัฒนาทุ่งสัมฤทธิ์ ในพื้นที่จังหวัดนครราชสีมา - บุรีรัมย์ เพื่อปลูกข้าวหอมมะลิ สำหรับการส่งออกอีกจำนวน 787,400 ไร่ ระยะเวลา 4 ปี (2541 - 2544) งบประมาณสนับสนุน 12,900 ล้านบาท จนช่วงที่เกิดปัญหาวิกฤติเศรษฐกิจขึ้นในปี พ.ศ. 2540 จึงมีการปรับลดขนาดพื้นที่พัฒนาเหลือร้อยละ 60 ของพื้นที่เดิม และขยายเวลาดำเนินการออกไปเป็นปี พ.ศ. 2543 - 2549

คาบเกี่ยวระหว่างช่วงปี พ.ศ.2547 - 2550 รัฐบาลและกระทรวงเกษตรและสหกรณ์

ตระหนักถึงความสำคัญของข้าวหอมมะลิและมีนโยบายส่งเสริมการผลิตข้าวหอมมะลิในทุ่งกุลาร้องไห้ โดยการจัดตั้งโครงการผลิตข้าวหอมมะลิมาตรฐานเพื่อการส่งออกในทุ่งกุลาร้องไห้ เป้าหมายคือ การเพิ่มปริมาณผลผลิตข้าวหอมมะลิมาตรฐานเพื่อการส่งออก จากข้าวเปลือกที่ผลิตได้ในปี พ.ศ.2546 จำนวน 406,400 ตัน เป็น 569,900 ตันในปี พ.ศ.2550 ต่อมาปี พ.ศ.2551 กระทรวงเกษตรฯ จัดทำยุทธศาสตร์การผลิตข้าวอินทรีย์ในทุ่งกุลาร้องไห้ เป้าหมายเพื่อเพิ่มมูลค่าเพิ่มจากการแปรรูปผลิตภัณฑ์ข้าวอินทรีย์เป็น 722.55 ล้านบาท และเพิ่มมูลค่าการส่งออกข้าวอินทรีย์เป็น 1,238.66 ล้านบาท

ขณะที่ผู้กำหนดนโยบายมุ่งหวังแต่ความสำเร็จ คือ การพัฒนาผลักดันให้ข้าวหอมมะลิสู่มาตรฐานของการเป็นพืชเศรษฐกิจเพื่อการส่งออก แต่ในความเป็นจริงต้นทางการผลิตข้าวหอมมะลิ คือ พื้นที่ผลิตกำลังเผชิญกับสภาพความแปรปรวนของภูมิอากาศ ซึ่งนับวันจะยิ่งทวีความรุนแรงมากขึ้นในภูมิภาคอีสาน โดยเฉพาะอย่างยิ่งการขยายพื้นที่ปลูกข้าวหอมมะลิให้เป็นพืชเศรษฐกิจทดแทนข้าวพันธุ์พื้นเมืองที่เคยปลูกกันกันมามากมายสายพันธุ์ โดยไม่คำนึงถึงสภาพทางภูมิศาสตร์ และ "แหล่งน้ำ" ซึ่งถือเป็นปัจจัยที่สำคัญอย่างยิ่ง

บทเรียนเชิง ชี มูลกับการจัดการปัญหาน้ำ

ถึงแม้รัฐบาลพล.อ.ชาติชาย ชุณหะวัณ จะมองเห็นความสำคัญของน้ำสำหรับหล่อเลี้ยงคนอีสานหลายสิบล้านคน และวางรากฐานดำเนินนโยบายการจัดการน้ำให้กับพื้นที่ภาคตะวันออกเฉียงเหนือ มาแล้วตั้งแต่ปี พ.ศ.2532 ภายใต้โครงการขนาดใหญ่ที่ชื่อว่า "โครงการโขง ชี มูล" แต่งานวิจัยและผลการศึกษานับไม่น้อยสะท้อนให้เห็นว่า โครงการฯ ดังกล่าวก่อให้เกิดผลกระทบและสร้างปัญหาทิ้งไว้เป็นจำนวนมาก จนถึงทุกวันนี้ก็ยังแก้ปัญหานี้ไม่ตก

เฉพาะการก่อสร้างเขื่อนราษีไศล ภายใต้โครงการโขง ชี มูล ผลการศึกษาจำนวนหลายชิ้นสะท้อนออกมาชัดเจนว่า เขื่อนราษีไศลกระทบต่อระบบนิเวศในทุ่งกุลาร้องไห้ ซึ่งระบบนิเวศนี้อยู่ 3 ระบบ คือ ระบบนิเวศน้ำป่าโคก ระบบนิเวศน้ำที่ราบลุ่มแม่น้ำ (ทุ่งหญ้า) และระบบนิเวศน้ำป่าทุ่ง ป่าทามซึ่งเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำ โดยเฉพาะบริเวณระบบนิเวศน้ำป่าทุ่ง ป่าทาม (แถบลุ่มน้ำมูลตอนกลาง) ซึ่งมีพื้นที่จำนวนกว่า 3 แสนไร่ ต้องตกอยู่ในสภาพน้ำท่วมเกือบทั้งหมด ทั้งที่ป่าทามเปรียบเสมือนอยู่อาศัยของคนอีสาน เนื่องจากป่าทามเป็นพื้นที่ราบลุ่มริมฝั่งแม่น้ำ มีลักษณะสูงๆ ต่ำๆ ในฤดูน้ำหลากน้ำจะท่วมขังอยู่ประมาณ 3 - 4 เดือน ทำให้ระบบนิเวศนี้ที่มีความอุดมสมบูรณ์ เอื้อให้ชาวบ้านสามารถทำนาทามได้หลายครั้งต่อปี ชาวบ้านยังพึ่งพิงทามสำหรับเป็นแหล่งอาหาร และเลี้ยงวัว ควาย แต่เมื่อป่าทามถูกทำลายย่อมหมายถึง ปากท้อง และวิถีชีวิตของคนอีสานในแถบนี้ถูกย่ำยี จนชาวบ้านต้องชุมนุมประท้วงเรียกร้องขอความเป็นธรรมจากผู้กำหนดนโยบายในสมัยนั้น

ในปี พ.ศ.2536 สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย ทำการศึกษาผลกระทบจากการสร้างเขื่อนราษีไศลพบข้อมูลว่า ในพื้นที่รอบอ่างเก็บน้ำราษีไศล มีครัวเรือนที่นาทามได้รับการสูญเสียเป็นจำนวนถึง 7,856 ครัวเรือน พื้นที่นาทามถูกน้ำท่วม 46,937 ไร่ ผลผลิตข้าวเหนียวที่นาทามเมื่อเปรียบเทียบระหว่างปี พ.ศ.2535 คือก่อนเก็บกักน้ำกับหลังเก็บกักน้ำ คือ ปี พ.ศ.2542 พบว่า ลดลงประมาณปีละ 17,000 ตัน หากคิดราคาข้าวเหนียวนาทามกิโลกรัมละ 6 บาท ผลประโยชน์ที่ชาวบ้านต้องสูญเสียจากการทำนาทามมากถึง 102 ล้านบาท

โครงการโขง ชี มูล ที่มุ่งแก้ปัญหาการขาดแคลนน้ำสำหรับอุปโภคบริโภค การจัดหาแหล่งน้ำ และการสร้างงานในชนบทให้กับคนอีสานซึ่งอาศัยอยู่ในภาคตะวันออกเฉียงเหนือ คลอบคลุมพื้นที่ 15 จังหวัด ในจำนวนนี้ครอบคลุมเขตพื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ ทั้ง 5 จังหวัด แต่ความพยายามแก้ปัญหาดังที่กล่าวไปแล้ว โครงการฯ กลับก่อผลเสียหายตั้งแต่ผลกระทบจากการแพร่กระจายของดินเค็ม ผลกระทบต่อระบบนิเวศน้ำแม่น้ำ เกิดน้ำท่วมป่าทุ่ง ป่าทาม ซึ่งทำลายแหล่งเพาะพันธุ์ของสัตว์น้ำ

เรียนรู้ยายาสุขภาวะชานา

ดร.วิเชียรกล่าวว่า หน่วยงานภาครัฐ ประกอบด้วย กระทรวงเกษตรและสหกรณ์ กระทรวงพัฒนาสังคมและความมั่นคงของมนุษย์ และกระทรวงสาธารณสุข ควรร่วมมือกันรับมือภาวะโลกร้อน โดยกระทรวงเกษตรฯ ต้องให้ความช่วยเหลือเรื่องการปรับปรุงพันธุ์ข้าว ขณะเดียวกันกรมชลประทานต้องปรับปรุงพื้นที่ให้น้ำในฤดูแล้ง ณ วันนี้อะคิดแต่เพียงกักเก็บน้ำ ต้องคิดเรื่องการระบายน้ำออกด้วย เพราะเรื่องนี้เป็นปัญหาใหญ่ของประเทศในอนาคต จึงเป็นเรื่องที่ทั้งกรมชลประทานและกรมที่ดินต้องร่วมมือกัน

“กระทรวงสาธารณสุข และกระทรวงพัฒนาสังคมฯ ควรร่วมมือกันกรณีเกิดเหตุประสภภัยพิบัติทำให้ข้าวได้รับความเสียหาย ชานาเครียด มองเผินๆ เราจะดูไม่ออก ต้องมีหน่วยบรรเทาด้านจิตใจเหมือนกรณีเกิดเหตุกรณีสึนามิ และศึกษาว่า เวลาเกิดภัยพิบัติมีผลกระทบกาย จิต สังคมอย่างไร ต้องศึกษาทุกมิติ เพราะงานของผมไม่ได้ศึกษาในมิติของสุขภาพ แต่มองเห็นผลกระทบที่จะเกิดขึ้น คนออกพื้นที่ ถ้าไม่จำเป็นคนอีสานจะไม่ออกพื้นที่ กระทรวงสาธารณสุขเองต้องศึกษาเฉพาะโรคที่เกิดขึ้นในพื้นที่ อย่างน้ำท่วมฝนแล้งมีโรคอะไร เช่น ฉี่หนู ปอดบวม ข้อมูลของกระทรวงสาธารณสุขอาจมีอยู่บ้าง แต่ไม่ได้นำมาวิเคราะห์ อย่างเมื่อ 1-2 ปีที่ผ่านมา ที่ยโสธรน้ำท่วม ชานาดานาเข้าเปื่อยติดเชื้อแบคทีเรียที่ผิวหนังต้องตัดขา ตัดมือ เป็นโรคอุบัติขึ้น”

เกษตรกรทุ่งกุลาร้องไห้ก็เหมือนกับเกษตรกรในพื้นที่อื่นๆ พวกเขาต้องการความมั่นคงทั้งในเรื่องของธรรมชาติ เศรษฐกิจ จิตใจ และสังคมที่แวดล้อมอยู่รอบตัว แต่เมื่อใดฐานความมั่นคงของสิ่งต่างๆ เหล่านี้เริ่มสั่นคลอน ย่อมส่งผลกระทบต่อสุขภาพในทุกๆ ด้าน จึงมีความจำเป็นที่จะต้องนำการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพ (HIA) มาใช้เป็นเครื่องมือในการเรียนรู้ร่วมกันของชุมชนทุ่งกุลาร้องไห้ ก่อนที่ทุกอย่างจะสายเกินไป

HIA คืออย่างไร

การประเมินผลกระทบทางด้านสุขภาพ (HIA) คือ เครื่องมือในการเรียนรู้ เป็นกระบวนการเรียนรู้ร่วมกันในสังคม ที่พัฒนาขึ้นมาเพื่อให้ทุกฝ่ายได้ร่วมกันพิจารณาถึงผลกระทบทางสุขภาพ ที่อาจจะเกิดขึ้นหรือเกิดขึ้นแล้วกับประชาชนกลุ่มใดกลุ่มหนึ่ง เนื่องมาจากการดำเนินนโยบายการพัฒนา หรือจากกิจกรรมอย่างใดอย่างหนึ่ง โดยหวังผลเพื่อสนับสนุนการตัดสินใจในทางเลือกที่ดีที่สุด สำหรับการสร้างเสริม คุณครองสุขภาพของทุกคนในสังคม เพื่อให้มนุษย์และสุขภาพไปอยู่ที่จุดศูนย์กลางการตัดสินใจ เนื่องจากการกิจของ HIA คือ การหาความไม่เท่าเทียมกันในทางสุขภาพ เพื่อให้ผู้กำหนดนโยบายหรือในระดับตัดสินใจรับรู้ว่าการตัดสินใจแต่ละอย่างจะกระทบกับใคร อย่างไร มากน้อยเท่าใด

"งานของเราสามารถโยงไปถึงสุขภาพะได้ เราพบว่า การเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศ ทำให้ผลผลิตข้าวของเกษตรกรลดลง เมื่อผลผลิตข้าวลดลงมันกระทบต่อรายได้ จากการศึกษา เราพบว่า ข้าวเป็นตัวยืนที่สร้างรายได้ให้กับเกษตรกร เมื่อภูมิอากาศเปลี่ยนแปลง จึงมีผลกระทบต่อรายได้ ซึ่งผู้บริหารระดับประเทศไม่รู้มาก่อนเลย" ดร.วิเชียรกล่าว

การขาดรายได้จากนาข้าว ทำให้เกษตรกรต้องหารายได้มาชดเชยการเลี้ยงชีพในครอบครัว สมาชิกอย่างน้อย 1-2 คนจึงต้องอพยพเข้าเมืองขายแรงงาน ขับแท็กซี่ ก่อสร้าง และทุกอาชีพที่หาเงินได้ ส่งผลกระทบต่อด้านจิตใจต่อเป็นลูกโซ่ ดร.วิเชียรบอกด้วยว่า ผลวิจัยที่ออกมาทำให้คาดคะเนต่อไปได้อีกว่า มีแนวโน้มว่าปริมาณน้ำฝนในภาคอีสานจะเพิ่มมากขึ้น โดยเฉพาะลุ่มน้ำโขงเพิ่มขึ้นเกือบ 10 เปอร์เซ็นต์ ถ้าฝนเพิ่มโอกาสก็จะเกิดอุทกภัยเพิ่มขึ้น ซึ่งท่วมมากกว่าเดิม ย่อมมีผลกระทบต่อสุขภาพะของเกษตรกร โดยเฉพาะความเครียด อันเกิดจากปัญหานี้สิน

"ที่เห็นชัดๆ คือ ทำให้ครอบครัวแตกสลาย มีลูกต้องให้พ่อแม่เลี้ยง ตัวเองต้องไปหาเลี้ยงชีพ ทำให้วิถีชีวิตของเขาเปลี่ยน การทำนาก็เปลี่ยน" ดร.วิเชียรกล่าว เขาหวังว่าจะต่อยอดรายงานการศึกษา ขึ้นนี้ ไปสู่การทำ HIA พื้นที่ทุ่งกุลาร้องไห้ในอนาคตข้างหน้า

อนาคตของทุ่งกุลาร้องไห้ หากได้ใช้ HIA เป็นส่วนหนึ่งของเครื่องมือเพื่อตอบโจทย์เกี่ยวกับประสิทธิภาพต่างๆ ของโครงการที่ลงไปพัฒนาทุ่งกุลาร้องไห้ อาจช่วยเยียวยาปัญหาที่

อาจจะเกิดขึ้นได้ในอนาคต ที่สำคัญคือทำให้ผู้กำหนดนโยบายเกิดความตระหนัก มองเห็นคุณค่าความสำคัญของสุขภาพประชาชน ภายใต้การดำเนินโครงการต่อๆ ไปของรัฐบาลด้วยความระมัดระวังมากยิ่งขึ้น และเปิดพื้นที่ให้ประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมรับรู้และมีส่วนร่วมต่อนโยบายต่างๆ เพื่อแก้ปัญหาลงไปด้วยกัน

เอกสารประกอบการเขียน

ดร.วิเชียร เกิดสุข, (2549). "การศึกษาผลกระทบของการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศที่มีต่อวิถีชีวิตชาวนาทุ่งกุลาร่องไห้", สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น

สถาบันวิจัยสังคม จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, (2542). "ผลกระทบจากเขื่อนราชสีสไล"

ดร.อุไรวรรณ อินทร์ม่วงและคณะ 1, (2546). "การพัฒนา นโยบาย สาธารณะด้านการจัดการทรัพยากรน้ำในภาคตะวันออกเฉียงเหนือกรณีโครงการโขง ชี มูล", คณะสาธารณสุข มหาวิทยาลัยขอนแก่น

ปองพล สารสมัคร "ความมั่นคงทางอาหารกับสภาพภูมิอากาศที่เปลี่ยนแปลงภัยใหม่ที่ต้องรับมือ", ปลายะกินดาว 6 รายงานสถานการณ์สิ่งแวดล้อมในรอบปี 2549 ชมรมนักข่าวสิ่งแวดล้อม

รายนามผู้ให้สัมภาษณ์

ดร.วิเชียร เกิดสุข สถาบันวิจัยและพัฒนา มหาวิทยาลัยขอนแก่น

นายบุญยืน นาคแสง ผู้ใหญ่บ้าน ม.1 บ้านตาหยวก ต.ทุ่งหลวง อ.สุวรรณภูมิ

จ.ร้อยเอ็ด

นายสายหยุด แพงงูา ชาวบ้าน ม.1 บ้านตาหยวก ต.ทุ่งหลวง อ.สุวรรณภูมิ

จ.ร้อยเอ็ด

นางเจียมจิตร แสงสะคู ชาวบ้านม.1 บ้านตาหยวก ต.ทุ่งหลวง อ.สุวรรณภูมิ

จ.ร้อยเอ็ด

นางสุภาวดี พุนสุข ชาวบ้านม.1 บ้านตาหยวก ต.ทุ่งหลวง อ.สุวรรณภูมิ

จ.ร้อยเอ็ด

นายยอน สุระถาวร ผู้ใหญ่บ้าน ม.8 บ้านยางบ่อภิรมย์ ต.นาหนองไผ่ อ.ชุมพลบุรี

จ.สุรินทร์

โรงแถวเหล็กบางสะพาน กับความพยายามสร้าง HIA บนความขัดแย้ง

โดย อวยพร แต้ชูตระกูล
ภาพโดย อวยพร แต้ชูตระกูล, ฐิตินันท์ ศรีสถิต และ
กลุ่มพลังงานทางเลือกเพื่ออนาคต

หญิงเดี่ยวโรง กลองเหล็ก
ชุมชนใหญ่เล็กแต่กสามัคคี..
ฝูงพืช = 366,435 ต้น ปี
ปล่องคว้นพืช = 29 ปล่อง

- เสียงจากชาวบางสะพานที่ประกาศชัดเจนว่าไม่ต้องการโรงกลองเหล็ก
ที่มีปัจจัยกระทบสุขภาพของพวกเขา

จับเข่าคุยกันเพื่อระดมความคิดต่ออนาคตของชุมชนตนเอง

แม่ อุตสาหกรรมเหล็กของเครือสหวิริยาจะปักหลักอยู่ในพื้นที่ ด. แม่รำพึง อ. บางสะพาน จ. ประจวบคีรีขันธ์ มานานกว่า 15 ปี แต่การต่อยอดทางธุรกิจครั้งสำคัญด้วยการผลักดันโครงการโรงถลุงเหล็กครบวงจรมูลค่ากว่า 5 แสนล้านบาท โดยปราศจากการรับรู้หรือมีส่วนร่วมจากเจ้าของบ้าน ได้บานปลายเป็นความขัดแย้งที่รุนแรงมากยิ่งขึ้น ซึ่งถือเป็นโจทย์ที่ท้าทายอย่างยิ่งต่อกระบวนการสร้าง HIA ในประเทศไทย

เปิดเวลาจากป่าพรุแม่รำพึง

ปลายปี 2549 พื้นที่สาธารณะของชุมชนที่ชาวบ้านหลายครอบครัวใช้เป็นพื้นที่หาอาหาร หาของป่า เลี้ยงสัตว์ และหลบซ่อนตัวในยามไม่ปลอดภัยมาหลายชั่วอายุคน ซึ่งมีชื่อเรียกติดปากว่า “ป่าพรุ” กินอาณาบริเวณนับพันไร่ อุดมไปด้วยต้นเสม็ดขาว ป่ากระจูด ป่าจาก และมีแอ่งน้ำขนาดใหญ่เป็นที่อาศัยของปลาเล็กปลาน้อย อีกทั้งยังมีนกนานาชนิดเข้ามาพักพิงโดยเฉพาะอย่างยิ่งในยามฤดูหนาว

พื้นที่แห่งนี้ กลายเป็นตัวจุดชนวนของความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านในพื้นที่ กับโครงการก่อสร้างโรงถลุงเหล็กของเครือสหวิริยาในทันทีที่พบว่ามีการเข้ามาแสดงเครื่องหมายจับจองพื้นที่ป่าพรุเพื่อเตรียมออกเอกสารสิทธิ

...พื้นที่สาธารณะของชุมชนจะมีเจ้าของได้อย่างไร?...คือคำถามสำคัญที่ทุกคนอยากรู้

การสืบสาวราวเรื่องเพื่อหาคำตอบร่วมกันเริ่มต้นนับหนึ่งอย่างเงิบๆ จาก 3 คนคือ วิฑูรย์ บัวโรย, สมศักดิ์ ออบเชย และสุพจน์ ลินสุวรรณ ซึ่งล้วนเป็นชาวบ้านดอนสำราญ ด. แม่รำพึง และใช้ประโยชน์จาก “ป่าพรุ” ที่อยู่ใกล้บ้านแห่งนี้เช่นเดียวกับคนรุ่นปู่ย่า

“ยอมรับว่าตอนแรกก็กลัว” สุพจน์ เล่าย้อนถึงความรู้สึกในหัวเวลานั้น

และการก้าวข้ามความหวาดกลัวซึ่งใช้เวลานานหลายเดือนก็นำไปสู่การรวมตัวกัน

ของชาวบ้านทั้งจาก ต. แม่รำพึง และพื้นที่ใกล้เคียง พร้อมกับการทำหน้าที่ตรวจสอบถึงความไม่ชอบมาพากลที่เริ่มต้นจากการยื่นหนังสือฉบับแรกถึงสถานีพัฒนาทรัพยากรป่าชายเลนที่ 8 เพื่อให้ตรวจสอบว่า...

...การโค่นทำลายแบ่งผืนป่าพรุที่ไม่เคยมีใครครอบครองมาก่อน เพื่อเตรียมออกเอกสารสิทธิ ขอบด้วยกฎหมายหรือไม่?

คำตอบจากหน่วยงานที่ได้รับหนังสือร้องเรียนระบุว่า "ผลการตรวจสอบในเบื้องต้นพบว่าน่าจะมีการออกเอกสารสิทธิโดยมิชอบ เนื่องจากพื้นที่ดังกล่าวไม่เข้าหลักเกณฑ์ที่จะสามารถออกเอกสารสิทธิใดๆ ได้" จึงแปรเปลี่ยนเป็นพลังของการคัดค้านในเวลาต่อมา

ขณะเดียวกันแผนที่แผ่นโตฉบับภาษาอังกฤษ ซึ่งมีบุคคลลึกลับนำมาวางทิ้งไว้ ณ ไร่ขายส้มตำของวิฑูรย์ บัวโรย ก็นำไปสู่การต่อ "จิ๊กซอว์" สำคัญ นั่นคือทำให้ชาวบ้านได้รับคำตอบที่ชัดเจนว่า เครื่องสทริเรียคือผู้ต้องการใช้ผืนป่าพรุแม่รำพึงเพื่อก่อสร้างโครงการโรงถลุงเหล็กขนาดใหญ่หมี่มา

และนับจากนั้นเป็นต้นมา การแกะรอยผู้บุกรุกผืนป่าพรุของชาวบ้านแม่รำพึงท่ามกลางความหวาดกลัวจากกลุ่มทุนและกลุ่มอิทธิพลในท้องถิ่น ก็นำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างมีนัยสำคัญ ทั้งต่อโครงการโรงถลุงเหล็กของเครื่องสทริเรีย และความสมัคสมานสามัคคีของชาวบ้านร่วมชุมชนเดียวกัน

EIA เติมไปด้วยความเท็จ

การเดินหน้าตรวจสอบการออกเอกสารสิทธิเหนือผืนป่าพรุของชาวบ้านแม่รำพึง ทั่วความเข้มแข็งมากยิ่งขึ้นจนกลายเป็น "กลุ่มอนุรักษ์แม่รำพึง" มีเสื้อสีเขียว และรูปผืนป่าพรุแม่รำพึงที่คล้ายนกกาขปีกเป็นสัญลักษณ์

ศูนย์เฝ้าระวังป่าพรุแม่รำพึงที่ 1 และ 2 ถูกจัดตั้งขึ้นอย่างเร่งรีบ เพื่อทำหน้าที่เฝ้าระวังการบุกเข้าทำลายป่าพรุพร้อมกับใช้เป็นสถานที่รวมตัวกันของชาวบ้านเพื่อแลกเปลี่ยนข้อมูลข่าวสารซึ่งกันและกัน

ผลจากการร้องเรียนของกลุ่มอนุรักษ์แม่รำพึง ทำให้คณะกรรมการสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ โดยสุนี ไชยรส ประธานคณะอนุกรรมการสิทธิในการจัดการที่ดินและป่า ซึ่งทำหน้าที่ตรวจสอบข้อเท็จจริงกรณีการออกเอกสารสิทธิเหนือผืนป่าพรุ เดินทางไปที่ศาลากลาง จ. ประจวบคีรีขันธ์ และตั้งคณะกรรมการ 3 ฝ่ายเพื่อตรวจสอบข้อเท็จจริง แต่กลับไม่ได้รับความร่วมมือจากตัวแทนของเครือข่ายวิเวีย โดยยืนยันว่าได้เอกสารสิทธิโดยชอบด้วยกฎหมาย

ความไม่ชัดเจนเรื่องเอกสารสิทธิเหนือที่ดินผืนดังกล่าว ทำให้สุนี เดินทางไปยื่นหนังสือถึงเกษม สนิทวงศ์ ณ อยุธยา ซึ่งนั่งเก้าอี้รัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม (ทส.) ในเวลาดังกล่าว เพื่อขอให้ชะลอการพิจารณารายงานการวิเคราะห์ผลกระทบบึงแวดล้อมหรือ EIA ของโครงการโรงถลุงเหล็กเอาไว้ก่อน

แต่แล้ว 7 กุมภาพันธ์ 2550 สำนักงานนโยบายและแผนทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม (สผ.) ก็ "อนุมัติ" EIA ของโครงการโรงถลุงเหล็กสหวิเวีย ทำให้เสียงทักท้วงถึงความไม่ชอบมาพากลดังขึ้นในทันทีจากประธานคณะอนุกรรมการสิทธิในการจัดการที่ดินและป่า

ขณะที่ชาวบ้านในพื้นที่ก็ประกาศคัดค้านพร้อมกับเคลื่อนไหวด้วยการเชิญสื่อมวลชนลงพื้นที่เพื่อพิสูจน์ข้อเท็จจริงวาระหว่าง...พื้นที่รกร้าง ไม่ได้เป็นพื้นที่ป่าไม้ที่มีคุณค่าทางนิเวศวิทยาหรือคุณค่าทางเศรษฐกิจ...ตามที่ไอเอเอระบุ กับ "ป่าพรุ" ในสายตาของชาวบ้านนั้น จริงๆ เป็นอย่างไรกันแน่?

ความ "อื้อฉาว" ของ EIA โครงการโรงถลุงเหล็ก ถูกตอกย้ำมากยิ่งขึ้น เมื่อผลการสำรวจสภาพพื้นที่ "ป่าพรุ" ของอนุกรรมการจัดการพื้นที่ชุ่มน้ำ กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ร่วมกับมูลนิธิคุ้มครองสัตว์ป่าและพรรณพืชแห่งประเทศไทยและสมาคมอนุรักษ์นกและธรรมชาติแห่งประเทศไทย ถูกเผยแพร่โดยระบุสภาพข้อเท็จจริงของพื้นที่ว่า...

พื้นที่ดังกล่าวมีสภาพเป็นป่ากระจูด และป่าเสม็ดขาว มีนกนานาชนิดอาศัยอยู่ มีลักษณะเป็นพื้นที่ชุ่มน้ำประเภทป่าพรุผสมป่าโกงกางที่ยังคงรักษาระบบนิเวศสามน้ำ เป็นพื้นที่รับน้ำในยามน้ำหลาก และพื้นที่แห่งนี้อยู่ระหว่างการประกาศขึ้นทะเบียนให้เป็นพื้นที่ชุ่มน้ำแห่งใหม่ของประเทศ โดย สม. เป็นผู้ดำเนินการ

ปฏิบัติการ “เขย่า” ความน่าเชื่อถือของอีไอเอโดยชาวบ้านสร้างผลสะท้อนยิ่งนัก...

แรงกดดันที่เกิดขึ้น ทำให้เกษมสันต์ จินฉนวนโส เลขาฯ สม. ซึ่งเป็นผู้ลงนาม “อนุมัติ” รายงานฉบับดังกล่าว ต้องออกมา “กลับลำ” ในเวลาต่อมาว่า แม้ EIA จะอนุมัติแล้ว แต่ยังไม่ได้แจ้งให้เจ้าของโครงการทราบ และคงต้องรอกกระบวนการพิสูจน์เอกสารสิทธิของโครงการก่อน

...พร้อมกันนั้นผลการตรวจสอบของกรมที่ดิน นำไปสู่การทยอย “เพิกถอน” เอกสารสิทธิที่ดินบางแปลง ภายหลังตรวจสอบพบว่ามี การออกเอกสารสิทธิโดยมิชอบ...

...ไม่นานนัก EIA ของโครงการโรงถลุงเหล็ก ก็ถูกเจ้าของโครงการ “ถอน” กลับไปอย่างเงียบๆ...

แต่วัน วิริยประไพกิจ กรรมการเครือข่ายวิริยา ยืนยันว่าบริษัท ยังคงเดินหน้าต่อไป โดยขั้รับฝังโครงการใหม่ด้วยการตัดที่ดิน 17 แปลงที่มีปัญหาออกไปเพื่อลดกระแสคัดค้าน พร้อมกับยื่น EIA ฉบับใหม่เรียบร้อยแล้วเมื่อ 4 ธันวาคม 2550

ทั้งนี้ EIA ฉบับใหม่ ซึ่งจัดทำโดยบริษัทเดิมคือ บริษัทปัญญา คอนซัลแตนท์ จำกัด และบริษัทธรา คอนซัลแตนท์ จำกัด ยังคงไม่ปรากฏคำว่า “ป่าพรุแม่รำพึง” แต่เสียงไปใช้คำว่า “ป่าบึงน้ำจืด” แทน ซึ่งเป็นไปตามคำแนะนำของ ดร. ปรีชา ธรรมานนท์ จากภาควิชาวนวัฒนวิทยา คณะวนศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ เป็นผู้ทำ EIA ในประเด็นดังกล่าว

สถานะภาพของ EIA โครงการก่อสร้างโรงถลุงเหล็กฉบับปรับปรุงใหม่และรื้อถอน “อนุมัติ” อีกครั้งจาก สม. จะหลงเหลือความน่าเชื่อถือมากน้อยเพียงใด ขณะที่เสียงเรียกร้องให้ลงโทษผู้เกี่ยวข้องกับการทำ EIA ที่ให้ข้อมูล “เป็นเท็จ” และไม่ยอมรับการทำ EIA โดยคนกลุ่มเดิม ยังคงดังขึ้นจากชาวบ้านกลุ่มอนุรักษ์แม่รำพึง

ความขัดแย้งที่บ้านปลาย

ท่ามกลางการเดินทางหน้าตรวจสอบโครงการโรงถลุงเหล็กอย่าง "กัดไม่ปล่อย" ของกลุ่มอนุรักษ์แม่รำพึง การรวมตัวกันกดดันหน่วยงานของรัฐ ทั้งในส่วนกลางและในพื้นที่ นำไปสู่ความขัดแย้งที่ร้ายลึกและบานปลายถึงขั้นมีผู้เสียชีวิต

จู่ๆ กลุ่มผู้สนับสนุนโครงการโรงถลุงเหล็กก็ปรากฏขึ้น โดยมีการจัดงานลงนามถวายพระพรการครองราชย์ 60 ปีพร้อมกับการลงชื่อสนับสนุนการก่อสร้างโรงถลุงเหล็ก นับจากนั้นมา เสื้อสีแดงก็ถูกนำมาใช้เป็นสัญลักษณ์ และการรวมตัวแสดงพลังปกป้องโรงถลุงเหล็กก็ตามมาในชื่อ "กลุ่มพัฒนาบางสะพาน"

เสื้อสีเขียวอยู่ที่ไหน เสื้อสีแดงก็จะตามไปที่นั่น...สถานการณ์การเผชิญหน้าจึงกลายเป็นสิ่งที่ยากจะหลีกเลี่ยง การกระทบกระทั่งลุกลามจนถึงขั้นเลือดตกยางออก กลายเป็นคดีความไม่เว้นแต่ละวัน จนกระทั่งเจ้าหน้าที่ตำรวจขอย้ายตัวเองออกจากพื้นที่ เพราะเครียดและท้อใจกับความขัดแย้งของชาวบ้านแก้ไขยากยิ่งกว่าคดีอาชญากรรมร้ายแรง

บุญใกล้ สงกลิ่น ประธานกลุ่มพัฒนาบางสะพานให้สัมภาษณ์สำนักข่าวอัลจาซีรา ซึ่งเดินทางเข้ามาทำข่าวความขัดแย้งระหว่างชาวบ้านร่วมชุมชน โดยมีโรงถลุงเหล็กบางสะพานเป็นชนวนว่า "กิจกรรมของกลุ่มขึ้นอยู่กับบริษัทว่าจะพร้อมให้ทำงานเมื่อไหร่ และเป็นงานอะไร" ขณะที่ไวยจน์ สิงคเสลิต รองประธานกลุ่มพัฒนาบางสะพานบอกว่า "เราแค่อยากมีงานทำ เราอยากได้อะไรบริษัท ก็จัดให้ เหมือนกับบ้านยากจนอยู่ในชนบทที่อยากให้มีห้างบิ๊กซีมาตั้งจะได้มีงานทำ โรงงานมาเราจะได้ มีไฟฟ้า มีน้ำประปาเราก็เลยสนับสนุน"

เช่นเดียวกับชาญชัย แก้วฉวี สมาชิกกลุ่มพัฒนาบางสะพาน ที่ระบุว่า "แม้ไม่อยากจะมีความรุนแรงเกิดขึ้นในหมู่บ้าน แต่เมื่อบริษัท ชื่อที่เรียบริบหรี่แล้ว จะลงมือถมดินกลับถูกขัดขวาง อย่างนี้รุนแรงก็ต้องรุนแรง ชนก็ต้องชน เพราะแต่ละคนก็อยากได้เงิน อยากทำงานรับจ้าง ถึงยังงี้ก็ต้องแย่งทรัพยากรกัน คนเกิดขึ้นทุกวัน จะอนุรักษ์อะไรพม่าเพรื่อ"

กระนั้นก็ตาม แม้จะแสดงบทบาทยืนเคียงข้างโครงการโรงถลุงเหล็กอย่างชัดเจน แต่สายสัมพันธ์ของกลุ่มเสื้อแดงกลับถูกปฏิเสธอย่างแข็งขันจากผู้บริหารเครือสหวิริยาว่า "ไม่ได้อยู่เบื้องหลัง"

ในที่สุด ปฏิบัติการคุ้มครองเครื่องจักรขณะปรับพื้นที่เตรียมก่อสร้างโรงถลุงเหล็ก ทั้งที่ EIA ยังไม่ผ่าน ก็นำไปสู่การเผชิญหน้าครั้งร้ายแรงระหว่างเสื้อแดง-เสื้อเขียว เพราะกระสุนปรศนาจำนวน 1 นัด ทำให้ชาวบ้านที่อาศัยร่วมชุมชนเดียวกันแต่สวมเสื้อต่างสี เสียชีวิตทันที 1 ราย

ความขัดแย้งบานปลายจนเกินฟุ้งถึงขีดสุดนี้เอง ทำให้พื้นที่บางสะพานกลายเป็นสมรภูมิรบระหว่างคนบ้านเดียวกันอย่างเต็มรูปแบบ เมื่อถ้อยคำต่าทอต่อกัน แปรเปลี่ยนเป็นอาวุธที่ทวีความร้ายแรงมากยิ่งขึ้นจากหนังสือพิมพ์ มาเป็นท่อนไม้ มีด และอาวุธปืน

สายสัมพันธ์ตามวิถีของคนบ้านนอกชาดสะบัน ไม่เว้นแม้แต่คนที่อาศัยในหมู่บ้านเดียวกัน มาตรการ "บอยคอต" สารพัดรูปแบบถูกนำมาใช้ ร้านค้าเล็กๆ ในหมู่บ้านต้องเลิกกิจการ ทำให้ร้านค้าที่เหลืออยู่ต้องสงวนท่าทีว่า "สนับสนุน" หรือ "คัดค้าน" โรงถลุงเหล็ก ขณะที่การแสดงความคิดเห็นจากช่างตัดเสื้อว่าจะไม่รับตัดเสื้อสีแดง เพราะจะยิ่งทำให้ความขัดแย้งของคนบ้านเดียวกันบานปลาย กลายเป็นชนวนให้ถูกฟ้องร้องข้อหาหมิ่นประมาทจากผู้บริหารโครงการ วัดดอนสำราญซึ่งอยู่ในหมู่บ้านถูกแบ่งฝ่ายในทันทีที่คณะกรรมการวัดเลือกที่จะสวมเสื้อสีแดง ฯลฯ

สถานการณ์ความรุนแรงที่เพิ่มขึ้นจนเกินกว่าฝ่ายปกครองระดับท้องถิ่นจะจัดการได้ นำมาซึ่งเสียงวิพากษ์วิจารณ์จากหลายฝ่าย ชัดเจนที่สุดคือคำพูดของ ศ.ดร.ยงยุทธ ยุทธวงศ์ ขณะดำรงตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และรักษาการรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ที่ระบุว่า "บริษัทสหวิริยาที่เป็นคนนอกชุมชน แม้ต้องการทำประโยชน์ให้กับสังคม แต่ก็ต้องคำนึงถึงผลกระทบของโรงงานที่มีต่อชุมชน และชีวิตของผู้คนด้วย ไม่ใช่อ้างแต่ความชอบธรรมตามกฎหมายอย่างเดียว"

และเมื่อความขัดแย้งของชาวบ้านเข้าสู่ภาวะวิกฤต ทำให้สำนักงานคณะกรรมการพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติ ซึ่งผลักดันให้มีโรงถลุงเหล็กมาโดยตลอดต้องกำหนดให้ "การยอมรับของชุมชน" เป็นเงื่อนไขข้อหนึ่งของการพิจารณาความเหมาะสมของสถานที่ก่อสร้าง เช่นเดียวกับสำนักงานคณะกรรมการส่งเสริมการลงทุนหรือบีโอไอ

ด้วยเงื่อนไขดังกล่าว ทำให้เครือสหวิริยาต้องปรับกลยุทธ์ใหม่ หันมาโจมตีช่องทางของการโฆษณาผ่านสื่อสารพัดรูปแบบมากยิ่งขึ้น ทั้งยังตั้งศูนย์บริหารจัดการและ

ส่งเสริมสิ่งแวดล้อม รวมทั้งมูลนิธิเครือข่ายเพื่อการพัฒนาอย่างยั่งยืนเป็นครั้งแรก หลังเข้ามาทำธุรกิจอยู่ในพื้นที่ อ. บางสะพาน นานกว่า 15 ปี นอกจากนั้นโจทย์ข้อสำคัญที่เครือข่ายต้องฝ่าฟันให้ได้ นั่นคือการแสดงให้เห็นว่าความขัดแย้งหรือการไม่ต้อนรับของชาวบ้านในชุมชนได้สลายไปแล้ว

ภายใต้เงื่อนไขดังกล่าว ทำให้กลุ่มพัฒนาบางสะพานที่แนบแน่นด้วยภาพลักษณ์แห่งความรุนแรงค่อยๆ ลดบทบาทและเจียบหายไป แต่กลับมีกลุ่มใหม่ที่ใช้ชื่อว่า "กลุ่มสมานฉันท์" ขึ้นมาแทนที่

กลุ่มสมานฉันท์มีที่มาจากการรวมตัวกันของ อบต. กลุ่มกำนัน และผู้ใหญ่บ้านในพื้นที่ โดยมีเครือข่ายประชาสังคมสนับสนุนอย่างเปิดเผย จึงถึงเวลาจัดกิจกรรมแสดงพลังหลายรูปแบบ อาทิ จัดเลี้ยงโต๊ะจีน 500 โต๊ะ โดยมีกลุ่มสมานฉันท์สวมเสื้อสีส้ม สวมหมวกไ้ไม่ปิดอำพรางใบหน้าในยามออกปฏิบัติภารกิจพร้อมอาวุธคู่มือหลายรูปแบบเข้าร่วมจำนวนหนึ่ง หรือการจัดงานแปรอักษรพร้อมจัดเลี้ยงเพื่อ "โซว์" ต่อสาธารณะว่าบัดนี้ชาวบ้านในพื้นที่ได้หันมาจับมือกันแล้ว โดยเฉพาะอย่างยิ่งการเดินทางไปให้ข้อมูลกับที่ประชุมคณะกรรมการผู้ชำนาญการ สม. ว่าบัดนี้ชาวบ้านในพื้นที่สมัครสมานสามัคคีและยอมรับโครงการโรงถลุงเหล็กแล้ว

หากแต่ข้อเท็จจริงที่เกิดขึ้นก็คือ การคัดค้านของกลุ่มอนุรักษ์แม้ว่าเพิ่งยังคงดำรงอยู่ และยังไม่มีการท้าวจะลดน้อยลงแต่อย่างใด...

ยิ่งไปกว่านั้นหลังการเกิดขึ้นของกลุ่มสมานฉันท์กลับทำให้กลุ่มชาวบ้านที่คัดค้านโครงการโรงถลุงเหล็กต้องเพิ่มความระมัดระวังด้านความปลอดภัยมากยิ่งขึ้น ทั้งยังถูกข่มขู่และคุกคามมากขึ้นตามไปด้วย ตะปูเรือใบถูกโปรยลงบนพื้นถนน ลูกเหล็กและลูกตะกั่วถูกปาใส่กระจกรถ เสียงปืนดังขึ้นเป็นระยะ

และในที่สุด เช้ามีดของวันที่ 20 กรกฎาคม 2551 กระสุนปืน 6 นัดก็พุ่งเข้าไปบ้านของแกนนำกลุ่มอนุรักษ์แม้ว่าเพิ่งที่ชื่อสุพจน์ สงเสียง แม้ไม่มีผู้ใดได้รับบาดเจ็บ แต่กระสุนปืนที่เคยดังขึ้นในยามวิกาลอย่างต่อเนื่อง ขยับเข้าใกล้ผู้ที่มิชอบหวาดกลัวโครงการโรงถลุงเหล็กมากขึ้นทุกขณะ เช่นเดียวกับ "เม็ดเงิน" มูลค่าหลายสิบล้านกลายเป็นข้อเสนอที่ถูกหยิบยื่นให้แกนนำรายแล้วรายเล่าซึ่งคำตอบ "ปฏิเสธ" กลับไปล้วนทำให้สถานการณ์ทวีความตึงเครียดมากยิ่งขึ้นตามอัตราเร่งของการผลักดันโครงการ

บรรยากาศของการเฝ้าระวังอย่างเข้มข้น ไม่เฉพาะแต่ยามคำคืนเข้าปกคลุมทั่วพื้นที่บางสะพาน สัญลักษณ์ของแต่ละกลุ่มที่ติดอยู่ประจำรถยนต์ ถูกดึงออกอย่างเงียบๆ ไม่มีใครรู้ว่า...จะเกิดอะไรขึ้นในวันพรุ่งนี้

ผลงาน 15 ปีของสหวิริยา

แม้เครือสหวิริยาจะโชวีสารพัดรางวัลที่ได้รับ เพื่อสร้างความเชื่อมั่นให้กับชุมชนที่ตนเข้ามาอาศัย แต่ดูเหมือนว่าปฏิกิริยาจากเจ้าของชุมชนจะไม่เป็นดังที่คาดหวัง หน้าซ้ายขวายาวประกาศให้สาธารณะได้รับรู้ในวงกว้างมากยิ่งขึ้นด้วยซ้ำไปว่า ชุมชนไม่ยอมรับและไม่ต้องการอยู่ร่วมกับอุตสาหกรรมที่เต็มไปด้วยมลพิษมากกว่าที่เป็นอยู่ในปัจจุบัน

สุพจน์ ส่งเสียง รองประธานกลุ่มอนุรักษ์แม่รำพึง ซึ่งเคยเป็นพนักงานของเครือสหวิริยานาน 7 ปีกลับมองว่า “รางวัลไม่ได้มีความน่าเชื่อถือ ไม่มีความหมายอะไร เป็น “ได้ระหว่างบริษัทกับชาวบ้านมากกว่า”

...เกิดอะไรขึ้นกับระยะเวลากว่า 15 ปีที่เครือสหวิริยาที่พำประกาศว่า “เรามีบางสะพานเป็นบ้าน”

เวทีของสถาบันการศึกษาทางเลือก ณ วัดนาฝักขวง เมื่อ 16 กุมภาพันธ์ 2551 ดูเหมือนว่าจะเป็นครั้งแรกและครั้งเดียวที่ เปิดโอกาสให้ชาวบ้านแสดงความคิดเห็นโดยตรงมาต่อการเข้ามาอาศัยร่วมชุมชนของเครือสหวิริยาที่มีทั้งโรงงานเหล็กแผ่นเคลือบสังกะสี โรงงานเหล็กแผ่นรีดร้อน-เย็น โรงงานผลิตเหล็กเส้นและเหล็กข้ออ้อย และท่าเทียบเรือขนาดใหญ่ที่บริเวณอ่าวเทียน

การแตกแขนงธุรกิจเกี่ยวกับเหล็กของเครือสหวิริยาในพื้นที่ อ. บางสะพาน จ. ประจวบคีรีขันธ์ ภายใต้ชื่อบริษัทฯ กว่า 10 แห่งนี้เอง ล้วนทำให้เครือสหวิริยามีสถานภาพ “พิเศษ” ที่เปรียบเสมือนเป็น “ขาใหญ่” ระดับจังหวัดไปโดยปริยาย

คำให้การของชาวบ้านในเวทิดังกล่าว จึงเป็นยิ่งกว่ากระจกที่ส่องสะท้อนกลับไป ยังนักลงทุนต่างถิ่นจากเครือสหวิริยาว่า เพราะเหตุใดชุมชนจึงไม่ต้อนรับการลงทุนครั้งใหม่ ด้วยการก่อสร้างโครงการโรงถลุงเหล็ก เพื่อผลักดันให้พื้นที่แห่งนี้กลายเป็นเมืองหลวงเหล็กอย่างเต็มรูปแบบ

...ด้วยเหตุนี้ผลงานของเครือสหวิริยาที่สร้างไว้ให้กับคนบางสะพานรุ่นปัจจุบัน

จึงจำเป็นต้องถูกพูดถึง...

น้ำฝนกินไม่ได้...กลายเป็นความทุกข์ร่วมกันของชาวบ้านที่ต้อง ควักกระเป่า "จ่าย" ค่าน้ำครอบครัวละหลายร้อยบาทอย่างถาวร แต่เครือข่ายวิสาหกิจกลับยืนยันหนักแน่น ถึงขั้นมีการตรวจวัดค่าความเป็นกรด-ด่างของน้ำฝนเพื่อยืนยันว่าน้ำฝนปลอดภัย ความหวาดกลัวของชาวบ้านเป็นเรื่องอุปทานกันไปเอง

น้ำท่วมซ้ำซากที่บางสะพาน เหตุเพราะหลายโครงการตั้งอยู่บนพื้นที่รับน้ำตามธรรมชาติ อีกทั้งถนนหลายสายขวางทางน้ำ หน้าเขายังไม่มีหน่วยงานของรัฐกล้าชี้ชัดว่า ระหว่างพื้นที่สาธารณะกับพื้นที่ของเครือข่ายวิสาหกิจมีการทับซ้อนมากน้อยเพียงใด รวมทั้งมีการขอเช่าใช้พื้นที่สาธารณะในราคาเท่าไร่ และอยู่ที่ไหนบ้าง

คราบสีเหลืองที่ปรากฏขึ้นบนเสื้อผ้าและหลังคารถในยามค่ำคืน ซึ่งชาวบ้านเชื่อว่าเป็นฝนกรด แต่คำชี้แจงของเครือข่ายวิสาหกิจยืนยันว่าเป็นขี้ผึ้ง

อ่าวเทียนและอ่าวบ่อทองกลาง สถานที่พักผ่อนหย่อนใจของคนท้องถิ่น ถูกเบียดบังและได้รับผลกระทบอย่างชัดเจนจากท่าเทียบเรือขนาดใหญ่ของเครือข่ายวิสาหกิจหน้าเข่าประมงท้องถิ่น อาชีพดั้งเดิมของชาวบ้านกลับถูกกลืนจนอย่างเห็นได้ชัดจากกระแสยาที่เปลี่ยนไปภายหลังมีท่าเทียบเรือ

ปลาทะเลที่เลี้ยงไว้ในลำคลองสายเดียวกับที่ไหลผ่านโรงงานแห่งหนึ่งตายพร้อมเพรียงกัน โดยกระบวนการตรวจสอบถึงสาเหตุเต็มไปด้วยข้อสงสัย แต่สุดท้ายเจ้าของกิจการเลี้ยงปลาในกระชังกลับถูกยึดใบอนุญาต

แหล่งน้ำของชุมชนกำลังถูกแย่งชิงเพื่อป้อนให้กับกลุ่มธุรกิจที่ความต้องการใช้น้ำเพิ่มขึ้นอย่างก้าวกระโดด ขณะที่พื้นที่นาข้าวของบางสะพานลดจำนวนลงอย่างเห็นได้ชัด

สถาบันการศึกษาประจำท้องถิ่นซึ่งเป็นของรัฐ ถูกเปลี่ยนชื่อจากวิทยาลัยการอาชีพบางสะพาน เป็นวิทยาลัยเทคโนโลยีการจัดการเหล็กและเหล็กกล้าบางสะพาน จนทำให้เข้าใจผิดว่าเป็นสถาบันการศึกษาของบริษัทเอกชน

ความเจ็บป่วยและความตายที่ยังคงเป็นปริศนาคาใจ และคำถามถึงความปลอดภัยต่อสุขภาพของคนงานทั้งในพื้นที่และละแวกใกล้เคียง ยังไม่เคยจางหาย หลายครอบครัวห้ามลูกหลานเข้าทำงานในโรงงานที่เชื่อว่านำความตายมาให้

ข้ออ้างว่าการเข้ามาของเครือข่ายวิสาหกิจในพื้นที่บางสะพาน คือการนำความเจริญ

เข้ามาให้ แต่ยืงนานวันกลับพบว่าชาวบางสะพานต้องแบกรับค่าครองชีพที่สูงกว่าอำเภอใกล้เคียงอย่างเห็นได้ชัด หน้าที่ยังต้องคอยเฝ้าระวังลูกหลานจากแหล่งอบายมุขและยาเสพติดที่เคลื่อนเมือง การสัญจรบนท้องถนนต้องเพิ่มความระมัดระวังเพราะรถเทรลเลอร์ขนาดใหญ่ของเครื่องสหวิริยาใช้ถนนร่วมกับชาวบ้าน การพัฒนาที่เกิดขึ้นชัดเจนว่าสร้างผลกำไรให้กับคนกลุ่มเดียว ขณะที่ชาวบ้านบางสะพานต้องเสียผลประโยชน์มากกว่า

ถ้อยคำยืนยันจากเจ้าของกิจการรีสอร์ทระบุชัดเจนว่าการพัฒนาให้พื้นที่บางสะพานเป็นนิคมอุตสาหกรรมเหล็กครบวงจร ซึ่งแน่นอนว่าไม่ได้มีแต่เฉพาะโรงถลุงเหล็กเท่านั้น จะทำให้วิถีชีวิตดั้งเดิมของคนในท้องถิ่นถูกทำลาย และส่งผลกระทบต่อธุรกิจการท่องเที่ยวในพื้นที่ซึ่งปัจจุบันเป็นการท่องเที่ยวที่สอดคล้องกับชุมชน เพราะไม่มีนักท่องเที่ยวรายได้อายากมาพักผ่อนท่ามกลางมลพิษ

แม้สารพัดความวิตกกังวลจะตั้งขึ้นจากถ้อยคำของชาวบ้านคนแล้วคนเล่า แต่บทสรุปของการแสดงความคิดเห็นสอดคล้องไปในทิศทางตรงกันข้าม... โรงงานที่มีอยู่แล้วเราไม่ว่า ให้ปรับปรุงให้ดีกว่าเดิม แต่ขออย่าสร้างเพิ่ม เพราะไม่อยากซื้ออากาศมาหายใจขอให้ยุติแต่เพียงเท่านี้...

ยืงนานวันการรวมพลังคัดค้านโครงการก่อสร้างโรงถลุงเหล็กของเครื่องสหวิริยาก็นำไปสู่การเปิดเผยข้อมูลมากยิ่งขึ้นว่า พื้นที่ จ. ประจวบฯ ถูกกำหนดไว้ในแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติว่าอุตสาหกรรมเหล็กจะเป็นยุทธศาสตร์หลักของพื้นที่แห่งนี้ โดยพื้นที่ใกล้เคียงล้วนต้องมีโครงการต่างๆ เพื่อสนับสนุนนิคมอุตสาหกรรมเหล็กแห่งนี้ ทำให้กลุ่มอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของ จ. ประจวบฯ ตระหนักดีว่าทุกพื้นที่ล้วนตกอยู่ในภาวะเสี่ยงต่อมลพิษเช่นเดียวกัน จึงรวมตัวกันเป็นเครือข่าย 5 พันธมิตรด้านสิ่งแวดล้อมนั่นคือกลุ่มรักษ์ท้องถิ่นบ่อนอก กลุ่มรักษ์บ้านเกิดอ่าวน้อย กลุ่มอนุรักษ์ทับสะแก กลุ่มอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมบ้านกรูด และกลุ่มอนุรักษ์แม่รำพึง

ไม่เว้นแม้กระทั่งจังหวัดชุมพร ซึ่งต้องเดินทางโครงการก่อสร้างเขื่อนท่าแซะ เพื่อป้องกันเสริมให้กับนิคมอุตสาหกรรมเหล็กบางสะพาน

...โครงการสร้างความเจริญจากมลพิษที่ทำลายชีวิตและสุขภาพที่ดีของคนในชุมชน จึงถูกคัดค้านอย่างเต็มรูปแบบ...

การผนึกกำลังร่วมกันของ 5 พันธมิตรด้านสิ่งแวดล้อมดังกล่าว ทำให้ไฟโรจน์

มกราคม ผอ. โครงการพิเศษเครือข่ายวิทยานิพนธ์ว่า การคัดค้านของกลุ่ม 5 พันธมิตรฯ ทำให้โครงการล่าช้า และต้องปรับแผนการก่อสร้างใหม่

เหรียญสองด้านของการพัฒนา

ครั้งหนึ่ง ดร. มารวย ผดุงสิทธิ์ ประธานกรรมการและกรรมการบริหารเครือข่ายวิทยานิพนธ์กล่าวถึงความสำเร็จของโครงการในพื้นที่ อ. บางสะพาน จ. ประจวบฯ ว่า "เมื่อเราเข้ามาอยู่ในพื้นที่ นอกจากต้องมีสำนึกสร้างความเจริญในพื้นที่แล้ว ยังต้องตระหนักว่าภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมต้องอยู่ด้วยกันได้อย่างยั่งยืน"

ดูเหมือนว่ายิ่งนานวัน ถ้อยคำดังกล่าวจะเฉื่อยแรงเสียความหมายมากขึ้น เพราะผลการเดินทางขุดค้ำของชาวบ้านที่คัดค้านโครงการโรงถลุงเหล็กของเครือข่ายวิทยานิพนธ์ยังสะท้อนให้เห็นว่า...ที่ผ่านมามีคนที่ไม่เคยเสีย คนที่เสียไม่เคยได้ นั่นคือเครือข่ายวิทยานิพนธ์ได้แต่ชาวบ้านเป็นฝ่ายเสีย โดยเฉพาะการใช้ที่ดินสาธารณะทั้งป่าสงวนและป่าคุ้มครองไปกู้เงินจากธนาคารนครหลวงไทย 971 ล้านบาท เพื่อใช้ประโยชน์ทางธุรกิจในหลากหลายรูปแบบของเครือข่ายวิทยานิพนธ์ จนเกิดกระแสคัดค้าน ทวงคืน เพื่อให้กลับมาเป็นสมบัติของสาธารณะอย่างแท้จริง ซึ่งกรมที่ดินมีคำสั่งเพิกถอนเอกสารสิทธิแปลงแล้วแปลงแล้ว

ความขัดแย้งในพื้นที่ก่อสร้างโรงถลุงเหล็กยึดเยื้อจนก้าวเข้าสู่การเปลี่ยนรัฐบาล โดยองคค์วรรณ เทพสุทิน รับตำแหน่งรัฐมนตรีว่าการกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมคนใหม่ แน่แน่นอนว่าพื้นที่ ต. แม่รำพึง อ. บางสะพาน จ. ประจวบฯ คือลำดับต้นๆ ของการเดินทางลงพื้นที่ของรัฐมนตรีหลังรับตำแหน่งอย่างเป็นทางการ และแน่นอนว่าคำตอบเรื่องที่ดินสาธารณะที่ระบุว่า "พื้นที่สาธารณะ ก็คือที่ดินของหลวง จะเป็นสมบัติของใครคนใดไม่ได้" กลายเป็นคำพูดที่ชาวบ้านเฝ้ารอการพิสูจน์ทันที

แต่อย่างไรก็ตาม ข้อเท็จจริงที่ต้องยอมรับก็คือ กระบวนการตรวจสอบเรื่องที่ดิน สาธารณะยังคงไม่คืบหน้า หน้าที่เจ้าหน้าที่ของรัฐกลับไม่ทำหน้าที่ปกป้องผลประโยชน์ของแผ่นดิน ทำให้บทบาทในการตรวจสอบพร้อมกับค้นหาข้อเท็จจริงตกอยู่กับกลุ่มอนุรักษ์ แมร์ราฟิงอย่างสมบูรณ์แบบ

โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ปานชัย บวรรัตนปราณ ผู้ว่าราชการจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ ให้สัมภาษณ์ถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นว่า "การพัฒนาเหล็กต้นน้ำในพื้นที่ อ. บางสะพาน เป็นนโยบายของรัฐบาล ก็ต้องสนับสนุนให้ดำเนินการ พร้อมเปิดเวทีพูดคุยกับชาวบ้านกลุ่มที่คัดค้าน เพื่อทำความเข้าใจร่วมกัน เพราะเชื่อว่าอุตสาหกรรมกับเกษตรกรรมอยู่ร่วมกันได้ โดยการโชนนึ่ง และประเทศชาติต้องพัฒนา จึงต้องช่วยกันกำกับดูแลมากกว่าการคัดค้านไม่ให้โครงการเกิดขึ้น เพราะถึงจะยังไม่มียุทธศาสตร์เหล็กต้นน้ำ ในพื้นที่ก็มีอุตสาหกรรมเหล็กปลายน้ำอยู่แล้ว"

หลังการให้สัมภาษณ์ดังกล่าว กลุ่มอนุรักษ์แมร์ราฟิงก็ออกแถลงการณ์ตอบโต้การวางบทบาทที่ไม่เหมาะสมของผู้ว่าราชการจังหวัดประจวบคีรีขันธ์ทันที พร้อมกับเสนอแนะด้วยว่าสิ่งที่ข้าราชการระดับสูงสุดของจังหวัดสมควรดำเนินการมากที่สุดก็คือการตรวจสอบข้อเท็จจริงเรื่องการขุดที่ดินของรัฐจากกลุ่มธุรกิจเอกชน ไม่ใช่การประกาศสนับสนุนโครงการของเอกชนที่สร้างความขัดแย้งในหมู่บ้าน

...การสมยอมราคาถูกของเจ้าหน้าที่รัฐเป็นเรื่องที่ยากต่อการยอมรับอีกต่อไป...

...เหรียญสองด้านของการพัฒนาที่บางสะพานเป็นเช่นนี้...

เกษตรกรรมและประมง ซึ่งเป็นอาชีพหลักของชาวบ้านดั้งเดิม กับอุตสาหกรรมเหล็กของนักลงทุนต่างถิ่นแปลกแยกอย่างชัดเจนมากยิ่งขึ้น ป้ายผ้าข้อความว่า "มารวยมาพากูจน" จึงโบกสะบัดแทนถ้อยคำอธิบาย แต่ดูเหมือนว่าเครือข่ายวิสาหกิจยังคงมุ่งมั่นก้าวเดินไปข้างหน้า โดยอ้างว่าหากก่อสร้างโรงถลุงเหล็กในพื้นที่ อ. บางสะพาน ล่าช้าออกไป ยิ่งทำให้ประเทศชาติเสียประโยชน์

อย่างไรก็ตาม นักวิชาการทั้งชัชวาล ปุณฺณัน จากภาควิชาฟิสิกส์ คณะวิทยาศาสตร์ มหาวิทยาลัยเชียงใหม่ และดร. อาภา หวังเกียรติ จากคณะวิศวกรรมศาสตร์ มหาวิทยาลัยรังสิต ยืนยันในทิศทางสอดคล้องกันว่าอุตสาหกรรมเหล็กคืออุตสาหกรรมที่สกปรกติดอันดับต้นๆ ของโลก มลพิษจากโรงถลุงเหล็กก่อผลกระทบต่อสุขภาพอย่างชัดเจน และเป็น

ธุรกิจที่คุกคามสิ่งแวดล้อมอย่างร้ายแรง ขณะที่ ดร. เดชรัต สุขกำเนิด จากคณะเศรษฐศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์ ยืนยันว่าโรงถลุงเหล็กเป็นธุรกิจที่ผลาญพลังงานสูงแต่ได้รับผลตอบแทนต่ำ และจัดว่าเป็นการลงทุนที่ไม่คุ้มค่า

แต่เครื่องสูทวิริยายังคงยืนยันเช่นเดิมคือ ต้องเดินหน้าโครงการ และล่าสุดเดือนกรกฎาคม 2551 การลงนามระหว่างเครื่องสูทวิริยากับบริษัทเอกชนจากประเทศจีนให้จัดหาเครื่องจักรอุปกรณ์มีขึ้นท่ามกลางลัทธิขีปนาวุธที่ชื่อสมัคร สุนทรเวช นายกรัฐมนตรี

วิน กรรมการเครื่องสูทวิริยา แสดงความเชื่อมั่นอย่างสูงว่าอีกไม่นาน EIA จะได้รับอนุมัติจาก สม. และการก่อสร้างโรงถลุงเหล็กในพื้นที่ อ. บางสะพาน จ. ประจวบคีรีขันธ์ จะเริ่มขึ้นภายในสิ้นปี 2551 หลังจากล่าช้ามานานกว่าปี โดยทุ่มเงินลงทุนไปแล้วกว่า 4,000 ล้านบาท

ไม่เพียงแต่อุตสาหกรรมเหล็กจะกลายเป็นความเจริญที่ถูกปฏิเสธจากคนในชุมชนใกล้เคียงเท่านั้น ประธานหอการค้าจังหวัดสุราษฎร์ธานี ส่งจดหมายถึงนายกรัฐมนตรี สมัคร สุนทรเวช โดยระบุเนื้อหาในจดหมายว่าไม่ต้องการให้นิคมอุตสาหกรรมเหล็กเข้ามาก่อสร้างในพื้นที่ 14 จังหวัดภาคใต้ เพราะเป็นการลงทุนที่ไม่สอดคล้องกับอาชีพพื้นฐานของท้องถิ่น และไม่ได้เพิ่มมูลค่าให้กับชุมชน

ศ. ดร. นิธิ เอียวศรีวงศ์ นักวิชาการที่เดินทางมารับฟังความเดือดร้อนของชาวบ้านบางสะพานครั้งแล้วครั้งเล่า กล่าวถ้อยคำชวนคิดว่า หากพิจารณากันดีๆ แล้ว โครงการโรงถลุงเหล็กไม่ต่างอะไรกับการยืมจมูกคนอื่นหายใจ เพราะประเทศไทยไม่มีแม้กระทั่งสินแร่เหล็ก ถ่านหิน หรือเครื่องจักร ที่ล้วนเป็นปัจจัยการผลิตที่สำคัญตลอดอายุโครงการ หนำซ้ำกระบวนการถลุงเหล็กต้องปล่อยมลพิษและทำลายสิ่งแวดล้อมอย่างรุนแรง ดังนั้นการซื้อเหล็กจากต่างประเทศในราคาที่คิดว่าแพง อาจคุ้มค่ากว่าก็ได้

HIA ปลคทวนควมข้ดแย้ง

ท่วมกลลางควมข้ดแย้งที่น้บวันจะท่ให้คนบ้านเด็ยกันดกอยู่ในห้วงอันตรยต้อชีวิตมกย้งขึ้น ชอทงหน้งเพือแสวงหเส้ณทงของควมสุข สบบ ให้กลับค้ินมจ้ิงถูกร่เริ่มด้นขึ้นอย้งเจ็ยบๆ โดยอศัยกลไกและกระบวนกรเรียนรู้ร่วมกันของคณทุกฝ่ายภยไต้เส้ณทงสยสุขภาพตม พระรชบัญญัติสุขภาพแห่งชชาติ พ.ศ. 2550

โดยกลุ่มอนุรักษ์แม่ร่่าพิงย้ินจดหมยถึงส่านักงนคณกรรมกรสุขภาพแห่งชชาติ (สช.) เพือร้องขอให้ด่เนินกรบวนกรประเมินผลกรทบสุขภาพในพ้ืนที่แห่งควมข้ดแย้งจกโครงการก่อสร้างโรงถลุงเหล็กภยไต้แผนพัฒนาเวสเท็รินช้บอร์ต วิจुरย บัวโรย ในฐนาระปรธานกลุ่มอนุรักษ์แม่ร่่าพิง ยอมรับว่ชวบ้านม้ควมคดห้วงว่กรบวนกรประเมินผลกรทบทงสุขภาพจะท่ให้ชวบ้านบงสพนมีเหตุผลประกอบการดัดส้ินใจว่อยกให้บ้านของตัวเองพัฒนาไปในทศทงไต้ได้ออย้งข้ดเจนนมกย้งขึ้น

ขณะส้สมพร เพ็งค้่า ผู้ช่านาญการประจำส่านักงนคณกรรมกรสุขภาพแห่งชชาติ และดร. อภก ในฐนาระน้กวิจย ลงพ้ืนที่บงสพนเพือห่ารอรว่มกับชวบ้านกอนท่จะเริ่มกรบวนกร HIA ต้อไป โดยสมพรระบุว่ “บ้จ้บ้นอยอยู่ในช้ันตอนของการเตร็ยมกร ซึ่งการลงพ้ืนที่จ้รังแรกท่ให้มองประเด็็นไต้ข้ดเจนน้ว่าส่ิงที่ชวบ้านเป็นห้วงคือเร็องผลกรทบต้อระบบนิเวศ ด้งน้ันการทำ HIA ก้ิน่จะให้น้้าหน้กในประเด็็นด้งกล่่าว แล้่วจ้ิงวิเคราะท่ต้อไปว่หากมีโครงการโรงถลุงเหล็กแล้่วจะส่งผลกรทบต้อระบบนิเวศอย้งไร” เน้นอนว่ควมข้ดแย้งที่ม้อยอย้งเข้มข้้นยอมส่งผลกรทบโดยตรงต้อการก่หนดกรบวนกรสร้างกรมีส่วร่วมของชวบ้าน เพราะต้ออศัยการเตร็ยมกรอย้งละเอ็ยดกว่กรณอื่นง

เพราะสุขภาพที่ดีคือหลักประกันที่ม้ันคงสำหรับทุกชีวิต ด้วยเหตุนี้การประเมินผลกรทบทงสุขภาพ หรือท่ีเร็ยกัน HIA (Health Impact Assessment) จ้ิงถูกนำมใช้เพือช่วให้เก็ยเวทีกกลางของการเรียนรู้และเป็ดยชอุมลร่วมกันจกทุกฝ่าย เพือห่าค้าตอบว่ควมวิตกกงวลของชวบ้านบงสพน ซึ่งม้ีรากฐนจกโครงการอุตสาหกรรเหล็กที่มีอยู่ในพ้ืนที่เป็นอย้งไร ขณะเด็ยกันหากจะมีกรชยยการลงทุนเพิ่มข้้นจนกลยเป็นนิคมอุตสาหกรรเหล็กครบวงจร จะส่งผลกรทบอย้งไรบ้าง และจะครอบคลมอาณนบริเวณก้ว้งไกลเพ็ยงไต้ เพือห่าค้าตอบถึงผลกรทบที่จ้เก็ยขึ้นอย้งแท้จริง โดยมีผลกรทบที่ม้ต้อสุขภาพเป็นตัวชี้วัดส่าคัญ

แน่นอนว่า การขยายการลงทุนไปถึงขั้นที่เรียกว่าอุตสาหกรรมเหล็กต้นน้ำที่วางแผนให้ อ. บางสะพาน จ. ประจวบคีรีขันธ์ มีสถานภาพเป็น "เมืองหลวงเหล็ก" ถือว่าเป็นครั้งแรกในประเทศไทย ดังนั้นจึงถือเป็นเรื่องใหม่ที่ต้องอาศัยข้อมูลและประสบการณ์ที่เกิดขึ้นแล้วในต่างประเทศมาเทียบเคียงด้วย อีกทั้งยังถือเป็นเรื่อง "ท้าทาย" สำหรับการคิดค้นเครื่องมือและกลไกทั้งทางสังคมและวิชาการที่จะนำมาใช้ในกระบวนการประเมินผลกระทบทางสุขภาพท่ามกลางสถานการณ์แห่งความขัดแย้งอย่างรุนแรง ซึ่งแตกต่างอย่างชัดเจนจากกรณีอื่นๆ

ทั้งนี้ ดร. เดชรัต ซึ่งมีประสบการณ์ทำ HIAในพื้นที่ จ. ระยอง มาก่อนให้ความเห็นว่า การทำ HIAในพื้นที่ อ. บางสะพาน ณ ห้วงเวลานี้คงไม่ใช่เรื่องง่าย เพราะสถานการณ์ความขัดแย้งเดินมาไกลมากแล้ว ซึ่งหากพิจารณาเจตนารมณ์ของมาตรา 67 ตามรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 จะต้องทำ HIA ตั้งแต่จุดเริ่มต้นของแผนพัฒนาเวสเทิร์นซีบอร์ดที่กำหนดให้ อ. บางสะพานเป็นสถานที่ก่อสร้างท่าเรือน้ำลึกและเป็นศูนย์กลางอุตสาหกรรมเหล็ก แต่ก็ยังถือว่าไม่สายจนเกินไปนัก ถ้าย้อนกลับมาตั้งต้นกันที่โจทย์ว่า นโยบายเรื่องการพัฒนาอุตสาหกรรมเหล็กถูกต้องหรือไม่ รวมทั้งการระบุให้บางสะพานพัฒนาเป็นศูนย์กลางเหล็กครบวงจรถูกต้องหรือไม่ กินอาณาบริเวณกว้างไกลแค่ไหน และมีโครงการใดอีกบ้างที่ต้องเข้ามาสนับสนุน เช่น แหล่งน้ำ ไฟฟ้า โดยด้านหนึ่งมองในเชิงอุตสาหกรรม อีกด้านหนึ่งมองในเชิงพื้นที่ และเอาสุขภาพของประชาชนและสิ่งแวดล้อมในพื้นที่เป็นตัวตั้ง

ส่วนความขัดแย้งที่มีการแบ่งฝ่ายอย่างชัดเจนจะเป็นอุปสรรคต่อกระบวนการทำ HIA หรือไม่นั้น อาจารย์เดชรัตระบุว่า ขึ้นอยู่กับการตั้งประเด็นว่าจะศึกษาประเด็นใดบ้างที่เกี่ยวข้องกับสุขภาพ ซึ่งคำว่าทุกฝ่ายต้องเข้าร่วม ไม่ได้หมายความว่าทุกฝ่ายต้องมานั่งพร้อมกันในเวลาเดียวกัน สามารถให้ความเห็นที่ละกลุ่มได้ คล้ายกับกระบวนการยุติธรรมที่มีการชกพยานโจทก์ จำเลย โดยไม่ต้องมานั่งเถียงกันในเวทีเดียวกัน และที่สำคัญก็คือกระบวนการนี้จะเกิดประโยชน์สูงสุดก็ต่อเมื่อมีการดำเนินการตามมาตรา 67 ของรัฐธรรมนูญ พ.ศ. 2550 ควบคู่กันไปด้วย เพราะคำตอบที่ได้จากการทำ HIA จะเป็นข้อมูลหนึ่งที่จะนำไปสู่การพูดคุย ถกเถียงกันตามมาตรา 67 ว่าควรจะดำเนินการในกิจการที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อมหรือไม่

และเมื่อกระบวนการเรียนรู้และแสวงหาข้อเท็จจริงร่วมกันของคนในชุมชนได้เริ่มต้น และก้าวเดินต่อไปตามจนบรรลุเป้าประสงค์ ถึงเวลานั้นสังคมไทยคงได้รับคำตอบพร้อมกันว่า...เหล็กสำคัญต่อชาติ หรือชีวิตและสุขภาพของคนในชาติซึ่งเกี่ยวพันโดยตรงกับความสมดุลของระบบนิเวศ มีความสำคัญมากกว่าเหล็ก...กันแน่

HIA สิทธิประชาชน ป้องกันผลกระทบสุขภาพ

การประเมินผลกระทบสุขภาพเป็นเครื่องมือใหม่ถูกพัฒนาขึ้นมาเพื่อให้เกิดกระบวนการที่ทุกคนในสังคมเข้ามามีส่วนร่วมในการตั้งคำถามและหาคำตอบ ในการจัดการกับความเสียดังกล่าวจากโครงการหรือนโยบายพัฒนา เครื่องมือนี้ ไม่ได้เป็นตัวชี้วัดว่าโครงการพัฒนาหรือนโยบายใดควรได้รับการอนุมัติให้เกิดขึ้นหรือไม่ เป้าหมายของการทำจรรยาบรรณประเมินผลกระทบสุขภาพอยู่ที่การมุ่งค้นหว่านโยบาย หรือโครงการพัฒนาประเทศในรูปแบบต่างๆ จะมีผลต่อการเปลี่ยนแปลงของสิ่งแวดล้อม สังคม และสภาพแวดล้อมที่เป็นปัจจัยสำคัญต่อการมีสุขภาพที่ดีของประชาชนอย่างไร และถกเถียงถึงข้อดีข้อเสีย รวมทั้งเสนอทางเลือกที่ดีที่สุดของการพัฒนาที่ต้องควบคู่ไปกับคุณภาพชีวิตประชาชน

การใช้เครื่องมือการประเมินผลกระทบสุขภาพเป็นสิทธิที่ทุกคนสามารถใช้ได้ไม่ว่าจะเป็นผู้กำหนดนโยบาย ผู้พัฒนาโครงการ หรือ ประชาชนผู้อาจได้รับผลกระทบจากนโยบายหรือโครงการพัฒนานั้นๆ โดยสิทธินี้ได้รับการรับรองทั้งโดยรัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550 และ พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ. 2550

มาตรา 67 วรรค 2 รัฐธรรมนูญแห่งราชอาณาจักรไทย พ.ศ.2550

“การดำเนินโครงการหรือกิจกรรมที่อาจก่อให้เกิดผลกระทบต่อชุมชนอย่างรุนแรง ทั้งทางด้านคุณภาพสิ่งแวดล้อม ทรัพยากรธรรมชาติ และสุขภาพ จะกระทำมิได้ เว้นแต่ จะได้ศึกษาและประเมินผลกระทบต่อคุณภาพสิ่งแวดล้อมและสุขภาพของประชาชนใน ชุมชน และจัดให้มีกระบวนการรับฟังความคิดเห็นของประชาชนและผู้มีส่วนได้เสียก่อน รวมทั้งได้ให้องค์กรอิสระซึ่งประกอบด้วยผู้แทนองค์การเอกชนด้านสิ่งแวดล้อมและสุขภาพ และผู้แทนสถาบันอุดมศึกษาที่จัดการการศึกษาด้านสิ่งแวดล้อมหรือทรัพยากรธรรมชาติ หรือด้านสุขภาพ ให้ความเห็นประกอบก่อนมีการดำเนินการดังกล่าว”

มาตรา 11 พ.ร.บ.สุขภาพแห่งชาติ พ.ศ.2550

“บุคคลหรือคณะบุคคลมีสิทธิเรียกร้องขอให้มีการประเมินและมีสิทธิร่วมใน กระบวนการประเมินผลกระทบด้านสุขภาพจากนโยบายสาธารณะ

บุคคลหรือคณะบุคคลมีสิทธิได้รับข้อมูล คำชี้แจง และเหตุผลจากหน่วยงานของรัฐ ก่อนการอนุญาตหรือการดำเนินโครงการหรือกิจกรรมใดที่อาจมีผลกระทบต่อสุขภาพของ ตนหรือของชุมชนและแสดงความคิดเห็นของตนในเรื่องดังกล่าว”

หนังสือ ๓๐๐ ปี เสวยพระชนม์

00002958

สำนักงานคณะกรรมการสุขภาพแห่งชาติ